

Kustár Zoltán – Repelik Gábor:

A bibliai arámi nyelv alapjai

**Debrecen
2019**

A DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
ÓSZÖVETSÉGI TANSZÉKÉNEK
TANULMÁNYI FÜZETEI

Új sorozat

nyolcadik kötet

(DÓTTF 8)

Sorozatszerkesztő:
Dr. Kustár Zoltán

Kustár Zoltán – Repelik Gábor:
A bibliai arámi nyelv alapjai
Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Debrecen, 2019

© Kustár Zoltán. © Repelik Gábor.
Minden jog fenntartva

Szakmai lektor: Dr. Koltai Kornélia

Olvasószerkesztő: Dr. Németh Áron

ISSN: 1786-0814

ISBN: 978-615-5853-17-3

Nyomdai munkálatok: Kapitális nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

Előszó	5
Rövidítések jegyzéke	7
1. § Az Ószövetség arámi szövegei, az arámi nyelv	9
2. § Az írás és az olvasás főbb szabályai, a szóhangsúly	11
3. § Az arámi nyelv néhány fontos hangtani sajátossága	13
4. § Főnevek	17
4.1. <i>A főnevek neme és száma; egyéb általános tudnivalók</i>	17
4.2. <i>A status absolutus</i>	18
4.3. <i>A status constructus</i>	20
4.4. <i>A status emphaticus és a névelő</i>	21
4.5. <i>A birtokos ragozás</i>	23
5. § Prepozíciók	25
6. § Névmások	28
6.1. <i>Személyes névmások</i>	28
6.2. <i>Mutató névmások</i>	29
6.3. <i>Vonatkozó névmás</i>	30
6.4. <i>Kérdő és határozatlan névmások</i>	31
7. § A birtokos szerkezet	32
8. § Melléknemek, a jelzős szerkezet	35
9. § Számnevek	37
9.1. <i>Tőszámnevek</i>	37
9.2. <i>Sorszámnevek</i>	38
9.3. <i>Többszörösök, törtrészek, dátumok, életkorok</i>	39
10. § Kötőszók	40
11. § Határozószók	41
12. § Egyéb partikulák	42
12.1. <i>Tiltó- és tagadószók</i>	42
12.2. <i>Kérdő partikula</i>	42
12.3. <i>Az אִתִּי 'van, létezik' partikula</i>	43
12.4. <i>A כֹּל 'minden, egész' névszó/partikula</i>	43
13. § Az ige, az igeragozás főbb kategóriái	44
13.1. <i>Az igető, az igerörzsek</i>	44
13.2. <i>Kijelentő igemódok: a perfectum és az imperfectum</i>	45
13.3. <i>Felszólító igemódok: az imperativus és a jussivus</i>	46
13.4. <i>Igenevek: az infinitivus és a participium</i>	46

Exkurzus: A הוה létige ragozása	47
14. § Az erős igék ragozása	48
14.1. A <i>Pe'al</i> igeörzs	48
14.2. A <i>Pe'il</i> igeörzs	54
14.3. A <i>Hitpe'él</i> igeörzs	55
14.4. A <i>Pa'él</i> és a <i>Pu'al</i> igeörzs	57
14.5. A <i>Hitpa'al</i> igeörzs	59
14.6. A <i>Haf'él</i> igeörzs.....	60
14.7. A <i>Hof'al</i> (<i>Huf'al</i>) és a <i>Hithaf'al</i> igeörzs	63
15. § A gutturális igék ragozása	65
15.1. Általános tudnivalók.....	65
15.2. <i>Primae gutturális igék</i>	66
15.3. <i>Mediae gutturális igék</i>	67
15.4. <i>Tertiae gutturális igék</i>	68
16. § A gyenge igék ragozása	71
16.1. Általános tudnivalók.....	71
16.2. A פ"ן igeék	71
16.3. A פ"י/ו igeék.....	73
16.4. A פ"א igeék.....	76
16.5. Az ע"ן és az ע"י igeék.....	78
16.6. Az ע"ע igeék.....	82
16.7. A ל"ה igeék.....	84
16.8. A ל"א igeék.....	89
17. § Az igei tárgyragok	92
Irodalom az arámi nyelv tanulmányozásához	96
Függelék: Arámi–magyar szójegyzék	99

Előszó

Az Ószövetség egyik sajátossága, hogy nyelviileg nem egységes: bár túlnyomó többsége héber nyelven íródott, néhány részlete egy közeli rokon nyelven, bibliai arámi nyelven született és maradt fenn az utókor számára. E részletek aránya talán elenyészőnek tűnik, hiszen az Ószövetség kb. 23.000 verséből mindössze 269 verset tesz ki, ami a teljes Ószövetségnek alig több, mint 1%-a. Ám ha belegondolunk, hogy Hóseás és Jóel könyve összesen 270 vers, vagy hogy a Prédikátor könyve 222, az Énekek Éneke pedig Ruth könyvével együtt is csak 240 vers összesen, máris érzékelhetjük, hogy néhány rövidebb bibliai könyv terjedelmével azonos mennyiségű szövegről beszélünk.

Az ószövetségi bibliatudomány már csak ezért sem mondhat le arról, hogy a bibliai arámi nyelv terén legalább olyan beható ismeretekkel rendelkezzen, mint a bibliai héber esetében, s az egyházi felsőoktatásnak, amely a bibliai szövegek eredeti nyelveken történő elemzésére is fel kívánja készíteni hallgatóit, megfelelő magyar nyelvű szakirodalommal is rendelkeznie kell e nyelv kutatásához és oktatásához.

Az alábbi rövid nyelvtankönyv ebből az igényből született. Magyar nyelven a legutóbbi időben csak egy rövid, vázlatos egyetemi jegyzet jelent meg Karasszon Dezső tollából (Debrecen, 1994), amely azonban mára részben elérhetetlen, részben pedig túlságosan vázlatos ahhoz, hogy a nyelv elsajátításához kellő támpontot és bátorítást adjon – különösen is igaz ez, ha a nyelvtani jelenségek illusztrálását szolgáló példatárra gondolunk. Jelen kiadványunk azonban megközelíti az egyházi felsőoktatás héber nyelvtankönyveinek terjedelmét, és a legfontosabb paradigma-táblázatokon túl a nyelvtani jelenségek szemléltetésére igyekszik az Ószövetség arámi nyelvű részleteiből gazdag példatárat adni. A névszók esetében e példákat az adott paragrafus szövegébe beillesztve találjuk: elrendezésük a memorizálást, visszafordításuk révén pedig a gyakorlást kívánják lehetővé tenni. Az igeragozás esetében az adott paragrafusok legvégén példamondatok kínálnak segítséget az igealakok elsajátításához és az addigi ismeretek begyakorlásához. Ezeket a mondatokat az Ószövetség arámi nyelvű szövegeiből válogattuk úgy össze, hogy csak a már ismert ragozások szerepeljenek benne, illetve szókincsük a háromnál gyakrabban előforduló, vagy a bibliai héber alapján érthető arámi szavakból álljon. E példamondatok magyar fordítása – didaktikai okokból – szándékosan nyers munkafordítás, amelyben törekedtünk az arámi szórend és nyelvtani szerkezetek formális megjelenítésére, akár a magyar nyelvtől idegen sajátosságok (például a passzív, illetve reflexív szerkezetek) visszaadásával is. Ahol a magyar változat értelmileg mindenképpen megkövetelt valamiféle betoldást, illetve értelmezést, ott azt a fordításban zárójelben tüntettük fel.

A könyv olyan célközönség számára készült, amely már a bibliai héber nyelv területén megbízható, szolid alapokkal rendelkezik: olvas héberül, elsajátított egy 500-600 szóból álló szókincset, érti és használja a héber nyelvtan fogalmait, szakkifejezéseit, ismeri a sémi nyelveknek az indoeurópai nyelvektől eltérő, sajátos struktúráját, nyelvi kategóriáit. Ezekkel az alapokkal számolva – ahol és amennyiben lehetségesnek tűnt – igyekeztünk az arámi nyelv jelenségeit a bibliai héberrel párhuzamba állítani, és nem csak az egyezéseket, de az eltéréseket is tudatosítani. S végül intézményünk héber-oktatásához igazodva e jegyzet – ahol lehetett – a Tóth Kálmán-féle héber nyelvtan 3., javított kiadásának szerkezetét követi (Debrecen, 2012), ismét csak annak érdekében, hogy e jegyzet használói a lehető legkönnyebben párhuzamba állíthassák az arámi terén elsajátítandó ismereteiket a bibliai héber terén már megszerzett tudásukkal.

A bibliai arámi nyelv közeli rokonságban áll a biblia héberrel, így megtanulása – kellő héber alapok esetén – viszonylag kis fáradságot igényel. Szókincse összesen 659 szóból áll, ami összesen egy kb. hétezer szóból álló szöveg-korpuszt alkot. A szavak egy jó része a bibliai héberből is ismert vagy zömében – néhány egyszerű hangtani szabály ismeretében – azzal

megfeleltethető. Azoknak az arámi szavaknak és kifejezéseknek a száma, amelyek háromszor vagy annál gyakrabban fordulnak elő, kerekítve 340. E szókincs és a jelen jegyzetben ismertetett nyelvtani alapok segítségével a bibliai arámi szövegeket bármilyen lexikon használata nélkül zömében már meg lehet érteni. Munkánk függeléke ezeknek a szavaknak a jegyzékét tartalmazza: részben e tankönyvhöz használt kéziszótárként, részben pedig az elsajátítandó alapszókinccs megtanulása céljából.

Végül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik közreműködtek ennek a jegyzetnek az összeállításában. Köszönöm mindenekelőtt szerzőtársamnak, Repelik Gábor PhD hallgatónak, hogy doktori felkészülése kapcsán e jegyzet vázát a vonatkozó angol nyelvű szakmunkák felhasználásával összeállította, az arámi és héber karakterek beírásának fáradságos munkáját elvégezte, illetve a szöveg végső változatának letisztázásában is a segítségemre volt. Köszönöm dr. Németh Áron adjunktusnak, tanszéki munkatársamnak a gondos olvasószerkesztői munkát. Kiemelt szeretettel és hálával köszönöm dr. Koltai Kornéliának, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszéke adjunktusának a kézirat szakmai lektorálását. Segítő, konstruktív észrevételei, inspiratív felvetései nélkül ez a mű biztosan nem érte volna el azt a színvonalat, amelyen végül a Kedves Olvasó kezébe adjuk. Ugyancsak köszönöm a Debreceni Református Hittudományi Egyetemnek, hogy – az Ószövetségi tanszék tanulmányi füzeteként sorozatában – e kiadvány megjelentetésének anyagi terheit magára vállalta.

Kívánom, hogy e tankönyv segítsen el egyetemi hallgatókat, lelkészeket, jelenlegi és leendő bibliakutatókat Isten Igéjének még alaposabb megismeréséhez. Dániel könyve egyik arámi nyelvű hitvallásával azt kívánom, hogy a „teljes Írás” (vö. 2Tim 3,16) fénye erősítsen mindannyiunkat a hitben, s tegyen alkalmassá üzenetének értő és építő kifejtéséhez – exegetikai szakmunkákban és igehirdetésekből egyaránt:

הוא גִּלָּא עֲמִיקְתָּא וּמְסִתְרָתָא „Ő tárja fel a mélyen elrejtett titkokat;
יָדַע מָה בְּחֹשְׁכָא tudja, mi van a sötétségben,
וְנִהְיָרָא עִמָּה שְׂרָא: és nála lakik a világosság.”
(Dán 2,22)

Debrecen, 2019. április 12.

Dr. Kustár Zoltán

Rövidítések jegyzéke

I) Biblia könyvek:

1Móz	Mózes első könyve	Jer	Jeremiás próféta könyve
Dán	Dániel próféta könyve	Mk	Márk evangéliuma
Ezsd	Ezsdrás könyve	Róm	Pál levele a rómaiakhoz

II) Nyelvtani szakkifejezések:

A könyv és annak függeléke a nyelvtani kifejezésekre az alábbi rövidítéseket használja:

a. / akt.	aktív
abs.	(status) absolutus
constr.	(status) constructus
E. sz.	egyes szám
E/1. szem. stb.	egyes szám első stb. személy
emph.	(status) emphaticus
fn.	főnév
Hitpa.	<i>Hitpa 'al</i> igetörzs
Haf.	<i>Haf'él</i> igetörzs
hn.	hímnem, hímnemű
imperat.	imperativus
inf.	infinitivus
mn.	melléknév
nn.	nőnem, nőnemű
p. / passz.	passzív
Pa.	<i>Pa 'él</i> igetörzs
part.	participium
Pól.	<i>Pólél</i> igetörzs
r.	reflexív
st.	status / státusz
szem.	személy
T. sz.	többes szám
T/1. szem. stb.	többes szám első stb. személy

III) Átírási kód:

Amennyiben a héber/arámi szavakat és nyelvtani szakkifejezéseket átírásban közöljük, az átírás az alábbi kiadvány egyszerűsített transliterációs szabályait követi: TÓTH KÁLMÁN: *A héber nyelvtan elemi szabályai. 3., javított kiadás.* Szerkesztette: Kustár Zoltán (DÓTTF 6), Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2012.

IV) Feltételezett/rekonstruált formák:

Azokat a szavakat vagy szóalakokat, amelyek az Ószövetség arámi nyelvű részleteiben nem fordulnak elő, a szavak végére kitett *csillag jelöli.

*Térkép:
Az arámi királyságok elhelyezkedése a Kr. e. 10. században
(a királyságok neveit a térkép nagybetűkkel szedve jelöli)*

1. § Az Ószövetség arámi szövegei, az arámi nyelv

(1) A héber nyelvű Ószövetség (Tanak, Héber Biblia) egyik sajátossága, hogy bár szövegeinek túlnyomó többsége héber nyelven íródott, néhány részlete egy másik nyelven, a héberrel rokon arámi nyelven szerepel benne. Ezek az arámi szakaszok a következők:

- a) az 1Móz 31,47-ben egy földrajzi hely nevéként két szó arámiul szerepel (אֲרַמִּיָּא וְאַרְמִיָּא);
- b) a Jer 10,11 egésze „kóbor arámi mondat”-ként áll a héber kontextusban;
- c) az Ezsd 4,8–6,18 és 7,12–26-ban arámi nyelvű, minden bizonnyal hiteles Achaimenidai kori dokumentumok olvashatóak a jeruzsálemi templom helyreállításának hivatalos engedélyeztetésével kapcsolatban;
- d) a Dán 2,4b–7,28-ban olvasható történetek Dánielről és barátairól, valamint a 7. fejezet apokaliptikus látomásai egészében arámi nyelven íródtak.

(2) Az Ószövetség arámi nyelvű szövegei különböző évszázadokból, különböző stílusban és különböző társadalmi réteghez tartozó szerzők tollából származnak. Az ok, amiért a bibliai arámi ennek ellenére is egységes jelleget mutat, javarészt a nyelv történetében (és csak részben a későbbi masszoréták egységesítő tevékenységében) keresendő.

(3) Az arámi nyelv a bibliai héberrel az afroázsiai (hamito-sémi) nyelvcsaládnak ugyanahhoz az ágához, a sémi ághoz tartozik. A sémi nyelveknek három fő csoportja van: a keleti, amelyhez a mezopotámiai akkád nyelv tartozott, a déli, amelynek ma is beszélt nyelve az etióp, valamint a nyugati (vagy középső) csoport. Ez utóbbi ismét két részre oszlik: a délnyugati (vagy északarab) ághoz tartozik az arab nyelv (több dialektusával), az északnyugati ágot pedig többek között az arámi (és annak származéka, a szír), valamint a kánaáni nyelvek, köztük a bibliai héber alkotják.

(4) Az arámi és a bibliai héber tehát egyaránt a sémi nyelvek északnyugati ágához tartozik. A két nyelv között nem nagy a különbség, a modern nyelvek közül talán a germán (pl. holland és a német) nyelvek távolságával érzékeltethető. Alapvetően azonos a nyelvi struktúra, a szótövek egy jelentős része, ami miatt kellő bibliai héber nyelvi jártassággal az arámiból – néhány alapvető szabály vagy megfeleltetési eljárás ismeretében – sok mindent megérthetünk, a nyelv elsajátítása pedig viszonylag egyszerű.

(5) Az arámi nyelvet (a bibliai héberben: אֲרַמִּיָּא, lásd Ezsd 4,7; Dán 2,4a) az arám törzsek már századokkal az első óarámi feliratok megjelenése (Kr. e. 10–9. sz.) előtt beszélték, az ezredfordulón pedig az arámi nyelv már meghatározó volt Szíro-Palesztina és Mezopotámia területén. A számos szubdialektus a Kr. e. 8. századtól az Asszír Birodalomba bekebelezett arámi területeken fokozatosan egységesült, és Kr. e. 600 körülre már biztosan – részben egyszerű nyelvtanának, részben a könnyen elsajátítható ábécéjének, illetve az arámi népcsoportok magas számarányának is köszönhetően – a közigazgatás és a nemzetközi érintkezés közvetítő nyelvéné vált (vö. 2Kir 18,26). Ám a deportálásoknak köszönhetően Mezopotámia központi területein is jelentőssé vált az arámi nyelv részesedése, ami miatt a nyelv a maga jelentőségét az Újbabiloni Birodalom idején is meg tudta tartani.

(6) A Perzsa Birodalom Kr. e. 6. századi felemelkedésével ez az arámi dialektus aztán az államapparátus hivatalos (közvetítő) nyelvének rangjára („Reichsaramäisch”) emelkedett (lásd Dán 1,4) és az egész birodalomban elterjedt. Ez a funkció a nyelv és ortográfia egységesülésének és konzerválódásának irányába hatott.

(7) Jelentőségét a nyelv a régióban a Perzsa Birodalom összeomlása után, a hellenizmus időszakában is – bizonyos területeken – még évszázadokig meg tudta őrizni, ha a központi

államapparátus támogatásának megszűnésével a dialektusokra való tagolódása elkerülhetetlenné is vált.

(8) A zsidóság számára a nyelv különösen is fontos volt és maradt, részben a babiloni és a palesztinai zsidóság közös nyelveként, részben pedig a hellenizmustól való elzárkózás egyik hatékony eszközeként. Az arámi nyelv jelentősége Palesztinában a fogságból történt hazatérést követően (Kr. e. 6. század) fokozatosan növekedett, míg Jézus korára a hétköznapi használatból, ha területenként nem is azonos mértékben, de ki is szorította a hébert. A szent szövegek megértésében az utca emberét ekkortól az Ószövetség arámi nyelvű fordításai, a Targumok segítették, amelyek nyelvezete szintén a birodalmi arámi egyik, részben mesterségesen előállított változatának tekinthető.

(9) Az Ószövetség arámi nyelvű részletei közül minden bizonnyal a Jer 10,11 a legrégebbi, hiszen ez a (névelős) 'föld, ország' szóra a későbbi 𐤏𐤓𐤂𐤏 helyett a régebbi 𐤏𐤓𐤂𐤏 alakot hozza.

(10) Ezt követik korban Ezsdrás könyvének arámi szakaszai, melyek mindenben a perzsa korszak hivatalos arámi nyelvének (és irodalmának) jellegzetességeit mutatják, bár az írásmód sok vonatkozásban – nyilván a könyv végső redakciójának árulkodó jeleként – már egy valamivel későbbi, Kr. e. 4. századi írásmódot tükröz. Az arámi szövegek beépítése a héber kontextusba világosan mutatja az arámi nyelv zsidóságon belüli magas presztizsét és elterjedését, amennyiben a szerző az olvasóitól teljes természetességgel várja el e szövegek megértését.

(11) Dániel könyvének arámi részletei szintén a perzsa birodalmi nyelven íródtak, bár a nyelvtan és írásmód Ezsdrás könyvénél fiatalabb jellegzetességeket mutat. Így például a hímnemű többes szám *mém* végződését itt már következetesen felváltotta a *nún*, míg Ezsdrás könyvében még esetenként a régebbi, *mém*mel képzett alakok is megtalálhatóak.

(12) A bibliai arámi nyelv szabályait, illetve a szavak kiejtését és hangsúlyozását a bibliai szövegben a masszoréták rögzítették a Kr. u. 7–10. században. Ennek során maguk is több ponton változtattak a kiejtési szabályokon, illetve igyekeztek azokat következetesebben érvényesíteni, szemben akár azzal a kiejtéssel is, ami az akkorra már rögzült mássalhangzós szöveg alapján rekonstruálható. Ezeknek a módosításoknak egy jelentős részét, ha az a szöveg mássalhangzó-készletét is érintette, a kódexek margóin a *qeré* segítségével hajtották végre. Így például az E/2. szem. hímnemű személyes névmás 𐤇𐤓𐤏𐤏 *ketív* olvasatát a *qeré* következetesen az 𐤇𐤓𐤏𐤏 formára javítja. Ugyanígy következetesen törölték a masszoréták a diftongus jelenlétére utaló *jód* mássalhangzót a birtokragokkal ellátott többes számú főnevek és a ragozott prepozíciók néhány alakja esetében, a *jódot* pedig a népnevek és a sorszámnevek végén *'álefte* változtatták. Éppen fordítva jártak el viszont az 𐤏𐤓 / 𐤏𐤓𐤏 igék többes számú participiumai esetében, ahol a *ketív* olvasatban még mássalhangzóként jelen lévő *'alefet jódra* cserélték, az *'alefet* esetenként a *jód* előtti magánhangzó *mater lectionis*aként meghagyva a szövegben.

(13) A masszorétáknak ez a tevékenysége a bibliai arámi nyelv leírót nehéz helyzet elé állítja. El kell ugyanis dönteniük: a szabályok ismertetése (és a gyakorlatok összeállítása) során a *ketív* vagy a *qeré* olvasatokat tekintsék-e a kiindulópontnak. Jelen nyelvtankönyv az alábbi álláspontot képviseli: mivel a bibliai arámi nyelv esetében a *ketív* mássalhangzó-készletével összhangban álló kiejtési szabályokat is kizárólag a masszoréták által rögzített formában ismerjük, célszerű minden esetben a masszoréták *qeré* olvasatát a szabályos formának tekinteni. A szükségesnek tűnő esetekben a *ketív* – *qeré* eltéréseire e nyelvtankönyv – például a 12. bekezdésben említett esetekben – a megfelelő helyen ezzel együtt is kitér.

2. § Az írás és az olvasás főbb szabályai, a szóhangsúly

(1) A héber kvadrát-írás, amely az óarámi ábécé kurzív változatából fejlődött ki, a Kr. e. 3. századra a szent szövegek írásában is általánossá, sőt kizárólagossá vált, s mint ilyet teljes természetességgel alkalmazták az Ószövetség arámi részleteinek írására is. A bibliai héber és a bibliai arámi tehát ugyanazt az ábécét használja, így a mássalhangzók alakja, neve és latin betűs átírása is megegyezik a bibliai héberével. Ugyancsak osztozik az arámi a bibliai héberrel a mássalhangzók írásának szabályaiban és rendellenességeiben is, így mindenekelőtt:

- a) a szóvégi néma és kiejtendő *hé'* megkülönböztetésében a *mappíq*-pont segítségével,
- b) a כ, נ, ג, פ, צ betűk speciális, szó végi formáinak (ך, ן, ן, ף, ץ) használatában (*litterae finales*),
- c) a א, א, ה, ו, ז, ט, נ (ún. 'begadkefat') betűk kétféle kiejtésében és azok megkülönböztetésének szabályaiban (s így a *dágés lene* használatában),
- d) a mássalhangzók megkettőzésében és az annak jelölésére szolgáló *dágés forte* használatában és
- e) a *dágés lene* és a *dágés forte* megkülönböztetésének a szabályaiban.

(2) A magánhangzók jelölésére használt א, ה, ו, ' mássalhangzók (az ún. *mater lectionis*ok) alkalmazásának a szabályai zömében szintén megegyeznek a bibliai héberből ismert szabályokkal: a *wáw* jelölhet 'ú' és 'ó' hangot, a *jód chireqet* és *cérét*, az '*álef*' jelölheti a *qámecet* és a *cérét* is, a *hé'* pedig – csak a szó végén szerepelve *mater lectionis*ként – az '*álef*'hez hasonlóan *qámecet*, *szégoált* és *cérét* jelölhet. Jegyezzük meg azonban, hogy a bibliai arámiban a szó végi *hé'* helyén gyakran áll '*álef*', ahol viszonylag gyakran használatos a *chólem* jelölésére is.

(3) A magánhangzók jelölésére a masszoréták a bibliai héber és arámi esetében azonos jelrendszert dolgoztak ki (puktáció). A gyakorlatban tehát ez ismét azt jelenti, hogy a magánhangzók jele, neve és olvasása, a *qámec chátúf* (rövid 'o') olvasása és felismerése, a *sewá'* és annak kiolvasási szabályai, a *chátéf*-hangzók és azok használata, valamint az akcentusrendszer mind a bibliai héberből már ismert jelek és szabályok alapján történik. A *chátéf*-hangzók használatában a héber és az arámi között van némi eltérés, ehhez lásd a 3. § (13) bekezdését.

(4) Az olvasás általános szabályai is azonosak a bibliai héberrel: váltakozva olvassuk a mássalhangzókat és az alájuk vagy (az 'ó' esetében) feléjük, tőlük balra kitett magánhangzókat.

(5) Az elválasztásnak/szótagolásnak – amely meghatározó a hangsúly megállapításában – két fő szabálya van:

- a) minden szótag mássalhangzóval kezdődik (kivéve a szó elején álló, 'ú'-nak ejtett *wáw* kötőszó) és csupán egy magánhangzót, illetve a szótagolás szempontjából azzal egyenértékű *sewá'*-t vagy *chátéf*-hangzót tartalmaz, lásd pl.: כַּהֵן (*ká-hén*) 'pap'; חֹכְמָה (*chok-má^h*) 'bölcesség', חַכְמִים = חֹכְמִים (*chak-kím*) 'bölc's', בָּרָא (*ch^a-bar*) 'ba-rát',
- b) mivel a kiejtett szimpla *sewá'* és a *chátéf*-hangzók az arámiban önállóan is szótagot alkotnak, így ebben a nyelvben mindössze kétfajta szótag létezik: nyílt (mássalhangzó + magánhangzó) és zárt (mássalhangzó + magánhangzó + mássalhangzó), pl: a בָּרָא (*ch^a-bar*) esetén a אֵ (*ch^a-*) nyílt, míg a בָּרָא (*-bar*) zárt szótag. A bibliai arámi tehát – szemben a bibliai héberrel – a harmadik, ún. lazán zárt (azaz *sewá'*-ra végződő, de magánhangzót is tartalmazó) szótagot nem ismeri.

(6) Az arámiban minden szó és minden szótag (kiejtett vagy idővel némává vált, de írásban jelzett) mássalhangzóval kezdődik, és sem mássalhangzó-torlódás a szó elején, de alapvetően duplán zárt szótag sem fordulhat elő (ez alól a perfectum E/2. szem. hímnemű forma sem kivétel, amiben a második *s^ewá* -t minden bizonnyal ki kell/ett/ ejteni, lásd כָּתַבְתָּ = *ke-tab-te*).

(7) A kiejtés során a szóhangsúly az arámiban eredetileg a szó utolsó előtti szótagján nyugodhatott (*penultima* hangsúly). Ám a bibliai héber hatására, a masszorétáknak köszönhetően a bibliai arámiban jelenleg a fő szabály az, hogy a szóhangsúly az utolsó szótagra esik (*ultima* hangsúly), és csak bizonyos képzések vagy nyelvtani formák esetében maradt meg az utolsó előtti szótagon. Ebben a nyelvtankönyvben a szükséges esetekben (főleg ha a hangsúly nem *ultima*) a hangsúlyos szótagot a szótag fölé írt –' jel mutatja, lásd pl.: אֶכּוֹ 'kó'.

(8) *Penultima* a szó hangsúlya abban az esetben, ha a szó utólag – záró szótagként – hosszú magánhangzóra végződő toldalékot kapott (ilyenkor tehát a hangsúly tulajdonképpen megmarad az eredeti helyén és nem csúszik hátra az új szótagra):

- a) a szó a képzése során, például a régi, kiveszett tárgyragot az irány kifejezésére, lásd אֶלְמָלְא 'fölfelé' (Dán 6,3);
- b) ragozott igealakok egyszótagú, hosszú magánhangzóra végződő (אֶ-, אִ-, אֵ-, אֶ-, אִ-, אֵ-) szuffixumot, lásd pl. תָּדוּד 'tudod' (Dán 5,22), אֶשְׁלַחְנָא 'küldjük/küldtük' (Ezsd 4,14), אֶשְׁחַקְנָא 'hagyjátok (ott)!' (Dán 4,12);
- c) ha az ige, a főnév vagy a prepozíció egyszótagú, hosszú magánhangzóra végződő igei tárgyragot vagy birtokos szuffixumot kap, lásd אֶשְׁלַחְנִי 'Vezess be engem!' (Dán 2,24), אֶשְׁחַקְנֵנוּ 'istenünk' (Dán 3,17), אֶשְׁחַקְנֵנוּ 'nekünk',

(9) Ugyancsak *penultima* hangsúlyozásúak a főnevek kettős szám (*dualis*) *status absolutus*ban, lásd pl. רַגְלֵיךָ 'két láb; lábak' (Dán 7,4); קַרְנֵיךָ 'két szarv; szarvak' (Dán 7,7); יָדֵיךָ 'két kéz; kezek' (Dán 2,34).

(10) Fontos kivétel a fenti szabály alól a határozott névelő funkciójának megfelelő, a szó végére írt hosszú *qámeç* (legtöbbször '*álef mater lectionis*szal): ez ugyanis – az eredeti szóvégi mássalhangzóval egy nyílt szótagot alkotva – magára húzza a hangsúlyt, lásd חֲכָמָה 'bölcesség' (Dán 5,11), de חֲכָמָה 'a bölcesség' (Dán 2,20).

(11) Szintén *penultima* a szó hangsúlya akkor, ha az utolsó szótag (legtöbbször *szegól*) magánhangzója az eredeti mássalhangzó-torlódást oldja fel, lásd pl. מֶלֶךְ ⇔ מְלִיךָ 'király', hasonlóan שַׁרְיָן 'szarv', אֶכּוֹ 'kó'. Ez azonban minden bizonnyal – a bibliai héber behatásaként – szintén a masszoréták újítása.

(12) A masszoréták az Ószövetség arámi nyelvű szakaszait is ellátták akcentusokkal, melyek jelei és szabályai ismét csak mindenben azonosak a bibliai héber szövegek akcentus-rendszerével. Fontos különbség azonban a két nyelv között az, hogy az erős elválasztó akcentusok által okozott pauzális formák az arámi nyelvben nem léteztek, s így a bibliai arámi szakaszoktól is alapvetően idegenek – még ha esetenként, a héber hatására, a bibliai arámiban képeztek is (összesen kb. tíz esetben) ilyeneket, lásd pl. a megszokott הֵרֹ 'erő' (pl. Dán 3,20) helyett a הֵרֹל formát a Dán 3,4-ben és a :הֵרֹל alakot az Ezsd 4,23-ban.

3. § Az arámi nyelv néhány fontos hangtani sajátossága

(1) Bár az arámi közeli rokona a biblia hébernek, a hangtan területén is megvannak a maga, csak rá jellemző sajátosságai – amelyeket ismerve a szóképzés szabályainak megértése, de a héber szókincsre építve az arámi szavak memorizálása is jóval egyszerűbb. Nézzük most ezek közül a legfontosabbakat!

(2) Az egyik tanulást és megértést segítő szabály, hogy a bibliai héberhez képest az arámiban a közös sémi eredetű szavak gyakran a következő mássalhangzó-módosulásokkal fordulnak elő (ezek az ún. szabályos hangmegfelelések):

a) a héber א helyett az arámiban gyakran א áll, lásd pl.

'arany'	héberül	אָהַב	arámiul	אָהַב
'áldoz, feláldoz'	héberül	אָבַח	arámiul	אָבַח
'hím'; arámiban: 'kos'	héberül	אָכַר	arámiul	אָכַר
'hazugság'	héberül	אָנַב	arámiul	אָנַב

b) a héber א helyett az arámiban gyakran א áll, lásd pl.

'kőszikla, hegy'	héberül	אָוַר	arámiul	אָוַר
'tanács'	héberül	אָעָה	arámiul	אָעָה
'megőriz'	héberül	אָצַר	arámiul	אָצַר
'elér; eljut, el/megtalál'	héberül	אָצָא	arámiul	אָצָא
'nyár'	héberül	אָיָן	arámiul	אָיָן

c) a héber א helyett az arámiban gyakran א áll, lásd pl.

'föld; ország'	héberül	אָרֶץ	arámiul	אָרֶע
'fa'	héberül	אָץ	arámiul	אָע
'gyapjú'	héberül	אָמֶר	arámiul	אָמַר
'ellenség'	héberül	אָרֶב	arámiul	אָרַע
'összetör'	héberül	אָרַץ	arámiul	אָרַע

d) a héber א helyett az arámiban gyakran א áll, lásd pl.

'friss fű'	héberül	אָשָׂא	arámiul	אָתַא
'új'	héberül	אָדָשׁ	arámiul	אָדַת
'ül, lakik'	héberül	אָשַׁב	arámiul	אָתַב
'hat'	héberül	אָשַׁשׁ	arámiul	אָתַשׁ
'visszatér'	héberül	אָשׁוּב	arámiul	אָתַב
'szarvasmarha'	héberül	אָשׁוּר	arámiul	אָתַר
'sekel'	héberül	אָשָׁקַל	arámiul	אָתַקַל

e) a héber א helyett az arámiban számok és rokonsági kapcsolatok egyes számú alakjaiban esetenként א áll, lásd

'fia vkinek'	héberül	בֶּן	arámiul	בַּר
'kettő' (<i>constructus</i> ban)	héberül	שְׁנַיִם	arámiul	תְּרַיִ

(3) Ugyancsak jellemző az arámi nyelvre, hogy a közös sémi szavak egy része esetében metatézis történt, főleg olyan szavaknál, amelyek némává vált torokhangot is tartalmaznak, lásd pl.

'kapu'	héberül	שַׁעַר	arámiul	תְּרַעַר
--------	---------	--------	---------	----------

(4) Jellemző változás továbbá, hogy a héberben meglévő nőnemű, eredeti ת- végződés a megfelelő arámi szavak egyes szám *status absolutus*ában lekopott, a megmaradt magánhangzó pedig az elvont fogalmat kifejező nőnemű főnevek jellegzetes végződésévé vált, lásd pl.

'királyság; uralom'	héberül	מְלָכֻת	arámiul	מְלָכֻ
'levél'	héberül	אַגְרָה	arámiul	אַגְרָה
'fogság'	héberül	גְלוּת	arámiul	גְלוּ

lásd ezen felül a héberben párhuzammal nem rendelkező példáként:

'kérés, könyörgés'	arámiul	בְּעוּ
'nagyság; méltóság'	arámiul	רְבוּ

(5) Lényeges hangzóváltás a két nyelv között az is, hogy a többes szám hímnem és a *dualis* végződés *mémje* az arámiban a Kr. e. 4–3. század környékén *núnba* ment át, lásd pl.

'mérleg'	héberül	מֵאזְנִים	arámiul	מֵאזְנִין
'ég; menny'	héberül	שָׁמַיִם	arámiul	שָׁמַיִן
'királyok'	héberül	מְלָכִים	arámiul	מְלָכִין
'ti' (személyes névmás)	héberül	אַתֶּם	arámiul	אַתְּתוּן

(6) A bibliai arámi sajátossága, hogy az א és a ה gyakran (azaz jóval gyakrabban, mint a bibliai héberben) egymás alternatívájaként fordul elő, lásd קָרְיָא/קָרְיָה 'város'; 'nem', לָא/לָהּ, נְהַרְרָה/נְהַרְרָא 'a folyó', בֵּיתָא/בֵּיתָה 'a ház', כְּתָבָא/כְּתָבָה 'az írás', illetve a ל"ה és a ל"א igék ragozásánál a 3. gyökmássalhangzó ingadozását. Ugyancsak gyakori jelenség, hogy ami a héberben ל"ה ige, az az arámiban következetesen, vagy esetileg ל"ל, lásd pl.

'jön'	héberül	אַתָּה	arámiul	אַתָּה/אַתְּהָ
'épít'	héberül	בָּנָה	arámiul	בָּנָה/בָּנָא
'keres, kér; könyörög'	héberül	בָּעָה	arámiul	בָּעָה/בָּעָא
'leleplez, feltár'	héberül	גָּלָה	arámiul	גָּלָה/גָּלָא
'felel, válaszol'	héberül	עָנָה	arámiul	עָנָה/עָנָא
'más, különbözik'	héberül	שָׁנָה	arámiul	שָׁנָא
'iszik'	héberül	שָׁתָה	arámiul	שָׁתָא

(7) Ugyancsak sajátossága a bibliai arámi nyelvnek, hogy a ש and a ס gyakran (azaz jóval gyakrabban, mint a bibliai héberben) egymás alternatívájaként szerepel, lásd pl. אַרְתָּהּ שְׁשָׁתָא/אַרְתָּהּ שְׁשָׁתָא 'Artahsasztá' (Ezsd 6,14; 7,12), אַרְתָּהּ שְׁשָׁתָא / אַרְתָּהּ שְׁשָׁתָא 'hárfa' (Dán 3,5; 3,7). Szintén gyakori jelenség, hogy az az ige, amelynek egyik gyökmássalhangzója a héberben ש, az az arámiban ס-kel szerepel, lásd pl.

'tervez, szándékozik'	héberül	שָׁבַר	arámiul	סָבַר
'összetör, lerombol'	héberül	שָׁתַר	arámiul	סָתַר
'széttapos'	héberül	רָפַשׁ	arámiul	רָפַס

(8) Sajátos jellegzetessége az arámi nyelvnek a nazalizáció. Ez akkor következik be, amikor egy mássalhangzót (a leggyakrabban torokhangzót) meg kellene kettőzni: ilyenkor ugyanis az arámiban nemcsak pótlónyújtás vagy virtuális kettőzés történhet (ahogy a héberben, azzal azonos szabályok szerint), hanem a kettőzés helyett egy *nún* is beékelődhet a megkettőzendő mássalhangzót megelőző mássalhangzó elé vagy mögé. Így pl. az עָלַל 'bemelegy' ige *Haf'él* alakja הַנְעֵל 'bevitte' (Dán 2,25), a יָדַע 'tud, ismer' ige imperfectumi alakjai pedig תְּנַדַע (Dán 2,30; 4,22.29), יְנַדַעוּן (Dán 4,14), ugyanígy az ebből az igetöböl képzett főnévként

'tudás, ismeret'	héberül	מִדְעָ	arámiul	מְנַדַע
------------------	---------	--------	---------	---------

(9) Azt is gyakran megfigyelhetjük, hogy olyan esetekben, ahol a bibliai héberben a *nún* beolvad a mögötte álló mássalhangzóba, megkettőzve azt, az arámiban a beolvadás elmarad, illetve, hogy ahol a bibliai héberben mássalhangzó-kettőzés szerepel, ott azt az arámiban gyakran egy *nún* jelenléte oldja fel, lásd a פ"ן igék számos arámi alakja mellett (יִתְּנוּ? és יִתְּנוּ?) (נתן), הנפק, הנפקו and הנפק (נפק), הנחת (נחת), הנזק (נזק) stb.) pl. az alábbi névszókat:

'arc' (a héberben: 'orr')	héberül	אַף	arámiul	אַנְף
'te'	héberül	אַתָּה	arámiul	אַתְּהָ
'ti'	héberül	אַתָּם	arámiul	אַתְּמוֹן
'gabona'	héberül	חֵטָה	arámiul	חַטְיִן

(10) Az arámiban a magánhangzó hosszúsága részben a szótag zárt vagy nyílt jellegétől, részben pedig a hangsúlytól függ.

(11) Összességében azt mondhatjuk, hogy a *nyílt szótag* minden körülmények között a hosszú magánhangzót preferálja, és ha a hangsúlyt vagy a mellékhangsúlyt hordozza, akkor ez csak elvétve kaphat rövid magánhangzót, pl. a perfectumi igelakok esetében: פָּתַבּוּ, פָּתַבּוּ. Ám ha a nyílt szótag hangsúlytalan, és közvetlenül a hangsúlyos szótag előtt áll, akkor az eredeti magánhangzók (szemben a héberrel) gyakran *s^ewá* -ra, esetleg *chátef*-hangzóra rövidültek (és csak ritkán maradtak meg), lásd pl. az alábbi, a bibliai héberben is létező névszókat:

'ezer'	héberül	אַלֶּף	arámiul	אַלְף
'úr, gazda'	héberül	בַּעַל	arámiul	בַּעַל
'hús, test'	héberül	בָּשָׂר	arámiul	בָּשָׂר
'pompa; méltóság'	héberül	הָדָר	arámiul	הָדָר
'társ, barát'	héberül	חֵבֵר	arámiul	חֵבֵר
'rész, osztályrész; sors'	héberül	חֵלֶק	arámiul	חֵלֶק
'hold; hónap'	héberül	יָרֵחַ	arámiul	יָרֵחַ
'ezüst'	héberül	כֶּסֶף	arámiul	כֶּסֶף
'szív'	héberül	לֵבָב	arámiul	לֵבֵב
'száz'	héberül	מֵאָה	arámiul	מֵאָה
'só'	héberül	מֶלַח	arámiul	מֶלַח
'próféta'	héberül	נְבִיא	arámiul	נְבִיא
'folyó; az Eufrátesz'	héberül	נָהָר	arámiul	נָהָר
'könyv(tekercs)	héberül	סֵפֶר	arámiul	סֵפֶר
'szolga'	héberül	עֶבֶד	arámiul	עֶבֶד
'tíz'	héberül	עָשָׂר	arámiul	עָשָׂר
'képmás; szobor'	héberül	צֶלֶם	arámiul	צֶלֶם
'láb'	héberül	רֶגֶל	arámiul	רֶגֶל
'szőr, haj'	héberül	שֵׁעָר	arámiul	שֵׁעָר
'hét'	héberül	שִׁבְעָה	arámiul	שִׁבְעָה
'év'	héberül	שָׁנָה	arámiul	שָׁנָה

(12) A *zárt szótag*ról elmondható, hogy ha hangsúlyos, a hosszú magánhangzót preferálja, de gyakran kaphat rövidet is; ha a mellékhangsúly a szótagra esik, akkor már gyakoribb a rövid, mint a hosszú magánhangzó, ha pedig a szótag hangsúlytalan, akkor szinte mindig rövid a magánhangzó, s csak kivételes esetben hosszú. Ebből következik az a jellegzetesség, hogy a bibliai arámiban a zárt, hangsúlyos végszótag magánhangzója gyakran marad rövid (általában *patach*), szemben a bibliai héberrel, ahol ugyanabban a helyzetben hosszú magánhangzót (általában *qámece*t) találunk, lásd pl.:

'heverő, ágy'	héberül	מִשְׁכָּב	arámiul	מִשְׁכָּב
'lakóhely, lakás'	héberül	מִשְׁכָּן	arámiul	מִשְׁכָּן
'palota; templom'	héberül	הֵיכָל	arámiul	הֵיכָל

(13) A *s^ewá'* *compositumok*, avagy a *chátéf*-hangzók általában gutturális (א, ה, ח, ע) hangzók után fordulnak elő. Az arámiban azonban *chátéf*-hangzó állhat egyéb mássalhangzó, különösen például *gímel* és *qóf* előtt és után, illetve két azonos, nem gutturális hang között is, lásd pl. סָגַר 'bezárta' (Dán 6,23), קָרַי 'olvasva' (Ezsd 4,18), צָפְרַי 'madarak' (Dán 4,9); מְמַלְלָה 'mondó; mondott' (Dán 7,11).

(14) A bibliai szövegek írásba foglalása előtt az északnyugat-sémi nyelvek kánaáni ágában végbement egy folyamat, amely során az eredeti hosszú 'a' osztályú magánhangzókat felváltották az 'ó' osztályú magánhangzók (kánaáni eltolódás). Ez a folyamat azonban nem ment végbe az arámi nyelvben. Így magyarázható az a jellegzetesség, hogy ahol a bibliai héberben a szóvégi hangsúlyos zárt szótagban *chólem* található, ott az arámiban gyakran az eredeti hosszú *qámec* áll, lásd pl.:

'isten; Isten'	héberül	אֱלֹהֵי	arámiul	אֱלֵה
'ember; halandó'	héberül	אָנוּשׁ	arámiul	אָנֵשׁ
'jel'	héberül	אוֹת	arámiul	אָת
'hős; erős férfi'	héberül	גִּבּוֹר	arámiul	גָּבַר
'nemzedék'	héberül	דּוֹר	arámiul	דָּר
'jó'	héberül	טוֹב	arámiul	טָב
'nem'	héberül	לֹא	arámiul	לָא
'nyelv'	héberül	לְשׁוֹן	arámiul	לֵשֵׁן
'hang'	héberül	קוֹל	arámiul	קָל
'béke'	héberül	שָׁלוֹם	arámiul	שָׁלָם
'három'	héberül	שְׁלוֹשׁ	arámiul	שָׁלַת

(15) A *qámec* esetenként egyéb helyzetben is *chólemre* váltott a bibliai héberben, jellegzetes eltéréseket eredményezve ismét a bibliai arámi kiejtéséhez képest, lásd pl.:

'örökkévalóság'	héberül	עוֹלָם	arámiul	עָלָם
'pap'	héberül	כֹּהֵן	arámiul	כָּהֵן

a participiumok esetében szintén, lásd

'kiáltó, olvasó' (קָרָא)	héberül	קוֹרֵא	arámiul	קָרָא
'beszélő, mondó' (אָמַר)	héberül	אוֹמֵר	arámiul	אָמַר

4. § Főnevek

4.1. A főnevek neme és száma; egyéb általános tudnivalók

(1) A bibliai arámiban a főnevek lehetnek hímneműek vagy nőneműek. Semleges nem – a bibliai héberhez hasonlóan – ebben a nyelvben sincs. A nemileg vegyes összetételű csoportokat – a nemek tényleges számarányától függetlenül – a bibliai arámi is hímneműként kezeli.

(2) Olyan végződések, amelyek elárulnák a főnév nemét, egyes és kettős számban nincsenek, leszámítva a jellegzetes $\eta\text{-}$ / $\aleph\text{-}$ nőnemű *absolutus*-végződést és a régies *táv* végződés (4) bekezdésben említett módosulásait. A többes számú végződések azonban már egyértelműen megkülönböztetik a hím- és a nőnemet.

(3) A szavak jelentése azonban – végződés híján is – gyakran utal annak nyelvtani nemére. Így hímneműek a hímnemű élőlényekre utaló szavak (apa, fiú, kos stb.). Nőneműek általában a nőnemű élőlényekre utaló szavak, a testrészek, különösen a páros testrészek (kéz, szárny, ujj), a természethez és annak erőihez kötődő szavak (kő, föld, szél), a használati tárgyak egyes csoportjai, az elvont főnévként használt melléknevek, az országok, tartományok és városok.

(4) A fentebb már említett $\eta\text{-}$ / $\aleph\text{-}$ jellegzetes nőnemű végződés valójában a régies $\eta\text{-}$ végződés lekopásával állt elő; ezt jelzi, hogy ez a *táv* a szavak *status constructus*ában vissza is tér. Jóval ritkábban, de előfordulnak a régies $\eta\text{-}$ végződés lekopásával előállt egyéb, hosszú magánhangzós végződések is, melyek szintén a nőnemre utalnak; az eredeti *táv status constructus*ban ezeknél a szavaknál is visszatér. Lássunk – az $\eta\text{-}$ végződéssel együtt – ezekre néhány példát:

a) *qámeq*:

מְלִכָּה	'királynő'
בִּינָה	'értelem, belátás'
אִמָּה	'könyök'
מִלָּה	'szó; dolog, ügy'
חִכְמָה	'bölcesség'
חַיָּוָה	'állat'
עֲבִידָה	'munka; alkotás'
מִתְּנָה	'ajándék'

b) *súreq*:

מְלִכּוּ	'királyság; uralom'
רְבוּ	'nagyság; méltóság'
גְּלוּ	'fogság'
בְּעוּ	'könyörgés'

c) *chíreq* (+ *jód*):

נְוָלִי	'romhalmaz; szemétdomb'
אִמְתָּנִי	'félelmetes'

(5) Bizonyos főneveket a bibliai arámi hol nőneműként, hol hímneműként kezel, lásd a נוֹר 'tűz' főnevet a Dán 3,6-ban és a 7,9-ben, vagy a רִיח 'szél, lélek' szót a Dán 2,35-ben és 7,15-ben: úgy tűnik, ez utóbbi esetben a hímnemű forma a szelet, míg a nőnemű forma a lelket hivatott jelölni. Nem kizárt azonban, hogy ezekben az esetekben csak arról van szó, hogy az arámi a grammatikai nem szerinti egyeztetést nem mindig kezeli szigorúan.

(6) S végül a bibliai arámiban is gyakran megtörténik, hogy nőnemű főnevek, hasonlóan a héber megfelelőikhez, többes számban a hímnemű végződést veszik fel. A főnév neme azonban ezekben az esetekben nem változott meg, ezt világosan jelzik a főnévhez kapcsolt jelzők, amelyek természetesen nőnemű végződéseket kapnak, lásd pl. מְלִיאָה רַבָּרְבָתָא 'a nagy (= 'kérkedő') szavak' (Dán 7,11).

(7) A főnevek ebben a nyelvben is állhatnak egyes számban (*singularis*), többes számban (*pluralis*), illetve – ismét csak a bibliai héberhez hasonlóan – kettős számban (*dualis*).

(8) A kettős szám (*dualis*) akkor használatos, ha valamiből kettőt, általában egy párt említenek, s leggyakrabban a páros testrészeknél fordul elő, lásd 'kéz', 'láb', 'szarv', 'arc' stb. Speciális *dualis* végződése csak a főneveknek van, a velük egyeztetett jelzők és igealakok többes számú végződéseket vesznek fel.

(9) A *kollektív singularis* a bibliai arámi is ismeri, azaz itt is vannak olyan főnevek, amelyek nyelvtanilag ugyan egyes számúak, de a jelentésük többes értelmű (is lehet), lásd pl.

בָּשָׂר	'hús; test'	– de egyben: 'emberek; az élőlények',
אִנָּשׁ	'(egy) ember'	– de egyben: 'emberek; az emberiség',
עוֹף	'(egy) madár'	– de egyben 'madarak; a madárvilág'.

(10) A bibliai héberben gyakori ún. *absztrakt pluralis* jelenségét az arámi nyelv szintén ismeri, azaz bizonyos elvont fogalmakat a hímnemű többes szám fejezi ki, ám a szó jelentése egyes számú, lásd pl.

חַיִּי 'élet'.

Két vagy több elemből állónak tekintett dolgok formailag *dualis* vagy többes számúak az arámiban, de jelentésük egyes számú, lásd pl.

שָׁמַיִן	'ég(boltozat); menny',
מֵאֲזֵינַן	'(kétkarú) mérleg'.

(11) Bár a sémi nyelvekben eredetileg a főnevek ragozhatóak voltak, azaz az alany-, a tárgy- és a birtokos esetek külön esetvégződést kaptak, ez a rendszer – a héberhez hasonlóan – a bibliai arámiból is kikopott, s csak kivételként maradtak meg a nyomai. Így például az אָב 'apa' és az אֵל 'testvér' szavak végén suffixumok előtt (*status constructus*ban) a régi '-ú' nominativus-végződés okoz, illetve szenved módosulásokat. Az eredeti '-a' accusativus-, illetve az '-l' genitivus-végződés a birtokos ragozás bizonyos eseteiben kötőhangzóként a személyrag előtt megmaradt. S végül a bibliai héberből is ismert jelenség, hogy az ősi accusativus-végződés, a szó végén *qamecre* nyúlva, az irány/a hely kifejezésére szolgálva megmaradt, lásd az alábbi határozószókat: אֶלְמָא 'fölfelé' (Dán 6,3), תַּמָּה 'ott, oda' (Ezsd 5,17), valamint a *ketív* olvasatként megőrzött אֶלְמָא 'lefelé' szót (Dán 2,39) amit mindenesetre a masszoréták a *qeré*ben az אֶלְמָא alakra javítottak.

(12) Az arámi nyelvben is a főneveknek több állapota (státusza) létezik, attól függően, hogy önállóan vagy szerkesztett formában szerepelnek-e. Sajátossága azonban az aráminak, hogy egy harmadik státusz is létezik, amely a főnév határozottságát hivatott jelölni.

4.2. A *status absolutus*

(1) A *status absolutus* a főnevek önálló, 'független státusza', amit az arámiban akkor kell alkalmazni, ha a főnév önállóan, azaz birtokos személyrag vagy névelő nélkül, birtokos szerkezetben pedig nem a birtokként áll. A főnevek szótári alakja minden esetben az E. sz. *absolutus* forma.

(2) A bibliai héberhez hasonlóan az E. sz. hímnemű főnevek *absolutus* alakja végződés nélküli. A többes szám hímnem végződése az ׀-, amiből a *jód mater lectionis* esetenként elmaradhat. Példák a hímnem többes számra:

מֶלֶךְ	'király'	—	מְלָכִים	'királyok',
אֱלֹהֵי	'isten'	—	אֱלֹהִים	'istenek',
יוֹם	'nap'	—	יָמִים	'napok'.

(3) Az E. sz. nőnem végződése leggyakrabban ה־. Vannak azonban végződés nélküli nőnemű főnevek is, mint ahogy általában nőnemre utalnak az alábbi – jóval ritkább – végzések is: ׀-, ׀-, ׀- és ׀-, ehhez lásd fentebb, a 4.1. alfejezet alatt.

(4) Nőnemben a T. sz. *absolutus* alakot úgy kapjuk, hogy a főnévhez egy ׀- végződés járul. A *hé'* mássalhangzó a főnevek végén nem kaphat szuffixumot vagy további végzéseket, így az a többes számú végződés előtt kiesik, a *súreqre* végződő főnevek esetében pedig a *súreq* a többes számú végződés előtt *wáw*-ba keményedik. Példák a nőnemű többes számra:

אֲצִבֵּעַ	'ujj'	—	אֲצִבְעוֹן	'ujjak',
חַיָּוָה	'állat'	—	חַיִּוִּם	'állatok',
מְדִינָה	'tartomány'	—	מְדִינֹת	'tartományok',
מְלָכוֹת	'királyság'	—	מְלָכוֹת	'királyságok'.

(5) A kettős szám (*dualis*) képzése *status absolutus*-ban a főnévhez járuló ׀- végződéssel történik, méghozzá mindkét nemben; ezek az alakok *penultima* hangsúlyozásúak, lásd pl.

קַרְנֹתַי	'szarv'	—	קַרְנֵי	'két szarv; szarvak',
יָדַי	'kéz'	—	יָדַי	'két kéz; kezek',
רַגְלַי	'láb'	—	רַגְלַי	'két láb; lábak'.

Az ה־ végződésű nőnemű főnevek esetében a *dualis* végződés a nőnem *constructus* ׀- végződéshez kapcsolódik, lásd

מֵאָה	'száz'	—	מֵאָתַי	'kettőszáz'.
-------	--------	---	---------	--------------

(6) Jegyezzük meg azonban, hogy az arámiban, akár csak pl. a biblia héberben, ritka, szabálytalan képzések is történhetnek: így hímnemű főnévhez többes számban esetenként nőnemű végződés járul vagy fordítva, lásd pl.

a hímnemű

אָב	'apa'	—	אָבָהוֹן	'apák',
כְּרֹסָא	'trónus'	—	כְּרֹסָוֹן	'trónusok',

a nőnemű נְשִׁין 'asszonyok', valamint

מִלָּה	'szó'	—	מִלִּין	'szavak',
שָׁנָה	'év'	—	שָׁנִין	'évek'.

(7) A hímnemű főnevek eredeti többes szám végződése – a héberhez hasonlóan – az arámiban is az ׀- volt, melyet a Kr. e. 4–3. század fordulóján váltott fel az ׀- végződés. Ezsdrás könyvének arámi részletei azonban még gyakran ezt a régebbi formát hozzák, lásd pl. מְלָכִים 'királyok' (Ezsd 4,13).

(8) Végül említsük meg, hogy az arámi nyelvben vannak bizonyos képzők, amelyek bizonyos fogalomkörhöz tartozó jelentést fejeznek ki:

- a) a nemzeti hovatartozást vagy földrajzi helyet jelöl a ׀- végződés, lásd כְּשִׁדְי 'káldeus; csillagjós' (Dán 2,10);

- b) foglalkozásra utalhat a főnév második gyökhangzójába kerülő *dágés forte* az azt követő *qámecc*el együtt, lásd מִשְׁכָּן 'bíró' (Ezsd 7,25);
- c) egy cselekvés helyszínére utalhatnak a -מ, illetve -מ preformativumok, lásd pl. מִשְׁכָּן 'lakóhely, lakás', מִשְׁכָּב 'ágy, heverő', מְדוּר 'lakóhely';
- d) absztrakt dolgokat jelölhet a szóvégi *súreq*, lásd pl. גְּלוּ 'fogság'; מְלָכוּ 'királyság'.

(9) Foglaljuk most össze az arámi főnevek *status absolutus*ban lehetséges végződéseit:

	Hímnem		Nőnem	
	alak	jelentés	alak	jelentés
Egyes szám	מֶלֶךְ	= király	חַיָּוָה	= állat
Többes szám	מְלָכִין	= királyok	חַיָּוִין	= állatok
Kettős szám	---	---	רַגְלָיִן	= két láb

4.3. A *status constructus*

(1) A prepozícióval vagy birtokos személyranggal ellátott, illetve birtokos szerkezetben birtokként szereplő főnevek *status constructus*ba, azaz 'szerkesztett státuszba' kerülnek. Ezek hangsúlyozásukban gyakran eltérnek az *absolutus* formától, illetve – a legtöbb E. sz. hímnemű, illetve toldalék nélküli nőnemű főnevek többségét leszámítva – alakilag is elkülönülnek attól.

(2) Az E. sz. hímnemű főnevek *constructus*ban sem kapnak végződést, így ezek az alakok – mivel a hangsúlyváltozás a hangzókészletre itt nincsen hatással – általában azonosak az *absolutus* formával. Ez alól kivételek például bizonyos rokonsági kifejezések, melyek a régi –ú nominativus-végződést mutatják, vagy azok a főnevek, amelyek az –aji– hangkombinációt tartalmazzák; ez ugyanis *constructus*ban é hangzóra változik, lásd pl.

אָבָא 'apa'	—	<i>constructus</i> ban:	*אָבֹו
עֵרָל 'erő'	—	<i>constructus</i> ban:	עֵרָל
בֵּית 'ház'	—	<i>constructus</i> ban:	בֵּית

(3) A T. sz. hímnemű főnevek *constructus*ban az *absolutus* יֵ- végződés helyett, akár a bibliai héberben, יֵ- végződést kapnak, lásd

מְלָכִין 'királyok'	—	<i>constructus</i> ban:	מְלָכֵי
חֲכִימִין 'bölcsek'	—	<i>constructus</i> ban:	חֲכִימֵי
יוֹמִין 'napok'	—	<i>constructus</i> ban:	יוֹמֵי

(4) A végződés nélküli nőnemű szavak *constructus*ban szintén nem változnak. Az egyes számban az eredeti *táw* lekopásával előállt, הֵ-, יֵ- és וֵ- végződésű szavak esetében – a héberhez hasonlóan – az eredeti *táw* a *constructus*ban visszatér, s így a főnevek egyes számban egy תֵ-, יֵ-, illetve וֵ- végződést kapnak, lásd

חַיָּוָה 'állat'	—	<i>constructus</i> ban:	חַיָּוָת
מְלָכוּ 'királyság'	—	<i>constructus</i> ban:	מְלָכוֹת
רַבּוּ 'nagyság'	—	<i>constructus</i> ban:	רַבּוֹת

(5) A T. sz. nőnemű יֵ- végződés *constructus*ban (ugyanebból az okból) תֵ- végződésre vált (azaz a kánaáni eltolódás itt is elmaradt, és a többes szám nőnemű végződés nem váltott át az וֵ- formára), lásd pl.

חַיָּוִין 'állatok'	—	<i>constructus</i> ban:	חַיָּוָת
---------------------	---	-------------------------	----------

אֲזָבָעוֹן	'ujjak'	—	<i>constructus</i> ban:	אֲזָבָעַת
מְלִכִּין	'királyságok'	—	<i>constructus</i> ban:	מְלִכִּת

(6) Kettős szám *constructus*ban a főnevek a hímnem *constructus* végződését kapják meg, azaz a szavak itt is ׀- végződést kapnak, lásd pl. עֵינַי 'szemek' (Dán 7,8).

(7) Néhány, két gyökhangzóból álló főnév esetén megfigyelhető, hogy a többes számát – e fenti végzésekén túl – egy ה beékelődésével (*insertio*) képzzi, lásd pl. נַפְשֵׁי 'név' többes szám *constructus*ban תְּמַהֵּשׁ (Ezsd 5,4).

(8) Foglaljuk most össze a *constructus* formák képzéséről elmondottakat:

		Hímnem		Nőnem	
		<i>alak</i>	<i>jelentés</i>	<i>alak</i>	<i>jelentés</i>
Egyes szám	abs.	מֶלֶךְ	= király	חַיָּה	= állat
	constr.	מְלִכָּה	= királya vkinek	חַיֹּת	= állata vkinek
Többes szám	abs.	מְלָכִים	= királyok	חַיִּים	= állatok
	constr.	מְלִכָּי	= királyai vkinek	חַיֹּת	= állatai vkinek
Kettős szám	abs.	---	---	רַגְלָיו	= két láb
	constr.	---	---	עֵינָי	= két szeme vkinek

4.4. A *status emphaticus* és a névelő

(1) Amennyiben egy főnév determinált, azaz meghatározott, a szó *status emphaticus*ba (avagy *status determinatus*ba) kerül. A *status emphaticus* a *status constructus*nak egy, a szó végére írt, a magyar névelő funkcióját betöltő végződés miatt hangtanilag módosult formája.

(2) A bibliai arámiban a határozott névelő funkcióját tehát egy ׀- végződés tölti be, amely – a többi sémi nyelvvel, így a bibliai héberrel is ellentétben – nem a szó elejére, hanem annak végére kerül (posztpozitív). Az egybeírás során a névelőt mindig egy mássalhangzónak kell megelőznie, amivel a névelő egy hangsúlyos, nyílt szótagot alkot. (A szóhangsúly alakulásához lásd fentebb, a 2. § (8) bekezdését.) A „névelő” megnevezés tehát az arámi esetében némileg pontatlan, hiszen a magyar kifejezés feltételezi, hogy a lexéma a névszó előtt áll. Nyelvtanok ezért szokták ezt az ׀- végződést „posztpozitív artikulus”-nak vagy „határozottságjelző”-nek is nevezni. A fenti megszorítások ismeretében azonban, az egyszerűség kedvéért megmaradhatunk a „határozott névelő” megnevezés mellett.

(3) A bibliai arámiban – a bibliai héberhez is hasonlóan – nincs határozatlan névelő, ennek szerepét egyszerűen a névelő nélküli *absolutus* forma tölti be. A nyelv a szükséges esetekben körülírással él. Alkalmilag azonban a חֶדְה/חֶדְה 'egy' számnév a határozatlan főnév jelölésére is szolgálhat, bár ilyenkor a szó kap némi nyomtatékot, amit a magyarban az 'egy bizonyos' kifejezéssel lehet visszaadni, lásd pl.

צֶלֶם חֶדְה	'egy (bizonyos) szobor' (Dán 2,31),
אֶגְרָה חֶדְה	'egy (bizonyos) levelet' (Ezsd 4,8),
מִגְלָה חֶדְה	'egy (bizonyos) iratkereset' (Ezsd 6,2),
אֶבֶן חֶדְה	'egy (bizonyos) követ' (Dán 6,18).

(4) Mivel a névelőt egybeírjuk az előtte álló szóval, így a szónak minden esetben a *status constructus* alakját kell a képzéshez alapul venni. Másképp kifejezve: a *status emphaticus* gyakorlatilag nem más, mint a névelővel ellátott *status constructus* forma. Természetesen a névelő egybeírása miatt a *status constructus* forma – hasonlóan más egybeírásokhoz – bizonyos hangzóváltásokon mehet át, ami a gyakorlatban gyakran az eredeti, ősi tőváltozathoz való visszatérést jelenti. Példák a névelős formákra:

אֱלֹהִים 'isten' *emphaticusban*: אֱלֹהֵי 'az isten' (Dán 2,20),
 מֶלֶךְ 'király' *emphaticusban*: מֶלְכֵךְ 'a király' (Dán 2,4).

(5) A következő táblázat a névelővel ellátott főneveket, azaz a *status emphaticus* alakokat mutatja, feltüntetve az *absolutus*, illetve a képzés alapjául szolgáló *constructus* formákat is:

	Egyes szám hímnem			Egyes szám nőnem		
<i>absolutus</i>	מֶלֶךְ	--	= király	חַיָּוָה	חַיָּוָה	= állat
<i>constructus</i>	מֶלֶךְ	--	= királya vkinek	חַיָּוָה	חַיָּוָה	= állata vkinek
<i>emphaticus</i>	מֶלְכֵךְ	אֵלֵי	= a király	חַיָּוָה	חַיָּוָה	= az állat
	Többes szám hímnem			Többes szám nőnem		
<i>absolutus</i>	מֶלְכִּים	יָם	= királyok	חַיָּוִם	חַיָּוִם	= állatok
<i>constructus</i>	מֶלְכֵי	יָם	= királyai vkinek	חַיָּוִם	חַיָּוִם	= állatai vkinek
<i>emphaticus</i>	מֶלְכֵיכֵם	אֵלֵי	= a királyok	חַיָּוִם	חַיָּוִם	= az állatok
	Kettős szám (mindkét nem)					
<i>absolutus</i>	רַגְלַיִם	יָם	= két láb, lábak			
<i>constructus</i>	רַגְלֵי	יָם	= két lába vkinek			
<i>emphaticus</i>	רַגְלֵיכֵם	יָם	= a két láb, a lábak			

(6) A névelő miatt a többes szám hímnem esetében a *constructus* végződés végén álló *jód*ba egy *dágés forte* kerül, míg az előtte álló magánhangzó zárt szótagba kerülve *patachra* rövidül, így az *emphaticus* forma vége אֵלֵי- lesz. Kettős számban (*dualis*) álló főnevek *status emphaticus*ban ugyanezt a végződést kapják, lásd

קַרְנָיִם 'két szarv' *emphaticusban*: קַרְנֵי 'a két szarv' (Dán 7,8).

(7) Az *חַיָּוָה*-ra végződő nőnemű főnevek egyes számában a névelő a *constructus* forma szóvégi *táv*jával alkot egy szótagot, az azt megelőző magánhangzó pedig *sewá*'-ra vált, így a szó végződése אֵלֵי- lesz, lásd

חַיָּוָה 'állat' *emphaticusban*: חַיָּוָה 'az állat' (Dán 4,12).

A *táv* lekopásával előállt magánhangzós nőnemű végzések esetében az *emphaticus*ban a régi *táv* (akár a *constructus*ban) a névelő előtt visszatér, lásd pl.

מֶלְכוּת 'királyság' *emphaticusban*: מֶלְכוּתֵךְ 'a királyság' (Dán 2,37).

A többes szám nőnem esetében a névelő a *constructus* alakban nem okoz módosulást, lásd

חַיָּוִם 'állatok' *emphaticusban*: חַיָּוִם 'az állatok' (Dán 7,17).

(8) Az *אֵלֵי*-ra végződő szavak többes számban אֵלֵי- helyett אֵלֵי- végződést kapnak, lásd pl.

קִדְמוֹת 'első' *emphaticusban*: קִדְמוֹתֵי 'az elsők' (Dán 7,24),
 יְהוּדִים 'zsidó' *emphaticusban*: יְהוּדֵי 'a zsidókat' (Dán 3,8).

Jegyezzük meg itt, hogy a כַּשְׁדִּי 'káldeus' szó többes szám *emphaticusa* esetében a *ketív* כַּשְׁדִּימֵא alakot a masszoréták a *qér*-ben következetesen a כַּשְׁדִּימֵא formára javították, lásd pl. Dán 2,5.

(9) Mivel a bibliai arámiban az 'álef és a hé' gyakran felcserélődik, így az is gyakran megtörténik, hogy a határozott névelőt – különösebb következetesség nélkül, akár ugyanannál a szónál is variálódva – *mater lectionis*ként nem az 'álef, hanem egy hé' jelöli, lásd pl.

בֵּיתָא 'a ház' (Ezsd 5,3),	viszont	בֵּיתָה 'a ház' (Ezsd 6,15),
דְּהַבָּא 'az arany' (Dán 2,35),	viszont	דְּהַבְה 'az arany' (Ezsd 7,18),
כְּתָבָא 'az írást' (Dán 5,8),	viszont	כְּתָבְה 'az írást' (Dán 5,7),
מְלָכָא 'a király' (Ezsd 6,15),	viszont	מְלָכְה 'a király' (Dán 2,11),
נְהָרָא 'a folyam' (Ezsd 4,16),	viszont	נְהָרְה 'a folyam' (Ezsd 4,11),
עַמָּא 'a nép' (Ezsd 7,16),	viszont	עַמְה 'a nép' (Ezsd 5,12).

(10) Mivel a *status emphaticus* meghatározást jelent, ezért a bibliai arámiban ez a forma megszólításként (*vocativus*) is szolgál, lásd pl.

מְלָכָא	'Ó, király!' (Dán 2,4b; 3,12),
עַמְמֵיָא	'Ti népek!' (Dán 3,4),
בַּלְטַשְׂאֲצַר רַב חַרְטֻמְיָא	'Baltazár, te nagy mágus!' (Dán 4,6),
vagy az Újszövetségből ismert	
אַבָּא	'Atyám!' megszólítást (lásd Mk 14,36; Róm 8,15).

(11) Gyakran nem kapnak névelőt – determinált esetben sem – az arámiban idegen szavak, például a görög eredetű hangszer-nevek (lásd קִתְרוּס 'a citera', סוּמְפִינְיָה 'a duda', Dán 3,5 stb.), vagy a melléknevek, ha a mondatban az állítmány szerepét töltik be, lásd pl. יִמְלִיחַתָּא ... יִקְרִיחַ 'és a dolog ... igen nehéz' (Dán 2,11).

4.5. A birtokos ragozás

(1) Az arámi nyelvben – a bibliai héberhez vagy éppen a magyar nyelvhez hasonlóan – a birtokos(ok) számát és személyét nem birtokos névmások jelölik, hanem a főnévvel egybeírt névmási végződések, azaz birtokos személyragok (suffixumok).

(2) A birtokos személyragok az arámiban is mindig a főnevek végén, azokkal egybeírva állnak, és mindig a főnevek *status constructus* alakjához kapcsolódnak, lásd pl.

מְלִכְוִתִּי	'az én királyságom' (Ezsd 7,13),
יַעֲטָהּי	'az ő tanácsai' (Ezsd 7,14).

(3) Birtokos személyragokat a főneveken túl partikulák, tőszámnevek, prepozíciók, a főnevesült participiumok (melléknévi igenevek) és infinitivusok is kaphatnak: a participiumok esetében szintén a birtokosra, prepozíciók, partikulák és tőszámnevek esetében a cselekvők/alanyok személyére, míg az infinitivus esetében vagy a cselekvés alanyára, vagy a tárgyára utalnak.

(4) Az egyes számú és a kettős/többes számú birtok nem csak abban különbözik egymástól, hogy a főnév egyes vagy többes számú *constructus* alakjához kapcsolódik-e a személyrag, hanem bizonyos esetekben – a héberhez hasonlóan – eltérő személyragokat is kapnak a főnevek ugyanabban a számban és személyben. Az egyes és a kettős/többes számú birtokhoz járuló birtokos személyragok – a יוֹם 'nap' paradigmán szemléltetve – a következők:

		Egy birtok		Jelentés	Két/több birtok			Jelentés
					<i>ketív</i>	<i>qeré</i>		
Egyes szám	1.	יָמִי	יְ-	napom	---	יָמִי	יְ-	napjaim
	2. hn.	יָמֶיךָ	יְ-	napod	יָמֶיךָ	יָמֶיךָ	יְ-	napjaid
	nn.	---	---		---	---	---	
	3. hn.	יָמֶיהָ	יְ-	napja	---	יָמֶיהָ	יְ-	napjai
nn.	יָמֶיהָ	יְ-	יָמֶיהָ		יָמֶיהָ	יְ-		
Többes szám	1.	יָמֵנָא	נָא-	napunk	יָמֵנָא	יָמֵנָא	נָא-	napjaink
	2. hn	יָמֵיכֹן	כֹן-	napotok	---	יָמֵיכֹן	כֹן-	napjaitok
	nn.	*יָמֵיכֹן*	*כֹן-		---	*יָמֵיכֹן*	*כֹן-	
	3. hn.	יָמֵיהֶן	יְ-	napjuk	---	יָמֵיהֶן	יְ-	napjaik
nn.	יָמֵיהֶן	יְ-	---		יָמֵיהֶן	יְ-		

(5) A többes számú birtokhoz kapcsolódó személyragok esetében a *jód* mássalhangzó E/1. személyben ejtendő, a T/2. és T/3. személyekben pedig a hosszú *céré mater lectionis*aként szerepel; ezek és az E/3. szem. hímnemű alak tehát eltérnek az egyes számú birtokhoz járuló személyragoktól. A *ketív* alakok E/2. hn., E/3. nn. és T/1. személyben szintén eltérnek az egyes számú birtok ragozásától, amennyiben itt is szerepel egy *jód* mássalhangzó: ezek mögött a יָמֶיךָ, יָמֶיהָ és יָמֵנָא diftongusos kiejtés állhatott. A masszoréták által preferált és a *qeré*ben megjelenített olvasat azonban – a *hé*-re vagy *’álefre* végződő nőnemű főnevek *ketív* olvasatának analógiájára – nem tartalmazza a *jódot*. Így ezeknél az alakoknál a személyragok megegyeznek az egyes számú birtokhoz járuló személyragokkal, s a birtok többes számát csak a főnév – ha van neki ilyen – eltérő *status constructusa* jelzi.

(6) Az arámi nyelv fejlődésének egyik kései eredménye, hogy a közös sémi (és így a bibliai héberből is ismert) T. sz. 2. és 3. szem. hímnemű eredeti ׀- végzések a Kr. e. 4–3. században ׀-ba mentek át. Dániel könyvében már csak ezekkel a végzésekkel találkozunk, míg Ezsdrás könyve – az átmenetet dokumentálva – még a régebbi כֹם-, ׀ם-, illetve יְ-ֵ׀ változatban is előfordulnak, lásd pl. אֱלֹהֵיכֹם 'istenetek' (Ezsd 7,17) alakot szemben a későbbi, megszokott אֱלֹהֵיכֹן (Dán 2,47) formával.

(7) Példák a főnevek birtokos ragozására (*qeré* olvasatok):

רֵאשִׁי	'fejem' (Dán 4,2.7.10),	רַעְיוֹנַי	'gondolataim' (Dán 7,28),
רֵאשֶׁךָ	'fejed' (Dán 2,28),	רַעְיוֹנֶיךָ	'gondolataid' (Dán 2,29; 5,10),
רֵאשֶׁהָ	'feje' (Dán 7,1),	רַעְיוֹנֶיהָ	'gondolatai' (Dán 4,16; 5,6),
אֱלֹהֵי	'Istenem' (Dán 4,5),	אֱלֹהֵי	'isteneim' (Dán 3,14),
אֱלֹהֶיךָ	'Istened' (Ezsd 7,14),	אֱלֹהֶיךָ	'isteneid' (Dán 3,12),
אֱלֹהֶיהָ	'Istene' (Dán 6,6),	עֵינַי	'szemeim' (Dán 4,31),
אֱלֹהֵנָא	'Istenünk' (Dán 3,17),	רַגְלוֹהֵי	'lábai' (h.n.) (Dán 2,33),
אֱלֹהֵיכֹן	'Istenetek' (Dán 2,47),	רַגְלֵהָ	'lábai' (n.n.) (Dán 7,19),
אֱלֹהֵיהֶן	'Istenük' (Dán 3,28),	בֵּיתָהָ	'háza' (Dán 5,23),
אָבִיהֵי	'apja' (Dán 5,2),	בֵּיתֵיכֹן	'házaitok' (Dán 2,5).

5. § Prepozíciók

(1) A magyar nyelvben használt határozói ragoknak és névutóknak (-ban, -ben; -nak, -nek; mögött, felett stb.) – a bibliai héberhez hasonlóan – az arámiban is a prepozíciók felelnek meg, akár a legtöbb indoeurópai nyelvben.

(2) A bibliai héberhez hasonlóan az arámi nyelvben is van három olyan prepozíció, amely nem képez önálló szótagot, hanem egybeírjuk a rájuk következő szóval (proklitikus prepozíciók): ezek a בָּ 'ban, -ben', אֲ 'mint' és לְ 'hoz; felé; -nak, -nek; -t' prepozíciók.

(3) Egybeírásakor a prepozíciók különböző módon és különböző magánhangzót felvéve kapcsolódhatnak a mögöttük álló szóhoz – ezek a szabályok alapvetően ugyanazok, mint a bibliai héberben:

- a) ha a szó teljes értékű magánhangzóval kezdődik, a prepozíció egy hangzó *s^ewá*'-t kap, lásd pl. בְּמִלְכוּתִי 'az én királyságomban' (Ezsd 7,13), לְעֶזְרָא 'Ezsdrásnak' (Ezsd 7,12), כְּתוֹרִין 'mint a marhák' (Dán 4,30);
- b) ha a szókezdő mássalhangzó alatt *s^ewá*' áll, a prepozíció *chíre*get kap, a szó elején álló, eredetileg kiejtendő *s^ewá*' pedig néma lesz, lásd pl. בְּשָׁמַיִם 'az égben' (Dán 2,28); כְּנֶמֶר 'mint egy párduc' (Dán 7,6);
- c) ha a szókezdő mássalhangzó alatt *chátéf*-hangzó áll, akkor a prepozíció az annak megfelelő teljes értékű magánhangzót kapja meg, lásd pl. בְּאַסְטוֹר 'bilincsbén' (Dán 4,20), כְּעֶמֶר 'mint a gyapjú' (Dán 7,9), לְאֵלֵּהּ 'Istennek' (Ezsd 7,15), כְּאֶנְשֵׁי 'mint egy ember' (Dán 7,4);
- d) ha a szó *jóddal* kezdődik, amely alatt *s^ewá*' áll, akkor a prepozíció egy *chíre*get kap, a *jód* pedig mássalhangzós értékét elveszítve kvieszkál, pl. לְיְרוּשָׁלַם 'Jeruzsálemnek/hez' (Ezsd 4,12);
- e) ha a szó *'áleffel* kezdődik, amely alatt *chátéf szegól* áll (אָ), akkor az *'álef* esetenként kvieszkál, a prepozíció pedig egy *cérét* kap, lásd pl. לְאֵלֵהֶי 'Istenemnek' (Dán 3,14), בְּאַדְנִין 'aztán' (Dán 7,1).

(4) A לְ prepozíció egyik sajátossága, hogy birtoklás kifejezésére is használatos, amennyiben a birtokos szerkezetben a birtok határozatlan, a birtokos viszont határozott, lásd pl. מְלֶכֶה לְיִשְׂרָאֵל 'Izráelnek egy királya' (Ezsd 5,11). (Ehhez lásd még lentebb, a 7. §-ban.) Másik fontos jellegzetessége, hogy igék vonzataként gyakran a cselekvés tárgyát jelöli, mint akire/amire a cselekvés kihatással van, s így magyarra tárgyraggal kell fordítanunk, lásd pl.

וְהֵלְבִישׁוּ לְדָנִיֵּאל	'és Dánielt felöltöztették' (Dán 5,29),
וּמָחַת לְצִלְמָא	'és ledöntötte a szobrot' (Dán 2,34),
מִסְעָדִין לְהוֹן	'támogatták őket' (Ezsd 5,2).

(5) A prepozíciók többsége azonban önálló szót alkot, lásd pl.

עִם	'-val, -vel, együtt'	עַל	'-on, -en, -ön; felett'
עִד	'-ig'	אַחֲרַי	'után'
תַּחֲוֹת	'alatt'	בֵּין	'között'
גּוֹא	'belül'	קִדָּם	'előtt, szemben'
נֶגְדָּ	'felé'		

(6) Sajátos a מן '-tól, -től; -ból, -ből; által' prepozíció, amely a legtöbbször különálló prepozícióként viselkedik, lásd

מִן־יָם 'a tengerből' (Dán 7,3),
 מִן־בַּיִת 'a házából' (Ezsd 6,11),
 מִן־עַמָּה 'a néptől' (Ezsd 7,13).

Esetenként azonban – a három proklitikus prepozícióhoz hasonlóan, általában az emfatikus ו és ק előtt – egybeírjuk azzal a szóval, amire vonatkozik. Ilyenkor a מִן beolvad a következő mássalhangzóba, amit egy *dágés forte* jelez, lásd מִן־מֶלֶךְ 'ősidőkkel ezelőtt' (Ezsd 5,11). Amennyiben a מִן torokhanggal kezdődő szóhoz csatlakozik (egy ilyen eset van), úgy a mássalhangzó-kettőzés helyett pótlónyújtás történik, azaz a szókezdő mássalhangzóból a *dágés* elmarad, a prepozíció *chíreqje* pedig *cérére* nyúlik, lásd מִן־אֶרֶץ 'a földről' (Jer 10,11). A bibliai héberhez hasonlóan az arámi is ezt a prepozíciót használja a középfokú összehasonlításra '...-bb, mint' értelemben, lásd fentebb, a 8. § alatt.

(7) A főnevekhez hasonlóan a prepozíciók is vehetnek fel névmási végződést, azaz a segítségükkel a prepozíciók ragozhatók. A névmási végződés ebben az esetben a személyrag funkcióját tölti be.

(8) Az arámi – a bibliai héberhez hasonlóan – a prepozíciók egy részét az egyes számú birtok, míg másik részét a többes számú birtok mintájára ragozza.

(9) Az egyes számú birtok névmási végződéseit kapja meg a ל '-nak, -nek, részére', a ב '-ban, -ben', a מן '-tól, -től; -ból, -ből', az עִם '-val, -vel; együtt', a בְּאַחֵר 'után' és a לְנֶאֱחָד 'nál, -nél' prepozíció:

	ל	ב	מן	עם
Egyes szám				
1.	לִי = nekem	בִּי = bennem	מִנִּי = tőlem	עִמִּי = velem
2. hn.	לְךָ = neked	בְּךָ = benned	מִנְּךָ = tőled	עִמְּךָ = veled
nn.	---	---	---	---
3. hn.	לָהּ = neki	בֵּיהּ = benne	מִנֶּיהּ = tőle	עִמֶּיהּ = vele
nn.	לָהּ	בֵּיהּ	מִנֶּיהּ	---
Többes szám				
1.	לָנוּ = nekünk	---	---	---
2. hn.	לְכֻם = nektek	---	---	---
nn.	---	---	---	---
3. hn.	לָהֶוּן = nekik	*בְּהֶוּן = bennük	מִנְּהֶוּן = tőlük	עִמְּהֶוּן = velük
nn.	לָהֶוּן	---	מִנְּהֶוּן	---

(10) Egy, a *nota accusativi* funkcióját betöltő (azaz egy névszó tárgyesetét jelölő önálló) prepozíció a bibliai arámiban is létezik, ám itt a használata összehasonlíthatatlanul ritkább, mint a bibliai héberben, hiszen összesen csak egyszer fordul elő. Ez a מִן prepozíció, melyet szintén az egyes számú birtok mintájára ragozunk: מִן־יְהוֹן 'öket' (Dán 3,12). A prepozíció eredeti formája, a מִן a ל prepozícióval egy önálló מִן־לְנֶאֱחָד 'nál, -nél' jelentésű prepozíciót alkot: מִן־לְנֶאֱחָד 'nálad-tól' = 'tőled' (Ezsd 4,12).

(11) A többes számú birtok névmási végződéseit kapja például az על 'on, -en, -ön; -ra, -re; felül', a קִדְמָה 'előtt', a תַּחְתָּה 'alatt', a בֵּין 'között' és az אַחֲרָי 'után; mögött' prepozíció. Példaként álljon itt erre a típusra az על prepozíció ragozása:

	Egyes szám			Többes szám		
	<i>ketív</i>	<i>qeré</i>		<i>ketív</i>	<i>qeré</i>	
1.	---	עָלַי	= rajtam	---	עָלֵינוּ	= rajtunk
2. hn.	עָלַיךָ	עָלַיְךָ	= rajtad	---	*עָלֵיכֶם	= rajtatok
nn.	---	---		---	---	
3. hn.	---	עָלַוְהֵי	= rajta	---	עָלֵיהוֹן	= rajtuk
nn.	עָלֵיהָ	עָלֵהָ		---	*עָלֵיהֶן	

(12) A többes számú birtok mintájára ragozott prepozíciók esetében a *ketív* alakok – a birtokos ragozáshoz hasonlóan – E/2. hn. és E/3. nn. személyben egy *jód mater lectionist* tartalmaznak, ami egy eltérő, diftongusos עָלַיְךָ és עָלֵיכֶם kiejtés emlékét őrizheti. A masszoréták által preferált kiejtés azonban nem tartalmazta ezt a *jódot*, így azt a *qeré*ben törölték.

(13) Csak szuffixum nélkül fordul elő a bibliai arámiban az עַד 'ig' prepozíció.

(14) Az azonosság kifejezésére szolgál, ha az arámiban egy prepozícióval ellátott főnév elé kiteszik ugyanannak a prepozíciónak a ragozott alakját is, lásd

בְּהַ בְּלֵילָא 'még ugyanazon az éjszakán' (Dán 5,30).

Legtöbbször azonban a ragozott prepozíció után álló főnév már nem kapja meg ismét a prepozíciót, csak *status emphaticus*ba kerül, lásd

בְּהַ זְמַנָּא 'ugyanabban az időben' (Ezsd 5,3),

מִנְהַ מְלְכוּתָה 'ugyanabból a királyságból' (Dán 7,24),

בְּהַ שְׁעָתָא 'ugyanabban az órában' = 'azon nyomban' (Dán 3,6 stb.).

6. § Névmások

6.1. Személyes névmások

(1) A személyes névmások (avagy független névmások) közül a bibliai arámiban egyesek elvértve vagy egyáltalán nem, míg mások különböző formában fordulnak elő. Ezek az alábbiak:

	Egyes szám		Többes szám	
1. szem.	אֲנִי	= én	אֲנַחְנָא / אֲנַחְנֵי	= mi
2. szem. hn.	אַתָּה	= te	אַתְּחֵם / אַתְּחוּן	= ti
nn.	אַתְּי*		אַתְּי*	
3. szem. hn.	הוּא	= ő	הֵמוֹן / הֵמוֹ / הֵמוֹן	= ők
nn.	הֵיא		הֵיין	

(2) E/2. szem. hímnemben a *ketív* אֲנַחְנָא olvasatot a *qeré* következetesen az אַתְּחֵם formára javítja; a biblia szövegben a vegyes אַתְּחֵם írásmód van jelen. A bibliai arámiban nincs példa E/2. és T/2. szem. nőnemre. A T/3. szem. hímnemű הֵמוֹ csak Ezsdrás, a הֵמוֹן csak Dániel könyvében, míg az אַתְּחֵם mindkettőben előfordul.

(3) A személyes névmás használata:

- a) *az igei mondatok alanyaként*: főleg az alany nyomatékosítására, különösen ünnepélyes szövegekben, nyilatkozatokban, megállapodásokban, lásd pl. אֲנִי אֶשְׁמַע 'Én azt hallottam' (Dán 5,16), אֲנִי דְרִיּוֹשׁ שְׁמַת טַעַם, 'Én, Dárius adtam (ezt a) parancsot' (Ezsd 6,12);
- b) *participiumok mellett a cselekvés alanyát fejezi ki*: lásd pl. יָדַע אֲנִי 'én tudom' (Dán 2,8), אֲנַחְתּוֹן וְזָבִין ' (időt) akartok nyerni' (Dán 2,8), הוּא גָּלָא עֲמִיקְתָּא, 'a mélységet ő tárja fel...' (Dán 2,22);
- c) *nominális mondatokban a létigét helyettesítik*: ez a 3. személyű névmások esetében figyelhető meg, lásd pl. אַתְּ-הוּא רֵאשָׁה דִּי דְהָבָא 'te vagy az aranyfej' (Dán 2,38), מִן-אֲנוּן שְׁמֵהֶת גְּבַרְיָא 'Mik a nevei a férfiaknak?' (Ezsd 5,4), הֵדְהֵ-הֵיא דְתַכוּן 'Egy lesz/lehet az ítéletetek' (Dán 2,9), אֲנַחְנָא הֵמוֹ עֲבָדוּהֵי, 'mi az ő ... szolgálai vagyunk' (Ezsd 5,11), אֲלֵהֶכּוֹן הוּא אֲלֵה אֲלֵהֶיִן, 'A ti istenetek az istenek Istene.' (Dán 2,47), הֵהוּא... 'az álmod ... ez volt:...' (Dán 2,28), אַתְּ-הוּא מְלָכָא, 'Te vagy az, ó király!' (Dán 4,19), אַתְּ-הוּא דְנִיאֵל דִּי, 'Te vagy az a Dániel, aki...?' (Dán 5,13);
- d) *a (távola) mutató névmás szerepét is betölthetik*: ez ismét csak a 3. személyű névmásokra jellemző, lásd pl. מְלָכֵיא אֲנוּן 'azok a királyok' (Dán 2,44);
- e) *a megelőző szó szuffixumát nyomatékosítják*: lásd pl. וּמִנִּי אֲנִי אֲרַתְהָשְׁסָתָא 'én tőlem, Artahasztától...' (Ezsd 7,21), רֵוַחֵי אֲנִי דְנִיאֵל, 'az én lelkem, Dánielé...' (Dán 7,15);
- f) *az igei tárgyragot helyettesíthetik*: ez csak a T/3. személyű névmások esetében következhet be, mivel a bibliai arámiban nincs külön T/3. személyű igei tárgyrag, lásd pl. וּתְקַרְבַּ הֵמוֹ 'áldozd fel azokat' (Ezsd 7,17), וְהוֹתֵב הֵמוֹ 'és letelepítette őket' (Ezsd 4,10), וְלֹא-בִטְלוּ הֵמוֹ, 'és nem akadályozták őket' (Ezsd 5,5), רָמוּ אֲנוּן, 'bedobták őket' (Dán 6,25).

6.2. Mutató névmások

(1) A bibliai arámiban a következő mutató névmások szerepelnek:

	Egyes szám		Többes szám	
hímnem	דְּנָה	= ez	---	= ezek
nőnem	נְדָ		---	
közös nem	---		אֵלֵין, אֵלֵה (אֵל)	

Az אֵל forma csak egyszer, az Ezsd 5,15-ben a *ketív* אֵלֵה *qeré* olvasataként fordul elő.

(2) A távolra mutató névmások a következők:

	Egyes szám		Többes szám	
hímnem	דֵן	= az	---	= azok
nőnem	נֵן		---	
közös nem	דֵכֵן		אֵלֵךְ	

Jegyezzük meg azonban, hogy az egyes számú formák a távolra mutató névmások esetében közelre mutató névmásként is szerepelhetnek.

(3) A fentiek mellett távolra mutató névmásként a 3. személyű személyes névmások is használatosak, lásd pl. הוּא צִלְמָא 'az a szobor' (Dán 2,32); מְלִכְיָא אַנְוּן 'azok a királyok' (Dán 2,44).

(4) A mutató névmás használata:

a) *egy főnévhez kapcsolódva*: ilyenkor a névelővel ellátott főnév mellett a névmás – szemben a bibliai héberrel és a jelzős szerkezettel – nem vesz fel névelőt, lásd pl.

כְּתָבָה דְּנָה	'ezt az írást' (Dán 5,7),
עֲבִידְתָא דֵן	'azt a munkát' (Ezsd 5,8),
גְּבַרְיָא אֵלֵךְ	'azok az emberek' (Dán 3,12),
רְזֵה דְנָה	'e titok' (Dán 2,18),
בְּכֶסֶפָא דְנָה	'ezért a pénzért' (Ezsd 7,17);

b) *nominális mondat alanyaként*: ilyenkor gyakran a mondat elején kiemelve áll, lásd pl.

דְּנָה חֵלְמָא	'Ez az álom...' (Dán 2,36),
דְּנָה פִּרְשֵׁינָן אַנְרֵתָא	'Ez a szövege annak a levélnek...' (Ezsd 4,11),
חֵלְמָךְ... דְּנָה הוּא	'az álmod ... ez volt:...' (Dán 2,28),
דְּנָה פִּשְׂרָא	'ez a magyarázata:...' (Dán 4,21),
דְּנָה פִּשְׂרֵ-מִלְתָּא	'A szavak jelentése pedig ez:...' (Dán 5,26);

c) *névszóként, amennyiben a főnevet önállóan helyettesíti*: lásd pl.

אַחֲרֵי דְנָה	'ezután' (Dán 2,29),
עַל־דְּנָה	'ezért; emiatt' (Ezsd 4,14; 6,11),
	'ebben (a dologban)' (Ezsd 4,22),
דֵּי־דְנָה	'akik' (Ezsd 5,4),
עַל־דְּנָה	'arra' (Ezsd 5,5),
כֹּל־דְּנָה	'mindezt' (Dán 5,22);

d) *a kölcsönösség kifejezésére*: ilyenkor a névmás kétszer szerepel, közte egy prepozícióval, lásd pl.

דְּנָה עִם־דְּנָה	'egymással' (Dán 2,43),
שָׁנְיָן דָּא מִן־דָּא	'különböztek egymástól' (Dán 7,3),
דָּא לְדָא נִקְשָׁן	'egymáshoz verődtek' (Dán 5,6).

(5) A mutató névmás általában a módosítani kívánt főnév mögött áll, lásd pl.

בֵּיתָא דְּנָה	'ezt a házat' (Ezsd 5,9),
בְּכֶסֶף דְּנָה	'ezért a pénzért' (Ezsd 7,17),
שֵׁשׁ־בַצָּר דָּךְ	'az a (bizonyos) Sésbaccar' (Ezsd 5,16),
מַלְכֵיָא אַנּוּן	'azok a királyok' (Dán 2,44),
קְרִיתָא דָּךְ	'az a város' (Ezsd 4,15),
גְּבֵרֵיָא אֱלָךְ	'azokat az embereket' (Dán 3,22).

(6) Ám gyakran kerül a mutató névmás a főnév elé, lásd pl.

דְּנָה בְּנִינָא	'ez az épület' (Ezsd 5,4),
דְּנָה חֶלְמָא	'ezt az álmot' (Dán 4,15),
הוּא צֶלְמָא	'az a szobor' (Dán 2,32),
אֵל מְאִנֵּיָא	'ezeket az edényeket' (Ezsd 5,15),
אֱלִין חַיּוֹתָא	'ezek az állatok' (Dán 7,17).

(7) A mutató névmások fenti sajátosságai (pl. az egyeztetés szabályai vagy a névmás és a főnév szórendje) a bibliai arámiban is – mint kijelölőjelzők – alapvetően a melléknevekkel képzett jelzős szerkezetek jellegzetességeit mutatják, ez utóbbihoz lásd lentebb, a 8. fejezetet.

6.3. Vonatkozó névmás

(1) A vonatkozó névmás szerepét a bibliai arámiban a דִּי 'aki, ami, ahogy, amely' partikula tölti be; ez a bibliai arámi egyik leggyakrabban használt, legsokoldalúbb szava. (A דִּי alak valószínűleg csupán félreolvasás az Ezsd 4,9-ben.) A héber אֲשֶׁר-hez hasonlóan nem ragozható, és minden nemben és számban azonos formában használatos. Szükség esetén azonban prepozíció kapcsolható hozzá: vagy közvetlenül, vagy a névmással bevezetett szerkezet mögött, lásd pl. כְּדִי 'amint, amikor' (Dán 6,11), דִּי אֲנִתְּ פְּלַח־לָהּ 'akit te tisztelsz' (Dán 6,17).

(2) A vonatkozó névmás legfontosabb funkciói a következők:

a) *vonatkozó mellékmondatot vezet be*: ilyenkor a דִּי a fő- és a mellékmondat határán áll, lásd pl.

לְאַלְהָ יִשְׂרָאֵל דִּי בִירוּשָׁלַם מְשַׁכְּנִיָּה	'Izrael Istenének, akinek hajléka Jeruzsálemben van' (Ezsd 7,15),
וּשְׂאָר חֲשָׁחוֹת ... דִּי יִפְּלִלְךָ	'egyéb szükségletét, amely rád esik...' (Ezsd 7,20),
וּמִלְתָּא דִּי־מַלְכָּה שְׂאֵל יְקִירָה	'De a szó, amit a király kérdez, nehéz' (Dán 2,11),
בְּדַת אֱלֹהֵךְ דִּי בִידְךָ	'Istened törvénye szerint, amely a kezekben van' (Ezsd 7,14),
חֶלְמָא דִּי־חִזִּית	'az álom, amelyet láttam' (Dán 2,26).

b) *mellékmondatot vezet be, 'hogy' értelemben*: lásd pl.

יְדִיעַ לְהוּא לְמַלְכָּא דִּי	'Legyen tudott a király előtt, hogy...' (Ezsd 4,12),
וּמְנִי שִׁים טַעַם דִּי	'És parancs adatik általam, hogy...' (Ezsd 6,11).

c) *célhatározói mellékmondatot vezet be*: lásd pl.

מְנִי שְׁפֹטִין וְדַיְנִין דִּי־לְהוֹן דְּאַיְנִין 'rendelj ítélőbírakat, hogy ők bíraskodjanak'
(Ezsd 7,25).

d) *egyeses idézetet vezet be*: a héber לְאִמֵּר szóhoz hasonlóan, lásd pl.

עָנָה מֶלֶכָא וְאָמַר לְחַכְמֵי בְבֵל דִּי כָל־אַנְשׁ 'Felelt a király és így szólt a babiloni bölcsekhez:
Bárki is legyen az,...' (Dán 5,7),

lásd még Dán 2,25; 6,6.14. Ilyenkor nem kell lefordítani, lásd ismét a héber לְאִמֵּר-t.

e) *összetett kötőszó részeként mellékmondatot vezet be*: lásd pl.

כְּדִי 'ahogy; mihelyst' (Dán 2,43; 3,7; 5,20),
מִן־דִּי 'mihelyst; mert' (Ezsd 4,23; 5,12),
עַד־דִּי 'amíg' (Dán 2,9; 4,22; 5,21),
עַל־דְּבָרַת דִּי / עַד־דְּבָרַת דִּי 'azért, hogy' (Dán 2,30; 4,14),
כְּל־קָבֵל דִּי 'ezért, ekkor; ennek megfelelően; mivel'
(Dán 2,12; 3,7; 4,15; 5,22).

(A jelenséghez részletesen lásd még lentebb, a 10. § alatt.)

f) *birtokos szerkezet kifejezésére*, lásd pl.

בְּקַרְיָה דִּי שְׁמָרִין 'Samária városában' (Ezsd 4,10),
נְהַר דִּי־נֹר 'tűzfolyam' (Dán 7,10),
נְבִיִּיא דִּי־אַלְהָא 'az Isten prófétái' (Ezsd 5,2),
מֶלֶכָא דִּי בְבֵל 'Babilon királya' (Ezsd 5,13).
(A jelenséghez részletesen lásd még lentebb, a 7. § alatt.)

g) *tulajdonság körülírására szolgál*, lásd pl.

רֵאשֵׁה דִּי זָהָבָא 'az aranyfej' (Dán 2,38),
בְּחֻזָּא דִּי־לֵילֵיא 'éjszakai látomásban' (Dán 2,19),
הֵיכְלָא דִּי בִירוּשָׁלַם 'a jeruzsálemi templom' (Ezsd 5,15),
מְלָכוּתָא ... דִּי נְחֻשָׂא 'rézből való királyság' (Dán 2,39),
גַּפְיִן ... דִּי־עוֹף 'madárszárnyak' (Dán 7,6).

6.4. Kérdő és határozatlan névmások

(1) A kérdő névmások: מִן 'ki?' — מַה 'mi?' — עַל מַה 'miért?' — כְּמַה 'hogyan?' (illetve: 'mennyire!') lásd pl.

מִן־שָׂמַר לְכֶם טַעַם 'Ki adott nektek parancsot?' (Ezsd 5,3),
מִן־אֲנוּן שְׁמָהַת גְּבַרִיא 'Mik a nevei a férfiaknak?' (Ezsd 5,4),
מַה עֲבַדְתָּ 'Mit csinálsz?' (Dán 4,32).

(2) A határozatlan névmásokat a bibliai arámi gyakran a vonatkozó és a kérdő névmások kombinációjával fejezi ki: מִן דִּי 'akárki' — מַה דִּי 'akármí', lásd pl.

מִן־דִּי־לֵא יִפֹּל 'aki pedig nem borul le' (Dán 3,6),
לְמִן־דִּי יִצְבָּא 'akinek akarja' (Dán 4,14),
מַה דִּי עֲלֵךְ ... יֵיטֵב 'amit te ... jónak látsz' (Ezsd 7,18).

Ám az erre használt kérdő névmások gyakran önmagukban is betölthetik ezt a funkciót, lásd pl.

יָדַע מַה בְּחֻשׁוֹכָא 'tudja, mi van a sötétségben' (Dán 2,22).

7. § A birtokos szerkezet

(1) A birtokviszony kifejezésének alapja és egyben leggyakoribb formája a birtokos szerkezet, amelyet az arámi – a bibliai héberhez hasonlóan – a szavak *absolutus* és *constructus* formáinak alkalmazásával épít fel: a birtokos szerkezetben elől áll *status constructus*-ban a birtok, mögötte *status absolutus*-ban vagy *status emphaticus*-ban a birtokos. A szórend tehát itt is fordított a magyarhoz képest, akár a héberben, lásd pl.

מֶלֶח הַיְכָלָא	'a palota sója' (Ezsd 4,14),
לִבְבֵי אָנָשׁ	'ember-szív' = 'emberi értelem' (Dán 7,4),
שְׂאֵר אַמְיָא	'a népek maradéka' = 'a többi nép' (Ezsd 4,10),
מְלִךְ שְׂמַיָא	'a menny Királya' (Dán 4,34),
אֲדָרִי־קִיט	'nyári szérű' (Dán 2,35),
חֲפִימֵי בְבֵל	'Babilon bölcsei' (Dán 2,12),
אַצְבְּעֵת רַגְלָא	'a lábujjak' (Dán 2,42),
בֵּית־אֱלֹהָא	'az Isten háza' (Ezsd 4,24),
שְׂמֵהֶת גְּבַרְיָא	'a férfiak nevei' (Ezsd 5,4),
זְנֵי זְמָרָא	'a zenélés fajtái' = 'az egyéb hangszerek' (Dán 3,5),
גּוֹב אַרְוֹתָא	'az oroszlánok verme' (Dán 6,8),
קַל קַרְנָא	'a kürt hangja' (Dán 3,5),
פֶּם גְּבָא	'a verem szája' (Dán 6,18).

(2) A *constructus*-ban álló birtok sosem vesz fel határozott névelőt. Ehelyett a determináltságát vagy annak hiányát a birtokost kifejező főnév mutatja; az előbbit a *status emphaticus*, míg az utóbbit a *status absolutus* jelzi, lásd pl.

	עֲתִיק יוֹמִין	'napok öregje' = 'egy öregkorú' (Dán 7,9), de
	עֲתִיק יוֹמְיָא	'a napok öregje' = 'az öregkorú' (Dán 7,22),
ugyanígy	זְנֵי זְמָרָא	'a zenélés fajtái' = 'az egyéb hangszerek' (Dán 3,5).

(3) A birtok és a birtokos közé általában nem ékelődhet be semmi. Ezért a birtokra vonatkozó mutató névmás vagy jelző, illetve jelzős szerkezet a birtokos szerkezet után, tehát a birtokos mögött áll, lásd pl.

בֵּית־אֱלֹהָא דְנָה	'az Istennek ezt a házat' (Ezsd 5,13),
בֵּית־אֱלֹהָא דָד	'az Istennek az a háza' (Ezsd 6,7),
בֵּית־אֱלֹהָא בִירוּשָׁלַם	'az Isten jeruzsálemi háza' (Ezsd 6,3),
שְׂבִי יְהוּדָיָא אֱלָד	'Júdának azok a vénei' (Ezsd 6,8),

illetve a vonatkozó névmással képzett hosszabb körülírással:

מְאֲנֵי בֵית־אֱלֹהָא דִי דְנָהֶבָּ וְכֶסֶפָּא	'az Isten házának arany és ezüst edényei' (Ezsd 6,5).
---	---

(4) A birtokos szerkezetben (a többszörös birtokos szerkezet kivételével) mindig csak egy birtok állhat, de egy birtokhoz tartozhat ugyanabban a szerkezetben több birtokos is, lásd pl.

קַל קַרְנָא מְשֻׁרְקִיתָא קַתְרוּס...	'a kürt, a síp, a citera... hangja' (Dán 3,5),
אֱלָהּ שְׂמַיָא וְאַרְעָא	'az ég és a föld Istene' (Ezsd 5,11),
לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהֵי	'a király és fiai életéért' (Ezsd 6,10),
בְּשֻׂאֵר כֶּסֶפָּא וְדָהֶבָּא	'az ezüst és az arany maradékával' (Ezsd 7,18).

(5) A többszörös birtokos szerkezetek az arámiban szintén nem ismeretlenek, lásd pl.

שְׁאָר חֲשֵׁחוֹת בַּיִת אֱלֹהִים	'Istened háza szükségleteinek maradéka' (Ezsd 7,20),
שְׁאָר חֲכִימֵי בָבֶל	'Babilon bölcséinek a maradéka' (Dán 2,18),
בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל	'Izrael Istenének a nevében' (Ezsd 5,1).

(6) A bibliai arámiban a birtokviszonyt körülírással is ki lehet fejezni. Erre általában, de korántsem mindig többszörös birtokos szerkezet esetében kerül sor. Ilyenkor a birtok és a birtokos sorrendje ugyanaz, mint a birtokos szerkezetben, de a birtok és a birtokos közé egy *דִּי* vonatkozó névmás kerül, lásd pl.

בְּקִרְיָה דִּי שְׁמָרְיִן	'Samária városában' (Ezsd 4,10),
אֶצְבָּעֵן דִּי יַד־אָנָּשׁ	'emberi kéz ujjai' (Dán 5,5),
נְהַר דִּי־נּוֹר	'tűzfolyam' (Dán 7,10).

Hogy egy birtokos szerkezetet *status constructusszal* vagy a *דִּי* vonatkozó névmással képzi-e az arámi, arra nézve nincsenek szabályok, s a két lehetőséget a nyelv még ugyanannak a szókapcsolatnak az esetében is szabadon variálhatja, lásd pl. az 'oroszlánok verme' kifejezést *constructusszal* a Dán 6,8.13.25-ben: לְגַב אַרְיֹתָא, de a *דִּי* vonatkozó névmással a Dán 6,17.20-ban: לְגַבָּא דִּי אַרְיֹתָא.

(7) Sajátossága ennek a szerkezetnek, hogy itt a birtok is felveheti a névelőt, lásd pl.

שְׁלִיטָא דִּי־מְלָכָא	'a király megbízottja' (Dán 2,15),
מְלָכָא דִּי בָבֶל	'Babilon királya' (Ezsd 5,13),
דְּתֵא דִּי־אַלְהֵיָהּ	'az Istened törvényét' (Ezsd 7,26),
בְּדַתְאָא דִּי בְּרָא	'a mező füvei között' (Dán 4,20),
מְאֵנִיא דִּי־בֵיתָהּ	'házának edényei' (Dán 5,23).

(8) Ugyancsak gyakran megtörténik, hogy a körülírás során a birtok megkapja a birtokosra utaló birtokos személyragot, lásd pl.

שְׁמָה דִּי־אַלְהֵא	'az Isten neve' (Dán 2,20),
עֲבָדוּהֵי דִּי־אַלְהֵא שְׁמֵיאָ וְאַרְעָא	'az ég és a föld Istenének a szolgálói' (Ezsd 5,11),
עֲקָר שְׁרָשׁוּהֵי דִּי אֵילָנָא	'a fa gyökereinek a tövét' (Dán 4,23),
וּבְיֹמֵיהוֹן דִּי מְלָכֵיאָ אַנּוֹן	'azoknak a királyoknak az idejében' (Dán 2,44),
אַלְהֵא דִּי־דָנִיֵּאל	'Dániel istenét' (Dán 6,27).

(9) Az arámi a *ל* prepozíció segítségével is körülírhatja a birtoklást, lásd pl.

דָּת לְמַדֵּי וּפָרַס	'a médek és perzsák törvénye' (Dán 6,16).
-----------------------	---

Különösen kedveli az arámi ezt a szerkezetet, ha a birtok határozatlan, ha a birtok maga az állítmány, illetve datálásokban, lásd pl.

מְלָךְ לְיִשְׂרָאֵל	'Izraelnek egy királya' (Ezsd 5,11),
וְאַרְבַּעָה רַאשֵׁין לְחִינְתָא	'az állatnak négy feje volt' (Dán 7,6),
יוֹם תְּלִתָּהּ לִירַח אֲדָר	'adár hónap harmadik napja' (Ezsd 6,15),
שְׁנַת־שֵׁשֶׁת לְמַלְכוּת דְּרִינּוּשׁ	'Dárius uralkodásának hatodik éve' (Ezsd 6,15),
בְּשַׁנַּת חֲדָה לְבִלְשַׁצַּר	'Bélsaccar... első évében' (Dán 7,1).

(10) A bibliai arámiban tehát a birtoklást az alábbi nominális szerkezetekkel lehet kifejezni:

a) Birtokos szerkezet:	בֵּית אֱלֹהֵא	'az Isten háza',
b) Körülírás 1:	בֵּית / בֵּיתָא דִּי אֱלֹהֵא	'a ház, amely az Istené', azaz:
'az Isten háza',
c) Körülírás 2:	בֵּיתָהּ דִּי אֱלֹהֵא	'az ő háza, amely az Istené', azaz:
'az Isten háza'
d) Körülírás 3:	מֶלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל	'Izraelnek egy királya'.

(11) Többszörösen összetett birtokos szerkezetekben e lehetőségeket az arámi természetesen szabadon kombinálhatja, lásd pl.

פְּרַשְׁוֹן נְשִׁתְּוֹנָא דִּי	'Artahaszta király levelének a szövegét' (Ezsd 4,23),
אַרְתַּחְשַׁשְׁתָּ מֶלְכָא	
מְאַנְיָא דִּי-בֵּית-אֱלֹהֵא	'az Isten házának edényei' (Ezsd 5,14),
אַצְבָּעוֹן דִּי גְד־אָנוּשׁ	'emberi kéz ujjai' (Dán 5,5),
אַשְׂפָא דִּי-בֵּית אֱלֹהֵא	'az Isten házának alapját' (Ezsd 5,16),
עַל-גִּירָא דִּי-כְתֵל הַיְכֵלָא דִּי מֶלְכָא	'a király palotája falának vakolatára' (Dán 5,5).

8. § Melléknevek, a jelzős szerkezet

(1) Az arámi nyelvben a melléknevek – a főnevekhez hasonlóan – állhatnak egyes és többes számban, illetve van hímnemű és nőnemű formájuk is. A mellékneveknek ezeket a formáit az arámi is ugyanazokkal a végződésekkel képzzi, mint a főneveket.

(2) Jelzős szerkezetben a melléknév általában a jelzett szó után következik, amivel számban, nemben és státuszban is megegyezik, pl.

hímnemben:

מְלִךְ רַב	'nagy király' (Dán 2,10),
יָמָא רַבָּא	'a nagy tenger' (Dán 7,2),
אֱלֹהָא חַיָּא	'az élő Isten' (Dán 6,27),
מְלִכִין תְּקִיפִין	'hatalmas királyok' (Ezsd 4,20),
אֱלֹהִין קְדִישִׁין	'szent istenek' (Dán 4,5).

nőnembben:

מְלָה כְּדָבָה	'hazug szó' (Dán 2,9),
בְּבַל רַבְתָּא	'a nagy Babilon' (Dán 4,27),
קְרִיָּא מְרַדָּא	'(egy) lázongó város' (Ezsd 4,15),
קְרִיָּתָא מְרַדְתָּא	'a lázongó város' (Ezsd 4,12),
חַיִּין רַבְרָבִין	'nagy állatok' (Dán 7,3),
חַיִּיתָא רַבְרַבְתָּא	'a nagy állatok' (Dán 7,17).

Dualisban a főnevek többes számú jelzőt kapnak, lásd pl.

שְׁנִין רַבְרָבִין	'hatalmas fogak' (Dán 7,7).
--------------------	-----------------------------

(3) A jelzőt és a jelzett szót birtokos szerkezetben a birtokos elszakíthatja egymástól, lásd ehhez lentebb, a 7. § alatt, illetve pl.

מְלִךְ לְיִשְׂרָאֵל רַב	'Izráelnek egy nagy királya' (Ezsd 5,11).
-------------------------	---

(4) A többi sémi nyelvhez hasonlóan az arámi nyelvben is betöltheti névszó, így a melléknév is az állítmány szerepét. Állítmányként a melléknév mindig *status absolutusban* szerepel, számban és nemben viszont megegyezik azzal a főnévvel, amire az állítás vonatkozik, lásd pl.

עֲפִיָּה שְׁפִיר	'Szép lombja volt.' (Dán 4,9),
עַל־מָה דְתָא מְהַחֲצָפָא	'Miért ilyen kegyetlen a parancs?' (Dán 2,15).

(5) Végül a melléknév bizonyos esetekben önálló főnévvé vált: ilyenkor számban, nemben és státuszban is mindenben a főnevekhez hasonlóan viselkedik.

(6) Jelzős szerkezetet az arámi nem csak melléknévvel képezhet, hanem egyéb módon is:

a) *birtokos szerkezet alkalmazásával, lásd pl.*

צֶלֶם דְּהַבָּא	'aranyszobor' (Dán 3,7),
מְאֲנִי דְּהַבָּא וְכֶסֶפָּא	'arany és ezüst edények' (Dán 5,2),
לְאֱלֹהֵי דְּהַבָּא וְכֶסֶפָּא	'az arany és ezüst isteneket' (Dán 5,4);

b) *a* *di* vonatkozó névmással képzett birtokos szerkezettel, lásd pl.

צֶלֶם דִּי־דְּהַבָּא	'aranyszobor' (Dán 3,1),
מְאֲנִי בֵּית־אֱלֹהָא דִּי דְּהַבָּה	'az Isten házának arany... edényei' (Ezsd 6,5),
מִן־בְּנֵי גִלּוּתָא דִּי יְהוּד	'a zsidó foglyok közül' (Dán 2,25);

c) *prepozíció felhasználásával*: ilyenkor az a szó, amire a szerkezet jelzőként vonatkozik, gyakran *status constructus*ban áll, lásd pl.

מְלִכּוּת תַּחַת כָּל־שָׁמַיָא 'az ég alatt lévő összes királyság' (Dán 7,27);

d) a *די* vonatkozó névmás és *prepozíciók kombinálásával*, lásd pl.

הַיְכָלָא דִּי בִירוּשָׁלַם 'a jeruzsálemi templom' (Dán 5,2).

(7) A mutató névmások – mint kijelölőjelzők – az arámi nyelvben is alapvetően a melléknevek jellegzetességeit mutatják (lásd fentebb, a 6.2. alfejezetben).

(8) A melléknevek fokozását – a héberhez hasonlóan – a bibliai arámi is körülírással fejezi ki.

(9) A középfokú összehasonlításra az arámi is a *ן* prepozíciót és az adott melléknevet használja, lásd pl.

וְחִזְוֵה רַב מִן־חֲבֵרְתֵהָ 'kinézete nagyobb volt, mint a társaié' (Dán 7,20),

אַרְעַ מְנַדָּ 'lentebb (= 'alacsonyabb') tőled' (Dán 2,39).

(10) A felsőfokot birtokos szerkezettel írja körül, lásd pl.

שְׂפַל אַנְשִׁים 'az emberek alacsonyja' = 'a legalacsonyabb (sorú) ember' (Dán 4,14),

גִּבְרֵי־חַיִל דִּי בְחַיִלָּה 'seregének erős vitézei' = 'seregének legerősebb vitézei' (Dán 3,20),

אַלְהָ אֱלֹהִין 'istenek Istene' = 'a legnagyobb Isten' (Dán 2,47),

מְלִכָּה מְלִכֵּיָא 'királyok királya' = 'a legnagyobb király' (Ezsd 7,12),

עָלְמָא עָלְמֵיָא 'örökkön örökké' (Dán 7,18).

9. § Számnevek

9.1. Tőszámnevek

(1) A számneveknek a bibliai arámiban két fajtájuk fordul elő: a tőszámnevek és a sorszámnevek. Előbbi számolásra, utóbbi számozásra alkalmas. A számnevek e két fajtája mondattanilag egyaránt jelzőként viselkedik.

(2) A számneveket az Ószövetség arámi részeiben – a héberhez hasonlóan – mindig kiírva találjuk.

(3) A bibliai arámiban előforduló leggyakoribb tőszámnevek a következők (a *-gal jelölt számnevek a bibliai szakaszokban nem fordulnak elő):

Hímnem:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	חַד	תְּרִין	תְּלַת	אַרְבַּע	חַמֶּשׁ*	שֵׁשׁ	שֵׁשׁ	שִׁבְעַ	תְּמַנֵּה*	תְּשַׁע*	עָשָׂר

Nőnem:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	חַדָּה	תְּרִינִי	תְּלַתָּה	אַרְבַּעָה	חַמֶּשֶׁה*	שֵׁשֶׁה*	שִׁבְעָה	תְּמַנֵּה*	תְּשַׁעָה*	עָשָׂרָה

Közös nem:

	20	30	60	100	200	400	1000	10 000
	עָשְׂרִין	תְּלַתִּין	שֵׁשִׁין	מֵאָה	מֵאֲתַיִן	אַרְבַּע מֵאָה	אַלְף	רַבּוֹ

(4) A חַד 'egy' lehet valódi számnév, de a névelő funkcióját felvéve esetenként a határozatlan főnév jelölésére is szolgál, bár a חַד szó ilyenkor az 'egy bizonyos' jelentésárnyalatot is felveszi (lásd fentebb, a 4.4. alfejezet alatt).

(5) A תְּרִין 'kettő' számnak hímnemben egy תְּרִי *constructus* alakja is létezik.

(6) Háromtól tízig a hímnemű tőszámnevek nem kapnak végződést, a nőnemű alakok a szokásos ה־ végződést kapják. *Constructusa* csak a 'hét' nőnemű alakjának fordul elő: שִׁבְעַת. A szintaktikai egyeztetés szabályai miatt azonban a látszat ennek az ellenkezőjét mutatja, hiszen az arámiban is a hímnemű főnevek mennyiségjelzőként nőnemű tőszámnevet, míg a nőnemű főnevek hímnemű tőszámnevet kapnak (ehhez lásd a 13. bekezdést).

(7) A bibliai arámiban 11 és 19 között csak a 12 fordul elő, ez תְּרִי עָשָׂר (Ezsd 6,17), ahol az egyes számértékű számnév *constructus*ban áll (a 'tíznek a kettője' értelemben), ami a bibliai héberből is ismert képzésnek felel meg.

(8) A tízes helyi értékű tőszámneveket az arámi is a megfelelő egyes helyi értékű tőszámnévből képzti úgy, hogy azt többes szám hímnemű ין- végződéssel látja el (a héberhez hasonlóan tehát a 20 képzése sem a *dualis* végződéssel történik).

(9) A 'száz' arámiul מֵאָה (Ezsd 7,22), a מֵאֲתַיִן '200' ennek a *dualis* alakjaként állt elő (Ezsd 6,17). 300-tól 900-ig a מֵאָה egyes számú forma elé – ismét az egyeztetés sajátos szabályai miatt (lásd a 13. bekezdést) – a megfelelő, alaki értelemben hímnemű egyes helyi értékű tőszámnév kerül.

(10) Az 'ezer' arámiul אַלְפִין (Dán 5,1), többes száma אַלְפִים (*qeré*) / אַלְפִים (*ketív*) (Dán 7,10), *emphaticus* alakja: אַלְפָא. Csak a bibliai szakaszokban dokumentált 'tízezer' arámiul רבּוּ (Dán 7,10).

(11) A 20-nál nagyobb összetett számokat az arámi a wáw kötőszóval összekapcsolva képzi, a számokat nagyságrendileg csökkenő sorrendbe rendezve, lásd

שְׁתִּין וְתַרְתִּין 'hatvankét' (Dán 6,1),
 אַחַשְׁדָּרְפְּנִיא מְאָה וְעֶשְׂרִין 'százhusz kormányzó' (Dán 6,2).

(12) A tőszámnevek mint mennyiségjelzők – a melléknevekhez hasonlóan – számban, nemben és státuszban igazodnak ahhoz a szóhoz, aminek jelzőjéül szolgálnak. A tőszámnevek követik, de esetenként meg is előzhetik a megszámlolt tárgyat; kettőnél nagyobb mennyiség esetében a megszámlolt főnév többes számban áll:

אַמִּין שְׁתִּין 'hatvan könyök' (Ezsd 6,3; Dán 3,1),
 תּוֹרִין מְאָה 'száz bika' (Ezsd 6,17),
 דְּכָרִין מְאָתַיִן 'kétszáz kos' (Ezsd 6,17),
 אַמְרִין אַרְבַּע מְאָה 'négy száz bárány' (Ezsd 6,17),
 כַּכְרִין מְאָה 'száz talentum' (Ezsd 7,22),
 אַרְבַּע רוּחֵי שָׁמַיָא 'az ég négy szele' (Dán 7,2),
 אַרְבַּע חֵיוֹן רַבְרָבּוֹן 'négy hatalmas állat' (Dán 7,3),
 תְּלַת עַלְעִין 'három borda' (Dán 7,5).

(13) A bibliai héberhez hasonlóan az egyeztetés az 1–2 esetében szabályos, ám 3-tól 10-ig a várthoz képest éppen fordított: a hímnemű főnevekhez a számnevek nőnemű alakja, a nőnemű főnevekhez pedig a számnevek hímnemű formája járul:

גְּבָרִין תְּלַתָּא 'három férfi' (Dán 3,24),
 סַרְכִין תְּלַתָּא 'három főkormányzó' (Dán 6,3),
 גְּבָרִין אַרְבָּעָה 'négy férfi' (Dán 3,25),
 אַמִּין שֵׁת 'hat könyök' (Dán 3,1),
 גַּפִּין אַרְבַּע 'négy szárny' (Dán 7,6),
 אַרְבַּע רוּחֵי שָׁמַיָא 'az ég négy szele' (Dán 7,2).

(14) Az arámi nyelv egyik érdekessége, hogy a tőszámneveket birtokos személyraggal is el tudja látni, ha valamiből egy bizonyos mennyiséget akar kifejezni, lásd

תְּלַתְהוֹן 'ők hárman' (Dán 3,23).

9.2. Sorszámnevek

(1) Az Ószövetség arámi nyelvű szakaszaiban csupán négy sorszámnév fordul elő:

	1.	2.	3.		4.	
Hímnem	קְדַמִּי	תַּנְיָן	תְּלִיתִי	תְּלִיתָא	רְבִיעִי	רְבִיעָא
Nőnem	קְדַמְיָה	תַּנְיָנָה	תְּלִיתָא	תְּלִיתָא	רְבִיעִיא	רְבִיעָא
			<i>ketív</i>	<i>qeré</i>	<i>ketív</i>	<i>qeré</i>

(2) Az 'első' sorszámnevet az arámi a קדם 'elől, előtt, legelől' töből képzi, a 'második' szót pedig a régebbi sémi תַּנִּי 'kettő' töből (lásd a bibliai héberben: תַּנִּי).

(3) A 3-tól 10-ig következő sorszámneveket az arámi a *ketív* olvasat szerint a megfelelő hímnemű tőszámnévből egy ך- képzővel képzí (hasonlóan a héber ך- képzőhöz); az így előállt formákban mindenesetre a masszoréták a *qeré*vel a *jódot* következetesen 'álefte javították. A nőnemű forma ezekből a megszokott הַ / נַ- nőnemű végződésel kiegészülve jön létre. E sajátos képzés miatt 3-tól 10-ig a tőszámnevektől ismert fordított egyeztetés alkalmazására a sorszámneveknél már nem kerül sor.

(4) A tőszámnevekhez hasonlóan a sorszámnevek is melléknévként viselkednek, azaz nemben, számban és státuszban egyeztetjük azzal a szóval, amire vonatkozik, lásd

חַיְיָה תְּנַיְיָה	'(a ...) második állat' (Dán 7,5),
(<i>ketív</i>) מְלִכּוּ תְּלִיתַיָּא	'a harmadik királyság' (Dán 2,39),
(<i>qeré</i>) מְלִכּוּ תְּלִיתַאָּה	'a harmadik királyság' (Dán 2,39),
(<i>ketív</i>) חַיְיָה רְבִיעַיָּה	'egy negyedik állat' (Dán 7,7),
(<i>qeré</i>) חַיְיָה רְבִיעַאָּה	'egy negyedik állat' (Dán 7,7),
חַיְיָה רְבִיעַיָּא	'a negyedik állat' (Dán 7,19).

(5) A sorszámnevek önállóan, névmási funkcióban is helyettesíthetik a főneveket, ilyenkor *status emphaticus*ban is állhatnak, lásd

קְדָמִיתָא	'az első (állat)' (Dán 7,4).
------------	------------------------------

9.3. Többszörösök, törtrészek, dátumok, életkorok

(1) A szorzás fogalmát ('x-szer') a bibliai arámi a ܩܘܢ szóval fejezi ki: ܩܘܢ-ܫܒܥܐ 'hétszer (jobban)' (Dán 3,19).

(2) A ܩܘܢ 'második' szó az ܘܛ- határozói végződéssel együtt azt jelenti: 'másodszer; újra, megint' (Dán 2,7).

(3) A törtek, illetve valaminek a felosztásának kifejezésére alkalmas főnév a ܦܠܓ 'fél' (Dán 7,25), illetve a ܦܠܩܐ 'harmad' (Dán 5,16). Ez utóbbi kiejtésében valószínűleg akkád eredetű.

(4) A dátumokban az év és a nap számát az arámi tőszámnevekkel fejezi ki, többnyire a *status constructus*ban álló ܫܢܬܐ 'év', illetve ܝܘܡ 'nap' után; a hónaphoz tartozást a ܠܝܪܚ 'havának' szó fejezi ki:

ܝܘܡ ܦܠܩܐ ܠܝܪܚ ܐܕܪ	'adár hónap harmadik napja' (Ezsd 6,15),
ܫܢܬܐ-ܫܝܫܬ ܠܡܠܟܘܬ ܕܪܝܘܫ	'Dárius uralkodásának hatodik éve' (Ezsd 6,15),
ܒܫܢܬܐ ܠܒܠܐܫܥܪ	'Bélsaccar... első évében' (Dán 7,1).

(5) Egy személy korát a bibliai arámi – a bibliai héberhez hasonlóan – a következő formulával fejezi ki: 'fia az x évnek', lásd pl.

ܕܒܪ ܫܢܝܢ ܫܦܝܢ ܘܡܪܦܝܢ	'mint fia a 62 évnek' = '62 éves korában' (Dán 6,1).
----------------------	--

10. § Kötőszók

(1) A bibliai arámiban mindössze hat alapvető kötőszó fordul elő.

(2) A ׀ 'és, de, vagy, azért' kötőszó ezek között a leggyakoribb: a kötőszók 95%-át ez teszi ki. Ez a *wáw* kötőszó, amelyet mindig egybeírunk a rá következő szóval. Ilyenkor a *wáw* különböző magánhangzót vehet fel, attól függően, hogy milyen szóhoz kapcsolódik.

(3) Az egybeírás szabályai – itt is – alapvetően ugyanazok, mint a bibliai héberben:

- a) ha a szókezdő mássalhangzó alatt teljes értékű magánhangzó áll, akkor a kötőszó általában egy hangzó *s^ewá* '-t kap, lásd pl. ׀לְוַיִּלֵּךְ 'és a léviták' (Ezsd 7,13);
- b) szókezdő ajakhang (ב, מ, פ) előtt, vagy ha a szókezdő mássalhangzó alatt *s^ewá* ' áll, a *wáw* kötőszó *súreq* (ú) lesz, lásd

וּפְשָׁרָה ׀ 'és a jelentését' (Dán 2,5),

וּמִן־תְּחִילָתָא ׀ 'és alulról' (Jer 10,11),

וּכְעַתָּה ׀ 'és most' (Ezsd 7,12);

- c) ha a szó *jóddal* és alatta hangzó *s^ewá* '-val kezdődik, akkor a *jód* a szó elején kvieszkál, a kötőszó alá pedig *chíreq* kerül, lásd pl.

וּיְקָרָא ׀ 'és méltóságot' (Dán 2,6),

וּיְהִיבֵתָא ׀ 'és adatik' (Dán 5,28);

- d) ha a szókezdő mássalhangzó alatt *chátéf*-hangzó áll, a kötőszó a megfelelő teljes értékű magánhangzót kapja meg (ami, két kivételtől eltekintve, *patach* vagy *sz^egól*), lásd pl.

וּהִלְקֵהָ ׀ 'és vámot' (Ezsd 7,24),

וּאֱלֹהֵי וְאִנְשָׁא ׀ 'Isten és ember' (Dán 6,13);

- e) az 'álefet és *chátéf sz^ególt* tartalmazó szótag előtt (a bibliai héber ׀לְהֵיִם szavához hasonlóan) a *wáw* kötőszó írása rendhagyó: itt ugyanis az 'álef esetenként kvieszkál, a kötőszó alá pedig *céré* kerül, lásd

וּאֱלֹהֵי ׀ 'és az Isten' (Ezsd 6,12).

(4) Összetartozó főnevek vagy igék torlódásánál előfordul, hogy nem, vagy csak részben kapcsolja össze őket *wáw* kötőszó, lásd pl. a Dán 3,5 hangszereinek a felsorolását.

(5) A bibliai héberből ismert *wáw consecutivum* a bibliai arámiban nem létezik, így az igealakok elé kitett *wáw* kötőszó egybeírása mindenben a fentebb ismertetett szabályokat követi.

(6) A bibliai arámiban van néhány további kötőszó, amelyek nem írandók egybe az utánuk következő szavakkal:

אִי ׀ 'is, szintén' (Dán 6,23),

בְּרַם ׀ 'de, még, kivéve, azonban' (Dán 4,12),

הֵן ׀ 'vajon; ha; vagy...vagy' (Ezsd 5,17; 7,26),

לְהֵן ׀ 'de, még, kivéve; ezért' (Ezsd 5,12; Dán 2,6),

כְּדִי ׀ 'mihelyst' (Dán 3,7),

לְמָה ׀ 'hogya ne; nehogy' (Ezsd 4,22),

עַד־דְּבַרְתָּ דִּי / עַל־דְּבַרְתָּ דִּי ׀ '(azért,) hogy' (Dán 2,30; 4,14),

כְּלִי־קַבְּלֵי דִּי ׀ 'ezért, ekkor; ennek megfelelően; mivel'
(Dán 2,12; 3,7; 4,15; 5,22),

כְּלִי־קַבְּלֵי דְּנָה ׀ 'ennek megfelelően; ezért' (Dán 3,22).

11. § Határozószók

(1) A határozók jelzik egy mondatban, hogy mikor, hol, hogyan vagy miért történt a cselekvés. A határozókat ki lehet fejezni prepozíciós főnevekkel, valamint speciálisan erre szolgáló határozószókkal. A határozószók kategóriája ugyanakkor gyakran összemosódik a módosítószók és egyéb partikulák kategóriáival, s így további mondattani szerepük is lehet.

(2) A bibliai arámiban a leggyakoribb határozószók a következők:

- a) az אֲדִינִי 'akkor' szó önmagában véve mellérendelő kötőszó, de többnyire a mondat elején prefixummal vagy prepozícióval ellátva időhatározó is lehet, lásd אֲדִינִי 'és akkor', illetve בְּאֲדִינִי 'akkor',
- b) a כִּעֵן és a כְּעֵנָת 'most, most akkor' időhatározók, melyek közül az utóbbi minden esetben kötőszóval együtt szerepel, lásd וְכִעֵנָת, és a mondat végén helyezkedik el,
- c) a כֵּן és a כְּנִמָּא 'így, ezért, ennek megfelelően' módhatározók,
- d) az אֲסַפְרָנָא 'pontosan; gondosan, tökéletesen' szintén módhatározó, amely mindössze 7 esetben és csak Ezsdrás könyvében fordul elő (perzsa jövevényszó).

(3) További, ritkán előforduló határozók:

a) Időhatározó:

עוּד 'még' (Dán 4,28).

b) Helyhatározók:

הָא 'íme (itt)' (Dán 3,25),

אֲרִי / אֲלוּ 'íme (ott)' (Dán 7,2; 2,31),

כָּה 'itt' (Dán 7,28),

תַּמָּה 'ott' (Ezsd 5,17),

תַּמָּה מֵן 'onnan' (Ezsd 6,6).

c) Módhatározók:

כְּנִמָּא / כֵּן / כְּדִנָּה 'így, ezért' (Dán 3,29; Dán 4,11; Ezsd 6,13),

אֲפָתָם 'természetesen, biztosan' (Ezsd 4,13),

אֲדַרְדָּא 'szorgalmasan; helyesen' (Ezsd 7,23),

אֲדָא 'nyilvános, közismert; biztos' (Dán 2,5),

אֲתִירָא / אֲתִירָה 'rendkívüli módon, nagyon' (Dán 3,22).

12. § Egyéb partikulák

A partikulák olyan rövid szavak, amelyek nem sorolhatók be sem a névszók, sem az igék közé. Tágabb értelemben tehát valójában a prepozíciók, a kötőszók, a határozószók és az indulatszók is ebbe a kategóriába tartoznak. Ebben a fejezetben most az egyéb, fentebb még nem tárgyalt partikulákat ismertetjük: a tiltó- és tagadószókat, továbbá a kérdő, a létezés/nem létezés kifejező, valamint a 'minden, egész' jelentésű arámi partikulát.

12.1. Tiltó- és tagadószók

(1) A bibliai arámiban használt fontosabb tiltó- és tagadószók:

- a) לָא 'ne, nem': Tagadószó, negatív kijelentésekhez használatos, lásd pl.
לָא תְהוּדְעוּנְיָ 'nem adjátok tudtomra' (Dán 2,5),
שְׁמַיָא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ 'nem ők alkották az eget és a földet' (Jer 10,11).
- b) אַל 'ne!': Tiltószóként – *jussivussal* használva – negatív kívánalmat vagy parancsot fejez ki. Mindössze négyszer fordul elő, lásd pl.
אַל-תְּהוּבֵד 'ne pusztítsd el!' (Dán 2,24),
אַל-יִבְהֵלְךָ 'ne rémítsen meg téged!' (Dán 4,16).
- c) לְמָה, לְמָה דִּי 'nehogy; hogy ne': tagadott célhatározói mellékmondatot vezet be, lásd
לְמָה יִשְׁגָּא חֲבֵלָא 'nehogy kár érje...' (Ezsd 4,22),
דִּי-לְמָה לְהוּא קִצָּף 'hogy meg ne haragudjék...' (Ezsd 7,23).
- d) לָא דִּי 'nélkül; anélkül, hogy; nehogy', lásd
דִּי לָא יְהַבְדּוּן דְּגַיְאֵל וְחַבְרוּהִי 'hogy el ne veszejtsék Dánielt és a barátait' (Dán 2,18),
דִּי לָא-יִפְלְחוּן ... לְכָל-אַלְהָ 'anélkül, hogy egy istent is tiszteltek volna' (Dán 3,28).

12.2. Kérdő partikula

(1) A kérdő névmások mellett a bibliai arámiban (és csak a bibliaiban) is létezik egy kérdő partikula, amely az eldöntendő kérdés képzésére szolgál: ez a –ךָ. A partikulát egybeírjuk a mögötte álló szóval (igével, névszóval, kérdő- és tagadószóval egyaránt), lásd pl.

הֲלֵא גְבַרִין תְּלָתָא 'Hát nem három embert...?' (Dán 3,24).

(2) Ha a partikula mögött a szókezdő mássalhangzó torokhang vagy alatta *s^ewá* áll, akkor a partikulához tartozó *chátéf patach*-ból teljes értékű *patach* lesz, ám mögötte a szókezdő mássalhangzó bibliai héberből ismert megkettőzésére az arámiban nem kerül sor, lásd pl.

הֲצָדָא 'igaz-e?' (Dán 3,14),
הֲיִכֵּל לְשִׁיבּוֹתָךְ 'meg tudott-e menteni téged?' (Dán 6,21).

12.3. Az אִתִּי 'van, létezik' partikula

(1) Az אִתִּי 'van/vannak, létezik/léteznek' partikula a létezést jelöli, illetve tagadva a létezés hiányát: לֹא אִתִּי 'nincs/nincsenek', méghozzá a kontextustól függően mindhárom igeidőben. Lásd pl.

אִתִּי גִבֹר בְּמַלְכוּתָךְ	'Van egy ember a királyságodban...'	(Dán 5,11),
חֶלֶק ... לֹא אִתִּי לְךָ	'nem lesz neked örökséged'	(Ezsd 4,16),
לֹא־אִתִּי אָנֹשׁ	'nincs olyan ember'	(Dán 2,10),
וְחָבַל לֹא־אִתִּי בְּהוֹן	'és nincs rajtuk sérülés'	(Dán 3,25).

(2) Az אִתִּי a névszók mintájára birtokos személyragokat vehet fel, kifejezve a létező/nem létező alany számát és személyét, lásd pl.

הֲאִיִּתְּךָ כָּהֵל	'képes vagy-e?'	(Dán 2,26),
לֹא־אִיִּתִּינָא פְּלִחִין	'mi nem vagyunk tisztelők' = 'nem tiszteljük'	(Dán 3,18),
לֹא אִיִּתִּיכוֹן פְּלִחִין	'ti nem vagytok tisztelők' = 'nem tisztelítek'	(Dán 3,14).

12.4. A כֹּל 'minden, egész' névszó/partikula

(1) A bibliai héberből is ismert כֹּל (hangsúlytalanul: כָּל) főnév azt jelenti: 'teljesség; minden; mindenki', ilyen minőségében mindig *status emphaticus*ban áll, lásd pl.

מְזוֹן לְכָל־אָדָמָה	'táplálékot ... mindenkinek magán'	(Dán 4,9),
כָּל־אֵל מִטָּא עַל ...	'Mindez meg is történt ...-ral'	(Dán 4,25),
חִשָּׁל כָּל־אֵל	'szétzúz mindent'	(Dán 2,40).

(2) Ám a כֹּל szó sokkal gyakrabban viselkedik partikulaként, amikor is birtokos szerkezetben álló birtokként:

a) névelő nélkül, egyes számú főnevet megelőzve azt jelenti: 'mind, valamennyi', lásd

כָּל־אָנָשׁ	'mindenki; bárki, aki'	(Dán 5,7; Ezsd 6,11),
כָּל־מֶלֶךְ	'minden király'	(Ezsd 6,12),

tagadva 'egy... / senki sem', lásd pl.

כָּל־מֶלֶךְ ... לֹא	'egy király sem'	(Dán 2,10);
---------------------	------------------	-------------

b) egyes számú meghatározott főnév előtt azt jelenti: 'teljes, egész', lásd

כָּל־אֶרֶץ	'az egész föld'	(Dán 4,8);
------------	-----------------	------------

c) minden olyan esetben, ahol a כֹּל egy többes számú vagy kollektív egyes számú meghatározott főnév előtt áll, a כֹּל névmási végződést visel, vagy utána vonatkozó névmás vagy mutató névmás következik, a jelentése: 'minden; az összes', lásd pl.

כָּל־בְּשָׂרָא	'minden test' = 'minden állat'	(Dán 4,9),
כָּל־חַיָּא	'minden élő(lény)'	(Dán 2,30),
כָּל כְּסָף וְזָהָב	'az összes ezüstöt és aranyat'	(Ezsd 7,16),
בְּכָל־הוֹן	'mindegyikük fölött'	(Dán 2,38),
וּבְכָל־דֵּי	'és mindenütt, ahol csak...'	(Dán 2,38),
כָּל־דְּנָה	'mindezek'	(Dán 7,16).

13. § Az ige, az igeragozás főbb kategóriái

13.1. Az igető, az igetörzsek

(1) A bibliai arámiban – a bibliai héberhez hasonlóan – az igék alapformája egy három mássalhangzóból álló igető (vagy 'gyök', 'radix'), amelynek tagjait gyökmássalhangzóknak (vagy 'radikálisoknak') hívjuk. Ez a rendszer a sémi nyelvekben viszonylag újkeletű, így több, eredetileg két gyökmássalhangzós tövet utólag bővítettek ki egy harmadik gyökmássalhangzóval.

(2) Az arámiban is megkülönböztetünk erős, gutturális és gyenge igéket. Az erős igék az arámi nyelvben is azok, amelyeknek a ragozás során a gyökmássalhangzók nem módosulnak és nem esnek ki. Gutturális igék azok az (erős) igék, amelyeknek az egyik gyökmássalhangzójuk torokhang, ami maga körül az ige magánhangzójának módosulását okozza. A gyenge igék pedig azok, amelyekben a ragozás során a gyengén viselkedő gyökmássalhangzó maga is kiesik vagy módosul.

(3) A cselekvést vagy folyamatot, illetve az állapotot vagy tulajdonságot kifejező igék megkülönböztetése a középső gyökmássalhangzó eltérő magánhangzója révén – ahogy a bibliai héberben is, úgy – az arámiban is ismert.

(4) A biblia arámiban az igék állhatnak egyes és többes számban, mindkét számban pedig 1., 2. vagy 3. személyben. A nemeket 2. és 3. személyben a nyelv megkülönbözteti, az egyes és a többes szám 1. személy itt is közös nemű. Eltér az arámi a bibliai hébertől abban, hogy a két nemet a perfectum ragozásában többes számban is megkülönbözteti. A személyragok zömében a névmási végződésekből vagy a személyes névmásokból, illetve a névszóknál használt végződésekből eredeztethetők.

(5) További jellegzetesség, hogy – a bibliai héberhez hasonlóan – az arámiban is kaphatnak az igék névmási végződéseket, amelyek vagy a cselekvés alanyát vagy pedig a tárgyát jelölik, illetve bizonyos formákat prepozíciókkal is össze lehet kapcsolni.

(6) A bibliai arámiban elméletileg kilenc igetörzs létezik, amelyből azonban kettő a bibliai szövegekben nem fordul elő.

(7) Az igetörzsek a cselekvés három lehetséges igenemét (*genus*) jelzik. Az aktív cselekvést kifejező forma tekinthető az alapformának, ehhez képest a passzív az ige gyökön belüli magánhangzók módosításával képződik, míg a reflexív cselekvést egy *táwot* tartalmazó és az első gyökmássalhangzó előtt álló, egyszótagú preformatívum fejezi ki.

(8) Minden igenemben az arámi igerendszer megkülönböztet három különböző cselekvést: az egyszerűt, ami ismét az alapformának tekinthető, az intenzívet (intenzitás, gyakoriság, ismétlődés, illetve beállás kifejezésére), amit a középső gyökmássalhangzó megkettőzése (*dágés forte*) vagy annak kompenzálása jelez, valamint a műveltető (kauzatív) cselekvést, amit egy *ha-* (illetve *'a-* vagy *sa-*) preformatívum juttat kifejezésre.

(9) Az így előálló 3x3 igetörzs neve – a bibliai héberhez hasonlóan, a mintául szolgáló arab nyelv tanak hatására – a פּעַל 'tesz, csinál' paradigma-ige megképzett (perfectum, E/3. szem. hímnemű) alakjai.

(10) Ahogy fentebb említettük, a kilenc igetörzsből a bibliai arámiban csak hét fordul elő: a *Pu'al* előfordulása nem bizonyított, a *Hithaf'al* pedig egyetlen egyszer, mint *Histaf'al* jelenik csak meg (Ezsd 4,13). A bibliai arámi nyelv igetörzsei tehát a következők (a bibliai szövegekben elő nem forduló igetörzseket *csillag jelzi):

	<i>Aktív</i>		<i>Passzív</i>		<i>Reflexív/Passzív</i>	
<i>Egyszerű</i>	פָּעַל	<i>Pe'al</i>	פָּעִיל	<i>Pe'il</i>	הִתְפַּעֵל	<i>Hitpe'él</i>
<i>Intenzív</i>	פָּעַל	<i>Pa'él</i>	פָּעֵל	<i>Pu'al*</i>	הִתְפַּעֵל	<i>Hitpa'al</i>
<i>Műveltető</i>	הִפְעֵל	<i>Haf'él</i>	הִפְעֵל	<i>Hof'al</i>	הִתְהַפְעֵל	<i>Hithaf'al*</i>

(11) A bibliai arámiban még további igetörzsek is előfordulnak, amelyek azonban csupán variációi a hét igetörzs valamelyikének, és az eltérés abból adódik, hogy a tő elé kapcsolódó preformatívumban a *hé'*-t esetenként az *'álef* vagy a *sín* helyettesíti. Így a *Hitpe'él* egyik variációja az *'Itp'e'él*, a *Hitpa'al* változata az *'Itpa'al* igetörzs, a *Haf'él* igetörzs variációja az *'Af'él* és a *Saf'él*, és végül a *Hithaf'al* egyetlenegyszer mint *Histaf'al* fordul elő.

13.2. Kijelentő igemódok: a *perfectum* és az *imperfectum*

(1) Minden igetörzsön belül a bibliai arámi is képes az ige módjának, aspektusának és az igenevek által hordozott jelentéseknek a kifejezésére. Ezeket a jelentéseket az adott igetörzsben álló igető képzésével és ragozásával éri el: ehhez a bibliai arámi is eltérő magánhangzókat, illetve a cselekvő számára és személyére utaló elő- és végragokat használ.

(2) A kijelentő mód kifejezésére használatos az úgynevezett „perfectumi” és „imperfectumi” ragozás. A bibliai héberhez hasonlóan a *perfectum*ot a bibliai arámi is csak végragokkal (szuffixumokkal) képi, míg az *imperfectum* képzéséhez – néhány szuffixumon túl – mindig előragokat (prefixumokat) használ. Ugyancsak megegyezik az arámi a bibliai héberrel abban, hogy a *perfectumi* és *imperfectumi* ragozás nem az igeidőt, de még csak nem is a cselekvés folyamatos, beálló vagy befejezett jellegét fejezi ki, hiszen mindkettő fordítható múlt, jelen és jövő időben, illetve jelölhet folyamatos (igaz, az *imperfectum* ezt gyakrabban kifejezi) és befejezett cselekvést is (amit a *perfectum* valóban gyakrabban jelez).

(3) A kétféle ragozás leginkább aspektuskategóriaként jellemezhető. A *perfectum*mal az elbeszélő az eseménysor szempontjából meghatározó cselekvést vagy állapotot jelöli ki, ami a lineáris gondolkodásmódban valóban gyakran, de korántsem mindig egy már lezárt és a múltban megtörtént esemény. Ezzel szemben az *imperfectum* az ebből következő eseményt írja le, ami lineárisan gondolkodva valóban a *perfectum*ban leírt cselekvésekhez vagy állapotokhoz képest utóidejű vagy még befejezetlen. E relatív igazság feljogosít bennünket arra, hogy az „*imperfectum*” és „*perfectum*” megnevezéseket – főleg, mivel találóbbat a szakirodalom eddig még nem tudott felmutatni – továbbra is használjuk.

(4) Mindenesetre már az óarámi dialektusban is elkezdtek az alannyal vagy az azt kifejező személyes névmással kiegészített participiumot – az egyidejűség mellett – a jelen idejű (folyamatos) cselekvés kifejezésére is használni, ami miatt a múlt kifejezésére egyre inkább a *perfectum*ot, míg a jövő idő kifejezésére az *imperfectum*ot kezdték preferálni. Ez a tendencia azonban a bibliai arámi korának végéig nem vezetett el egy három igeidőből álló rendszer kiépüléséig.

(5) Említettük már, hogy az arámiban *wáw* kötőszót természetesen igealak is kaphat. Ám a bibliai héber nyelvtanokból ismert *wáw consecutivum*ot – azaz a ragozott igealakokhoz hangtanilag sajátosan kapcsolt, és az általános vélekedés szerint a „*perfectumi*” és „*imperfectumi*” igealakok egymásra hangolását végző *wáw* kötőszót – az arámi nyelv nem ismeri, létét az arámi nyelvtanok nem feltételezik.

13.3. Felszólító igemódok: az imperativus és a jussivus

(1) Az arámiban a legerősebb felszólító mód az imperativus, amely felszólítás vagy parancs kifejezésére szolgál egyes és többes szám második személyben. Képzése itt is a megfelelő imperfectumi alakból történik úgy, hogy elhagyjuk az előragot. Az imperativus – a bibliai héberhez hasonlóan – az arámiban sem tagadható.

(2) A bibliai arámi is ismeri a jussivust második és harmadik személyű felszólítás vagy óhajtás, tagadva pedig a tiltás kifejezésére: ez az erős igék esetében alakilag megegyezik a megfelelő imperfectumi igealakokkal. Egyes nyelvatanok szerint a jussivus képzésének szabálya, hogy ahol az imperfectum egy *nún* hangzóra végződik, ott ez a *nún* a jussivus esetében elmarad. E/2. szem. nőnemű imperfectumi igealak azonban a bibliai arámiban nem fordul elő, a T/2. és T/3. szem. hímnemű alakok esetében pedig a *nún* összesen 3 esetben marad el, amiből a jussivus jelleg csak egyetlen esetben egyértelmű (Dán 5,10), így a szabály érvényessége nem bizonyítható. A felszólító módok közül tagadni – a bibliai héberhez hasonlóan – az imperativust nem, hanem csak a jussivust lehet.

(3) A bibliai héberből ismert cohortativus (első személyű óhaj vagy önfelszólítás) léte viszont a bibliai arámiban nem bizonyított.

13.4. Igenevek: az infinitivus és a participium

(1) Az igenevek közül az arámiban is kettő létezik: a főnévi igenév, azaz az infinitivus, valamint a melléknévi igenév, azaz a participium.

(2) Az infinitivus, azaz a főnévi igenév általában az előtte álló igei cselekmény célját, szándékát vagy eredményét jelöli (főigék mellett), magyarázza, tisztázza vagy kiegészíti az előtte álló igei cselekményt (segédigék mellett), illetve leír egy olyan igei cselekvést, amely egy másik ige által ábrázolt cselekvéssel összefüggésben, vagy azzal egy időben zajlik. Az infinitivus képzésére *Pe' al* igeörzsben a –ל preformativum szolgál, a többi igeörzsben a perfectumi tőhöz egy ה־ (olykor נ־) végződés járul. Akárcsak a bibliai héberben, az infinitivus mellékmondatok rövidítésére az arámiban is felvehet prepozíciót, valamint a cselekvő alany vagy a tárgy jelölésére birtokos/névmási suffixumot is kaphat, illetve birtokos szerkezetben a birtok szerepét is betöltheti. Ilyenkor az infinitivus, főnévi természetének megfelelően, *status constructus*ba kerül, aminek jeleként az ה־ / נ־ végződés ת־ vagy ת־ végződésre vált. Mindezekhez lásd pl. בְּמִקְרָבֵי (קרב) 'odaérésekor' = 'mihelyst odaért' (Dán 6,21), וְשִׁיבֵנוּ (שיב) 'kiszabadítani minket' (Dán 3,17), וְהִתְנַבְּוּת (נדב) 'a nép önkénes felajánlása' (Ezsd 7,16).

(3) A participium, azaz a melléknévi igenév melléknévként vagy önállósult főnévként használatos, ezért mindenben a névszók jellegzetességeit mutatja. Az egyszerű igeörzsökben a participiumokat előképző nélkül képezzük, míg az intenzív és a kauzatív igeörzsökben (a bibliai héberhez hasonlóan) egy –ל preformativumot kapnak és az imperfectum magánhangzó-készletét. A participiumoknak – a reflexív igeörzsök kivételével – minden igeörzsben aktív és passzív formájuk is van, még ha ezek (a végzések miatt bekövetkező hangzóredukciók következtében) csak az E. sz. hímnemű formák esetében is különböznek egymástól.

(4) Mint melléknév a participium kapcsolódhat jelzőként egy névszóhoz, ilyenkor nemben, számban és státuszban egyeztetni kell a jelzett szóval: ehhez a névszónál megismert végzések használatosak. A participium ugyanakkor betöltheti a jelzői állítmány szerepét is az ige nélkül vagy a הוּהוּ 'van; válik valamivé' igével megképzett mondatban, mint főnév pedig alanya vagy tárgya lehet a történésnek. A participium ezen felül – ahogy fentebb láttuk –

gyakran egyszerű igeként áll, a perfectum vagy imperfectum igealak helyettesítésére. Végül a participium gyakran szerepel bevezető formulaként: az אָמַר 'mond' és az עָנָה 'válaszol' igeek participiuma 'mondván/felelvén' értelemben gyakran a függő idézetet vezeti be, a הִזָּה 'lát' ige participiuma pedig az álmok, illetve prófétai látomások leírásának bevezetésére szolgál.

Exkurzus: A הוּהָ létige ragozása

(1) A הוּהָ 'van; válik vmivé' ige a bibliai arámi egyik gyakori igéje. Többszörösen rendhagyó, leírására a nyelvtanokban a gyenge igeek ismertetése során szokott sor kerülni. Ám a bibliai arámiban ez az ige nagyon gyakran a participium mellett a folyamatos cselekvés vagy történés kifejezésére szolgál, lásd pl. הָיִיתָ הַזֶּה 'voltam látó' = 'láttam' (Dán 7,7). Emiatt egy gyakorlati nyelvtankönyvben szükséges és indokolt, hogy az ige ragozásával hamar megismerkedjünk.

(2) A הוּהָ ige ragozása a következő:

	<i>Perfectum</i>		<i>Imperfectum</i>	
E/3. hn.	הָוָה	= volt	לְהוּא/לְהוּהָ	= van
E/3. nn.	הָוָת		לְהוּת/לְהוּתָה	
E/2. hn.	הָוִיתָ	= voltál	---	= vagy
E/2. nn.	---		---	
E/1.	הָוִיתָ	= voltam	---	= vagyok
T/3. hn.	הָוּוּ	= voltak	לְהוּוּ	= vannak
T/3. nn.	---		---	
T/2. hn.	---	---	---	---
T/2. nn.	---	---	---	---
T/1.	---	---	---	---

	<i>Imperativus</i>	
E/2. hn.	---	
E/2. nn.	---	
T/2. hn.	הָוּוּ/הָוִי	= legyetek!
T/2. nn.	---	

(3) Az ige egyik sajátossága, hogy imperfectumban és jussivusban E/3. szem. hímnemben és a T/3. szem. hímnemű és nőnemű alakok esetében előragként a *jód* helyett egy *lamed* szerepel – ez eredetileg az óhajtás kifejezésére szolgált. Így álltak elő az alábbi igealakok: לְהוּהָ/לְהוּהָ (Dán 2,20), לְהוּוּ (Dán 2,43), לְהוּוּן (Dán 5,17).

(4) A további jellegzetességek háttéréhez lásd a 17.8. alfejezetet, a הוּהָ igeek ragozásánál.

14. § Az erős igék ragozása

(1) Az erős igék azok az igék, amelyeknek valamennyi gyökmássalhangzója erős, azaz a ragozás és a képzések során nem szenvednek változást. Ezeket tekinthetjük a szabályos igéknek – még akkor is, ha a bibliai arámiban a legtöbb ige a gyenge vagy a gutturális igék csoportjába tartozik. Az erős igék ragozása lesz azonban a kiindulópont ez utóbbiak megképzésénél is, így jellegzetességeik tudatosítása különösen is fontos.

14.1. A *Pe'al* igitörzs

(1) A *Pe'al* igitörzs a bibliai arámiban – az ige alapjelentését hordozva – egyszerű, aktív cselekvést fejez ki. Mivel ez az igitörzs tekinthető az alapformának (még ha nem is fordul elő minden ige ebben az igitörzsben), az megfelel a héber *Qal* igitörzsnek, és az arámi nyelvtanok egy része ezt a nevet is használja rá.

(2) A perfectumot – mint minden igitörzsben – szuffixumok segítségével képezzük:

	<i>Forma</i>	<i>Végződés</i>	<i>Jelentés</i>
E/3. hn.	כָּתַב	---	= írt
E/3. nn.	כָּתַבְתָּ	תְּ---	
E/2. hn.	כָּתַבְתָּ/כָּתַבְתְּ/כָּתַבְתֶּם/כָּתַבְתֶּן	תְּ---/תְּ---	= írtál
E/2. nn.	כָּתַבְתִּי	תִּי---	
E/1.	כָּתַבְתִּי	תְּ---	= írtam
T/3. hn.	כָּתַבּוּ	וּ---	= írtak
T/3. nn.	כָּתַבְתֶּם	תֶּ---	
T/2. hn.	כָּתַבְתֶּם	תֶּ---	= írtatok
T/2. nn.	כָּתַבְתֶּם	תֶּ---	
T/1.	כָּתַבְתֶּם	תֶּ---	= írtunk

(3) Az első gyökhangzó alatti hangzó *s^ewá'* annak a következménye, hogy a bibliai arámi a nyílt, pretonikus (hangsúlyos szótag előtti) szótagban a *s^ewá'*-t részesíti előnyben, amely így nem nyúlik *qámeccé*, mint a bibliai héberben. Két esetben (E. sz. 3. szem. nőnem és 1. szem.) azonban kivétel történik: a szó elején ugyanis nem állhat két *s^ewá'*, ezért ilyenkor az első gyökhangzó alatti *s^ewá'*-ből egy *chíreq* lesz, a második *s^ewá'* pedig néma.

(4) A meghatározó, második gyökhangzó alatti magánhangzó a cselekvést, történést kifejező igék esetében általában (és eredetileg) *patach*, míg az állapotot, tulajdonságot kifejező igék általában (és eredetileg) a középső mássalhangzója alatt *chíreqet* vagy (annak módosulásaként) *cérét* kapnak, lásd pl. חָזַק 'erős, hatalmas'. Idővel azonban ez a rendszer az arámiban erősen fellazult, így a bibliai arámiban a cselekvést, történést kifejező igék is kaphatnak *chíreqet* vagy *cérét*, lásd pl. מְהַיֵּךְ 'meghajol'. Fontos: *mediae chíreq* esetén az igealakot mindig *mater lectionis* nélkül írjuk, ami segít azt megkülönböztetni a *jóddal írt passzív Pe'il* alaktól.

(5) A bibliai héberrel ellentétben, a bibliai arámiban a T/3. személynek van külön hímnemű és nőnemű alakja is.

(6) Az imperfectumot minden esetben prefixum segítségével képezzük, amihez bizonyos igealakoknál (zömében a többes számú formáknál) szuffixum használata is járul:

	<i>Forma</i>	<i>Végződés</i>	<i>Jelentés</i>
E/3. hn.	יִכְתֹּב	---יְ	= ír
E/3. nn.	תִּכְתֹּב	---תְ	
E/2. hn.	תִּכְתֹּב	---תְ	= írsz
E/2. nn.	*תִּכְתְּבִין	יְ---תְ	
E/1.	אֶכְתֹּב	---אֶ	= írok
T/3. hn.	יִכְתְּבוּן	יְ---יְ	= írnak
T/3. nn.	יִכְתְּבֵן	יְ---יְ	
T/2. hn.	תִּכְתְּבוּן	יְ---תְ	= írtok
T/2. nn.	*תִּכְתְּבֵן	יְ---תְ	
T/1.	נִכְתֹּב	---נִ	= írunk

(7) *Pe'al* ige törzsben az imperfectumi előrag egy kivétellel mindig *chireqet* kap, csupán E/1. személyben lesz a magánhangzója *széгол*. Fontos különbség a bibliai héberhez képest, hogy a T/3. szem. nőnemű igealak az arámiban, a hímnemhez hasonlóan, –יְ prefixumot kap.

(8) A meghatározó, második gyökhangzó alatti magánhangzó a *qibbúç*, de az állapotot, tulajdonságot kifejező igeik általában *patachot* vagy *cérét* kapnak, lásd pl. יִשְׁלֹט ' (ő) erős, hatalmas' (Dán 5,7).

(9) Az imperfectumi végzések végén alapesetben *nún* áll – ott is, ahol a bibliai héberben magánhangzóra (jellemzően *súreqre*) végződik a szuffixum. Ennek oka, hogy a bibliai arámi preferálja a *nún*-t.

(10) A jussivus 3. és 2. személyű felszólítást vagy óhajtást, tagadva pedig tiltást fejez ki. A jussivus az erős igeik esetében megegyezik az imperfectum megfelelő alakjaival. Ahogy fentebb már láttuk (lásd 13.3. alfejezet), annak a szabálynak az érvényessége, miszerint jussivusban az imperfectumi végragról a *nún* elmaradna, nem bizonyítható.

(11) Az imperativust – a bibliai héberhez hasonlóan – úgy képezzük, hogy elhagyjuk az imperfectum 2. személyű alakjainak prefixumát, valamint a szuffixumok végéről a záró *nún* hangzót:

<i>Egyes szám</i>	<i>Forma</i>	<i>Végződés</i>	<i>Jelentés</i>
E/2. hn.	כְּתֹב	---	= írj!
E/2. nn.	כְּתֹבִי	יְ---	
T/2. hn.	כְּתֹבוּ	יְ---	= írjatok!
T/2. nn.	*כְּתֹבֵן	יְ---	

(12) Az *infinitivus* előképzője *Pe'al* igeörzsbén egy *mém*, ami alá magánhangzóként *chíreq* kerül, a második gyökhangzó alatt pedig *patach* áll: מְכַתֵּב = 'írni', lásd pl. מְשַׁבֵּק 'hagyni' (Dán 4,23), מְנַתֵּן 'adni' (Ezsd 7,20). *Pe'alban* az *infinitivus* szinte kivétel nélkül valamely (zömében a *?*) prepozícióval együtt fordul elő.

(13) A *participiumnak*, ahogy – a reflexív igeörzsek kivételével – a többi igeörzsbén, úgy *Pe'alban* is létezik aktív és passzív formája.

(14) A *Pe'al* *participium* fő jellegzetessége az első gyökhangzó alatti *qámeç*. Egyes szám hímnem esetében a második gyökhangzó alatti magánhangzó – különösebb szabályszerűség nélkül – *chíreq* vagy *céré* is lehet, de az első gyökhangzó alatt a *qámeç* mindig megmarad, és, hasonlóan a héber *chólemjéhez*, a hangsúlytalan szótagban sem rövidül, lásd pl. קָטֵל 'ölő; gyilkos' (Dán 5,19); נִכְנֵס 'kimenő' (Dán 7,10), viszont דֹּלֵק 'égő' (Dán 7,9); נֹזֵק 'ártó' (Dán 6,3).

(15) Mivel a *participium* a névszók jellegzetességeit mutatja, így lehet hímnemű és nőnemű, valamint egyes és többes számú formája. Ezeket az alakokat a névszoknál használt végződésekkel képezzük:

	<i>Aktív</i>	<i>Jelentés</i>
E. sz. hn.	כָּתֵב	= <i>író</i>
E. sz. nn.	כָּתֵבָה	
T. sz. hn.	כָּתְבִין	= <i>írók</i>
T. sz. nn.	כָּתְבִין	

(16) A *participium* nem csupán *status absolutusban* állhat, de (a gutturális és a gyenge igék között előforduló példák alapján) *constructus* és *emphaticus* alakokban is, ugyanúgy, ahogyan a főnevek vagy a melléknevek. A névszók jellegzetességét mutatja a *participium* abban is, hogy birtokként ragozható. A jellegzetes *qámeç* azonban minden esetben – így a *constructus* és az *emphaticus* alakoknál is – megmarad.

(17) Példák a *Pe'al* igék ragozására (erős, vagy *Pe'alban* nem rendhagyó igék):

בְּאֵיּוֹן דָּרְיוֹשׁ מְלֻכָּא כְּתַב (כתב) לְכָל-עַמְמַיָּא	1.	Akkor Dárius király ezt írta az összes népnek... (Dán 6,26)
כָּל-קַבְלָא דְּנָה מְלֻכָּא דְּרְיוֹשׁ רְשָׁם (רשם) כְּתַבָּא וְאַסְרָא:	2.	Ennek megfelelően Dárius király aláírta az iratot és (benne) a tilalmat. (Dán 6,10)
בְּאֵיּוֹן מְלֻכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נִפְל (נפל) עַל-אַנְפּוֹהִי וּלְדַנְיָאֵל סָגְד (סגד)	3.	Akkor Nebukadneccar király az arcára borult és hódolt Dániel előtt... (Dán 2,46)
בְּאֵיּוֹן קָרַב (קרב) נְבוּכַדְנֶצַּר לְתַרְעָא אֲתוֹן	4.	Akkor odament Nebukadneccar a ... kemence ajtajához... (Dán 3,26)
וְאַף שְׁמַהֲתַהֵם שְׂאֵלְנָא (שאל) לְהֵם	5.	Nevüket is megkérdeztük tőlük ... (Ezsd 5,10)
לֹא-שָׁלַט (שלט) נוֹרָא בְּגִשְׁמָהוֹן	6.	Nem gyúrte le a tűz a testüket ... (Dán 3,27)
וְעִתִּיק יוֹמִין יִתְב (יתב)	7.	... és egy öregkorú helyet foglalt ... (Dán 7,9)

וְהוּוּ כְּעוֹר מִן־אֲדָרִי־קִיט וְנִשָּׂא (נשא) הַמוֹן רוּחָא	8.	... és olyanok lettek, mint a pelyva a nyári szérún, és felkapta őket a szél... (Dán 2,35)
וְדַתָּא נִפְקַת (נפק)	9.	És kijött a parancs: ... (Dán 2,13)
בְּאֵינִן בְּטִלְתָּ (בטל) עֲבִידַת בֵּית־אֱלֹהֵא דִּי בִירוּשָׁלַם	10.	Akkor abbamaradt a munka az Isten házán Jeruzsálemben. (Ezsd 4,24)
מִלְכָּא הָלֵא אֶסְר רִשְׁמַתָּ (רשם) דִּי כָּל־אַנְשֵׁי דִּי...	11.	Ó, király! Nem írtál-e (alá) egy rendeletet, hogy bárkit, aki... (Dán 6,13)
דִּי חֲכֻמַּתָּא וְגִבּוֹרְתָא יְהִבְתָּ (יהב) לִּי	12.	... mert a bölcsességet és az erőt nekem adtad, (Dán 2,23)
רְחוּם בְּעַל־טֵעָם וְשִׁמְשֵׁי סִפְרָא כְּתָבוּ (כתב) אֲגָרָה חֲדָה עַל־יְרוּשָׁלַם לְאַרְתַּחְשַׁשְׁתָּא מִלְכָּא כְּנַמָּא:	13.	Rehúm kormányzó és Simsaj kancellár is írtak egy levelet Jeruzsálem ellen Artahaszta királynak, így: (Ezsd 4,8)
וְגִבְרֵיא אֱלֹדִי תִלְתְּהוֹן שְׁדִרְךָ מִישְׁדָּ וְעַבְדֵּי נְגוּ נִפְלוּ (נפל) לְגוּא־אֲתוֹן־נִוְרָא	14.	És ez a három férfi, Sadrak, Mésak és Abéd-Negó ... beestek a tüzes kemence belsejébe. (Dán 3,23)
דְּנָה פְרִשְׁגֵּן אֲגָרְתָּא דִּי שְׁלַחוּ (שלח) עֲלוּהֵי עַל־אַרְתַּחְשַׁשְׁתָּא מִלְכָּא	15.	Ez a másolata annak a levélnek, amit elküldtek neki, Artahaszta királynak: ... (Ezsd 4,11)
כְּעֵן כָּל־קִבְלֵי דִּי־מִלַּח הֵיכְלָא מְלַחְנָא (מלח) ... עַל־דְּנָה שְׁלַחְנָא (שלח) ... לְמִלְכָּא:	16.	Most, mivel mi a palota sójával sózunk, ... ezért üzentünk ... a királynak. (Ezsd 4,14)
אַרְגָּוְנָא יִלְבַּשׁ (לבש) ... וְתִלְתֵּי בְּמַלְכוּתָא יִשְׁלַט (שלט):	17.	... az bíborba öltözhet... és (rangban) harmadikként uralkodhat a királyságban. (Dán 5,7)
וּמַלְכוּוּ ... אֲחֵרֵי דִּי נַחֲשָׂא דִּי תִשְׁלַט (שלט) בְּכָל־אַרְעָא:	18.	... és egy másik ... királyság, rézből való, amely uralkodni fog az egész földön. (Dán 2,39)
כְּעֵן מִלְכָּא ... וְתִרְשָׁם (רשם) כְּתָבָא	19.	Most azért, ó, király, ... írd alá az iratot! (Dán 6,9)
אַרְגָּוְנָא תִלְבַּשׁ (לבש) וְהַמְנִיכָה דִּי־דִּהְבָּא עַל־צִוְאַרְךָ וְתִלְתָּא בְּמַלְכוּתָא תִשְׁלַט (שלט):	20.	... akkor bíborba öltözhetsz, és aranylánc (lesz) a nyakadban, és (rangban) harmadikként uralkodhatsz a királyságban. (Dán 5,16)
לֹא־יִפְלַחוּן (פלח) וְלֹא־יִסְגְּדוּן (סגד) לְכָל־אֱלֹהֵי לְהֵן לְאֱלֹהֵהוֹן:	21.	... nem szolgáltak és nem hódoltak egyetlen istennek sem, az ő istenükön kívül. (Dán 3,28)
וְלִצְלָם דִּהְבָּא ... לֹא נִסְגְּדוּ (סגד):	22.	... és az aranyszobor előtt nem hódolunk ... (Dán 3,18)
דִּי נִכְתָּב (כתב) שְׁם־גִבְרֵיא דִּי בְּרָאִי־שֵׁיהֶם:	23.	... hogy megírjuk (azoknak) a férfiaknak a nevét, akik az élükön (állnak). (Ezsd 5,10)
לְהֵן מִלְכָּא ... וְחִטְּאָךָ בְּצִדְקָה פְּרָק (פרק)	24.	Azért, ó, király ... vétkeidet igazsággal töröld el... (Dán 4,24)

שְׁבִקוּ (שבק) לְעִבְדַת בֵּית-אֱלֹהֵי דָד	25.	Engedélyeztétek a munkát az Istennek azon a házán... (Ezsd 6,7)
וְנִבְוֹכְדַנְצַר מֶלֶכָא שְׁלַח (שלח) לְמַכְנַשׁ ... לְחַנְכַת צְלָמָא	26.	És Nebukadneccar király üzent, hogy gyűljenek össze ... a szobor felavatására ... (Dán 3,2)
וְדִי אָמְרוּ (אמר) לְמִשְׁבֵּק (שבק) עֲקַר שְׂרִשׁוּהִי דִי ...	27.	És azért mondták, hogy gyökereinek a tövét hagyják meg, mert ... (Dán 4,23)
לֹא לְאֱלֹהֵי לָא פְּלִחִין (פלח) וּלְצִלָּם דְּהִבָּא ... לָא סַגְדִין (סגד):	28.	... nem szolgálják isteneidet, és nem hódolnak az aranszobor előtt... (Dán 3,12)
וְהוּא ... יְהִיב (יהב) חֻכְמָתָא לְחַכְיִמִין וּמְנַדְעָא לְיַדְעֵי (ידע) בִּינָה:	29.	És ő adja ... a bölcsességet a bölcseknek, és a tudományt az értelem ismerőinek. (Dán 2,21)
עֲנָה (ענה) מֶלֶכָא וְאָמַר (אמר)	30.	A király erre megszólalt, és így szólt: ... (Dán 2,8)
קָרָא (קרא) בְּחִיל וְכֵן אָמַר (אמר)	31.	Hangos szóval így kiáltott: ... (Dán 4,11)
וְלֹא-כְהִלִין (כהל) כְּתָבָא לְמַקְרָא (קרא)	32.	... de nem tudták az írást elolvasni... (Dán 5,8)
בְּאִדִין נְפִקִין (נפק) שְׂדֵרְךָ מִשְׁדָּךְ וְעַבְדִּי נָגוּ מִן-גִּזְרָא נֹרָא:	33.	... Akkor Sadrak, Mésak és Abéd-Negó kijött a tűz közepéből. (Dán 3,26)
דִּי-יְהוּהָ (הוה) צָבָא (צבא) הוּא קִטְל (קטל)	34.	Akit akart, megölt, ... (Dán 5,19)
וְכָל-דִּי-לֹא לְהוּא (הוה) עֲבָד (עבד) דְּתָא דִּי-אֱלֹהֵיךָ וְדָתָא דִּי מֶלֶכָא	35.	És mindazokra, akik nem teljesítik Istened és a király törvényét, ... (Ezsd 7,26)
דִּי-לְהוּן (הוה) אַחְשָׁדְרַפְנִיא אֵלִין יְהִבִין (יהב) לְהוּן טַעְמָא וּמֶלֶכָא לֹא-לְהוּא (הוה) נִזְק: (נזק)	36.	... hogy ezeknek a kormányzóknak ők parancsoljanak, és a király (így) ne szenvedjen kárt. (Dán 6,3)
לֹא לְאֱלֹהֵי לָא אֵיתִיכּוּן פְּלִחִין (פלח) וּלְצִלָּם דְּהִבָּא ... לָא סַגְדִין (סגד):	37.	... isteneimet nem tisztelitek, és nem hódoltok az aranszobor előtt... (Dán 3,14)
לֹא לְאֱלֹהֵיךָ לֹא-אֵיתְנָא פְּלִחִין (פלח) וּלְצִלָּם דְּהִבָּא ... לָא נְסַגְדִין (סגד):	38.	... a te isteneidet nem tiszteljük, és nem hódolunk az aranszobor előtt... (Dán 3,18)
וּשְׁנִין דִּי-פְּרִיזִל לֵה רַבְרָבִין אֲכָלָה (אכל) ... וּשְׂאֲרָא בְּרַגְלָה רַפְסָה (רפס)	39.	És hatalmas vasfogai voltak; evett, ... és a maradékot összetaposta lábaival. (Dán 7,7)
וְקִרְנָא דְפִין עֲבָדָה (עבד) קָרַב עַס-קִדְשִׁין וְיִכְלָה (יכל) לְהוּן:	40.	És ez a szarv háborút indított a szentek ellen, és legyőzte őket. (Dán 7,21)
בְּאִדִין בְּטִלָת (בטל) עִבְדַת בֵּית-אֱלֹהֵי דִי בִירוּשָׁלַם וְהוּת (הוה) בְּטָלָא (בטל) עַד שְׁנַת תַּרְתִּין לְמַלְכוּת דְּרִיּוּשׁ מֶלֶךְ-פָּרְס:	41.	Ekkor abbamaradt a munka az Isten házán Jeruzsálemben, és szünetelt az Dárius perzsa király uralkodásának a második évéig. (Ezsd 4,24)

<p>וְלֹדְ טְרָדִין (טרד) מִזְאָנְשָׁא וְעַם־חַיִּינֹת בְּרָא לְהוּה (הוה) מְדַרְדַּךְ</p>	42.	<p>És számúznak téged az emberek közül, és a mezei vadak között lesz majd a szállásod, ... (Dán 4,22)</p>
<p>וְלֹא־לֵהִי כִסְפָא־זָדָהְבָּא ... דִּי לָא ... שְׁמַעְיִן (שמע) וְלֹא יִדְעִין (ידע)</p>	43.	<p>... és az ezüsből és aranyból ... va- ló isteneket, amelyek ... nem halla- nak és nem tudnak (semmit). (Dán 5,23)</p>
<p>עַל־רְחוּם בְּעַל־טַעַם וְשִׁמְשֵׁי סַפְרָא וְשִׁאָר כְּנֻנְתָּהוּן דִּי יִתְבִּין (יתב) בְּשִׁמְרִין וְשִׁאָר עֲבָר־ נְהַרָה שְׁלָם וְכַעַתָּה:</p>	44.	<p>Rehúm kormányzónak, Simsaj kancellárnak és a többi hivatalnok- társuknak, akik Samáriában és egyebütt a Folyamon túl laknak: Békesség! Most azért: (Ezsd 4,17)</p>
<p>דִּי כָל־כְּהֻנְיָא וְלוֹיָא ... וּפְלִחֵי (פלח) בְּיַת אֱלֹהָא דְּנָה</p>	45.	<p>... hogy egyetlen papra, lévítára ... vagy az Isten e házának munkásaira ... (Ezsd 7,24)</p>
<p>בַּה־שַׁעֲתָה נִפְקָה (נפק) אֶצְבָּעֵן דִּי יַד־אֲנָשׁ וְכַתְבֵּן (כתב) ... עַל־גִּירָא דִּי־כַתְלֵי הַיְכָלָא דִּי מְלָכָא</p>	46.	<p>Azon nyomban egy emberi kéz uj- jai tűntek fel ... és írni kezdtek a király palotája falának vakolatára. (Dán 5,5)</p>
<p>וְאַרְבַּע חַיִּין רַבְרַבִּין סְלִקוּן (סלק) מִזְיַמָּא</p>	47.	<p>És négy hatalmas állat emelkedett ki a tengerből... (Dán 7,3)</p>

14.2. A *Pe'il* igetörzs

(1) Ez az igetörzs a *Pe'al* passzív megfelelője, s mint ilyen az egyszerű cselekvést kifejező három igetörzs passzív tagja. Az Ószövetség arámi nyelvű szövegeiben csak perfectumban és participiumban fordul elő; participiumát a nyelvtanok egy része a *Pe'al* passzív participiumának tekinti.

(2) *Pe'il* perfectumban a második gyökhangzó alatt a meghatározó magánhangzó a *chíreq*, ami csaknem minden esetben *plena* írással (mint *chíreq gádól*) van írva:

	<i>Egyes szám</i>	<i>Többes szám</i>
3. szem. hn.	כְּתִיב	כְּתִיבוּ
3. szem. nn.	כְּתִיבַת	*כְּתִיבָה
2. szem. hn.	כְּתִיבְתָּה / כְּתִיבְתָּ / כְּתִיבְתֵּיךָ	*כְּתִיבְתוּן
2. szem. nn.	*כְּתִיבְתֵי	*כְּתִיבְתוּן
1. szem.	*כְּתִיבְתֵי	*כְּתִיבְתֵי

(3) Mindösszesen két olyan eset van, ahol *chíreq* hiányosan van írva: יָהֵב 'oda lett adva' (Dán 7,22) és a כְּפָתוּ 'meg lettek kötözve' (Dán 3,21).

(4) A *Pe'al* passzív participium esetén az első gyökmássalhangzó alatt egy *s^ewá'* áll, míg a második gyökhangzó alá egy *jóddal* írt *chíreq* kerül: כְּתִיב. Ez a forma alakilag megegyezik a perfectum E/3. szem. hímnemű igealakokkal, ám a kettő a kontextus alapján könnyen megkülönböztethető egymástól. Nőnemben és többes számban ez a participium is a szokásos végződéseket veszi fel:

	<i>Forma</i>	<i>Jelentés</i>
E. sz. hn.	כְּתִיב	= <i>írott</i>
E. sz. nn.	כְּתִיבָה	
T. sz. hn.	כְּתִיבִין	= <i>írottak</i>
T. sz. nn.	כְּתִיבוּן	

(5) Példák a *Pe'il* igék ragozására (erős, vagy *Pe'il*ben nem rendhagyó igék):

וּמִן־אֲנָשָׁא טְרִיד (טרד)	1.	És száműzetett az emberek közül ... (Dán 4,30)
וּלְבַב אֲנָשׁ יְהִיב (יהב) לָהּ:	2.	... és emberi szív (= értelem) adatott neki. (Dán 7,4)
וְכֹן־כְּתִיב (כתב) בְּגִוָּה דְּכְרוּנָה:	3.	... és így volt följegyezve benne, emlékeztetőül: ... (Ezsd 6,2)
בְּהַ בְּלִילֵיָא קְטִיל (קטל) בְּלִאֲשַׁר מְלִכָא כְּשָׂדָא:	4.	Még azon az éjszakán meggyilkoltatott Bélsaccar, a káldeus király. (Dán 5,30)

וּדְנָה כְּתָבָא (כתב) דִּי רְשָׁיִם (רשם) מְנָא מְנָא תְּקַל וּפְרָסִין:	5.	És ez az írás, amely oda van írva: <i>mené mené tekél ú-parszín.</i> (Dán 5,25)
פְּרָס פְּרִיסָת (פרס) מְלֻכּוּתָךְ וַיְהִיבַת (יהב) לְמַדֵּי וּפְרָס:	6.	<i>Perész</i> (azt jelenti): Felosztatik királyságod és a médeknek meg a perzsáknak adatik. (Dán 5,28)
קְטִילַת (קטל) חַיּוּתָא ... וַיְהִיבַת (יהב) לִיקְדַת אֲשָׁא:	7.	megöletett az állat ... és a tűz égésébe (= lángjaiba) vettetett. (Dán 7,11)
תְּקַל תְּקִילָתָה (תקל) בְּמֵאֲזוּנָא ...	8.	<i>Tekél</i> (azt jelenti): Megmérettél a mérlegen... (Dán 5,27)
בְּאֲדִין גְּבַרְיָא אֱלֵךְ כְּפַתּוֹ (כפת) ...	9.	Akkor ezek a férfiak megkötöztettek ... (Dán 3,21)
בְּרִיךְ (ברך) אֱלֹהֵהוֹן דִּי־שַׁדְרָךְ מִי־שָׁךְ וְעַבְדְּךָ נְגָ	10.	Áldott Sadrak, Mésak és Abéd-Negó Istene... (Dán 3,28)
יְדִיעַ (ידע) לְהוֹנָא (הוה) לְמִלְפָּא דִּי	11.	Legyen ismert a király előtt, hogy ... (Ezsd 4,12)
וּכְל־דִּירִי אֲרַעָא כְּלָה חֲשִׁיבִין (חשב)	12.	És a föld minden lakója semminek gondoltatik (előtte), ... (Dán 4,32)

14.3. A *Hitpe'él* igetörzs

(1) Ez az igetörzs a *Pe'al* reflexív/passzív megfelelője; perfectumban, imperfectumban, infinitivusban és participiumban fordul elő.

(2) Ennek az igetörzsnek a fő jellegzetessége a perfectumi –הִתְּ– preformativum, amely imperfectumban –תִּתְ–, –תִּיְ– stb., míg participiumban –תִּתְ– lesz.

(3) Perfectumban tehát a *Hitpe'él* igetörzs a –הִתְּ– preformativumról ismerhető fel, amit az igeelő elé írunk. Az első gyökmássalhangzó alá *sewá'* vagy *patach* kerül, a középső gyökmássalhangzó alatt pedig *céré*, *chireq*, *szegól* vagy *sewá'* áll:

	<i>Egyes szám</i>	<i>Többes szám</i>
3. szem. hn.	הִתְּכָתֵב	הִתְּכָתְבוּ
3. szem. nn.	הִתְּכָתְבְתָּ / הִתְּכָתְבְתֵּן	הִתְּכָתְבֵהּ
2. szem. hn.	הִתְּכָתְבְתָּ / הִתְּכָתְבְתֵּן	הִתְּכָתְבוּן
2. szem. nn.	הִתְּכָתְבְתֵי	הִתְּכָתְבוּן
1. szem.	הִתְּכָתְבְתָּ	הִתְּכָתְבְנָא

(4) Imperfectumban az imperfectumi előképző előtt a –הָ preformativum *hé*’-je kiesik, így a –הָ forma helyett az előképző –תְ stb. lesz. Az első gyökmássalhangzó alá itt is *s^ewá*’ vagy *patach*, a középső gyökhangzó alá pedig *céré*, *chireq* vagy *s^ewá*’ kerül:

	<i>Egyes szám</i>	<i>Többes szám</i>
3. szem. hn.	תִּתְּכַב / יִתְּכַב	יִתְּכַבּוּ
3. szem. nn.	תִּתְּכַתְּב	יִתְּכַתְּבוּ
2. szem. hn.	תִּתְּכַתְּב	תִּתְּכַתְּבוּ
2. szem. nn.	תִּתְּכַתְּבוּ	תִּתְּכַתְּבוּ
1. szem.	אֶתְּכַתְּב	נִתְּכַתְּב

(5) Az infinitivus képzéséhez a perfectum E/3. szem. hímnemű formáját kell alapul venni, amihez egy הָ végződés kapcsolódik, valamint a szó elejére a jellegzetes –הָ preformativum, a második gyökhangzó alá pedig *qámeç* kerül: הִתְּכַתְּבָה.

(6) A participiumi előképző mögött a –הָ preformativum *hé*’-je kiesik, így az a –הָ helyett a –תְ formát veszi fel: מִתְּכַתְּב.

(7) Ha az ige első gyökmássalhangzója a foghangok egyike (ר, ט, צ, ש, שׁ), akkor a könnyebb kiejtés érdekében – a bibliai héber *Hitpa* ‘éljéhez hasonlóan – metatézis történik, azaz a preformativum *táwja* és az első gyökmássalhangzó helyet cserélnek: –הִשְׁתַּחֲוֶה, azaz itt most egy *Histe* ‘él forma jön létre, lásd pl. הִשְׁתַּחֲוֶה ’volt található’ (Dán 2,35), ami ráadásul részlegesen hasonulhat is a *zajin* gyökmássalhangzóhoz, lásd pl. הִזְדַּמְּנוּ ’megegyeztetek’ (Dán 2,9: *qéré*, a *ketív* alak viszont teljes asszimilációt feltételez). Bizonyos esetekben (pl. a *cádé* esetében) az előképző *táwja* hasonul a sziszegő gyökmássalhangzóhoz, azaz *tét*-re vált, vagy (*zajin* esetén) teljesen asszimilálódik; a jelenségre csak a gyenge és a gutturális igeik kínálnak példát. Gyenge igeik esetében a metatézis gyakran elmarad, erős igeiknél esetenként.

(8) A *Hitpe* ‘él ige törzs egy kevésbé gyakori változata az *Itpé* ‘él, amely összesen 4 alkalommal fordul elő és csak perfectumban. A kettő között a különbség csak annyi, hogy *Itpé* ‘élben a –הָ preformativum *hé*’-je *álefre* módosul, azaz a szó elejére a –הָ helyett egy –תְ szótag kerül: אֶתְּפַעֵל. A *Hitpe* ‘él imperfectum E/1. személyű אֶתְּפַעֵל alak hatására azonban előfordul ugyanez az alak perfectumban is.

(9) Példák a *Hitpe* ‘él/ *Itpé* ‘él igeik ragozására (erős, vagy *Hitpe* ‘élben nem rendhagyó igeik):

הִתְגַּזְרַת (גזר) אֶבֶן דִּי־לֹא בִידִין	1.	... levált egy kő, de nem (emberi) kéztől... (Dán 2,34)
מִטּוֹרָא אֶתְגַּזְרַת (גזר) אֶבֶן דִּי־לֹא בִידִין	2.	... a hegyről levált egy kő, de nem (emberi) kéztől... (Dán 2,45)
אִיתִי גִבֹר בְּמַלְכוּתָךְ דִּי רִיחַ אֱלֹהִין קַדִּישִׁין בְּהָ... וְחִכְמָה בְּחִכְמַת־אֱלֹהִין הַשְּׁתַּכַּחַת (שכח) בְּהָ	3.	Van királyságodban egy férfi, akiben isteni, szent lélek van... és a bölcsesség olyannak találhatik benne, akár az isteneké. (Dán 5,11)
תְּקַל תְּקִלְתָּהּ (תקל) בְּמֵאֲזִנָּא וְהַשְּׁתַּכַּחַת (שכח) חֲסִיר:	4.	<i>Tekél</i> (azt jelenti): Megmértél a mérlegen és hiányosnak találtattál. (Dán 5,27)

ומלכותה לעם אחרו לא תשתבך (שבק)	5.	... és a királyi uralom más népre nem hagyatik. ... (Dán 2,44)
ומלכין תקיפין הוון (הוה) על-ירושלם ... ומדה בלו והלך מתיבה (יהב) להון:	6.	... és hatalmas királyok voltak Jeruzsálemben, ... és adót, beszolgáltatást meg vámot adtak nekik. (Ezsd 4,20)
ומאנא דיי-מתיבהין (יהב) לך	7.	És az edényeket, amelyek átadnak neked ... (Ezsd 7,19)
ידיעו (ידע) להוון (הוה) למלפא דיי-אזלנא (אזל) ליהוד מדינתא לבית אלהא רבא והוא מתבנא (בנא) אבון גלל ... ועבדתא דך אספרנא מתעבדא (עבד)	8.	Legyen ismert a király előtt, hogy elmentünk Júda tartományába, a nagy Isten házához. Az most kőtömbökből építették ... és ez a munka gondosan végeztetik. (Ezsd 5,8)

14.4. A Pa'él és a Pu'al igetörzs

(1) A Pa'él a három intenzív igetörzsből álló csoport (Pa'él, Pu'al és Hitpa'al) aktív cselekvést kifejező tagja. E három igetörzs közös jellegzetessége (a bibliai héberben szereplő Pi'él, Pu'al és Hitpa'él igetörzsekhez hasonlóan), hogy alakjait a középső gyökmássalhangzó megkettőzésével képzi, amit írásban általában egy *dágés forte* jelez. Mivel perfectumban a középső gyökmássalhangzó magánhangzójaként a *cérét* a *chireq* a T/3. személy mellett E/3. személyben is helyettesítheti, a nyelvtanok egy része az igetörzsrre a Pa'il megnevezést használja.

(2) E csoporton belül a Pa'él igetörzs gyakran használatos, így valamennyi ragozási kategóriában előfordul. Képzésének három főbb jellegzetessége van:

- a középső gyökmássalhangzót megkettőzzük, amit írásban *dágés forte* jelez,
- az első gyökmássalhangzó alá minden esetben *patach* kerül,
- az első gyökmássalhangzó előtti prefixum vagy előképző mindig egy kiejtendő *sewá'*-t kap, kivéve az imperfectum E/1. személyt, ahol *chátéf patach* áll:

	<i>Perfectum</i>	<i>Imperfectum</i>	<i>Imperativus</i>
E/3. hn.	כתב	יכתב	
E/3. nn.	כתבת	תכתב	
E/2. hn.	כתבת/כתבתך	תכתב	כתב
E/2. nn.	כתבתי	תכתבין	כתבי
E/1.	כתבת	אכתב	
T/3. hn.	כתבו	יכתבון	
T/3. nn.	כתבה	יכתבן	
T/2. hn.	כתבתון	תכתבון	כתבו
T/2. nn.	כתבתן	תכתבן	כתבה
T/1.	כתבנא	נכתב	

	<i>Akt. part.</i>	<i>Passz. part.</i>
E. sz. hn.	מכתב	מכתב
E. sz. nn.	מכתבה	מכתבה
T. sz. hn.	מכתבין	מכתבין
T. sz. hn.	מכתבן	מכתבן

	<i>Infinitivus</i>
<i>absolutus</i> ban	כתבה
<i>constructus</i> ban	כתבות / כתבת

(3) Az infinitivus képzéséhez a perfectum E/3. szem. hímnemű alakot kell alapul venni. Ehhez kapcsolódik az הַ- (olykor הָ-) végződés, valamint a második gyökhangzó alá *qámeç* kerül. Az infinitivusok *status constructus*ban itt is הַ- vagy הָ- végződést vesznek fel.

(4) A participiumnak ebben az igetörzsben is van aktív és passzív formája, amely mindenesetre ebben az igetörzsben csak az E. sz. hímnemű alakoknál különül el egymástól. Hogy a többi esetben a participium aktív-e vagy passzív, azt a szövegkörnyezet dönti el.

(5) Az aktív participiumot az arámi úgy képi, hogy az imperfectum E/3. szem. hímnemű alakjában a prefixum *jódját mémre* cseréli. A passzív participium általában az aktív participiumra jellemző *céré* helyett *patachot* (olykor *qámeçet*) preferál.

(6) A *Pu'al* a *Pa'él* igetörzs passzív változata, ám a bibliai arámi nyelvben ez az igetörzs nem fordul elő.

(7) Példák a *Pa'él* igék ragozására (erős, vagy *Pa'él*ben nem rendhagyó igék. Kivétel a 4. és a 7. mondat *tertiaie gutturalis* igéi, melyekben a középső gyökmássalhangó *céré* helyett *patachot* kap.):

אֲדַיִן דְּנִיָּאֵל עִם־מְלָכָא מְלַל (מלל) ...	1.	Akkor Dániel (így) beszélt a királyhoz: ... (Dán 6,22)
וְדַרְיוֹשׁ מְדָאָה קִבֵּל (קבל) מְלֻכּוּתָא כְּבַר שְׁנַיִן שְׁתַּיִן וְתַרְתֵּינַיִן:	2.	És a méd Dárius nyerte el a királyságot hatvankét esztendőskorában. (Dán 6,1)
וְעַיִן אֱלֹהֵיהֶם הָוֵת (הוה) עַל־שְׂבִי יְהוּדִיָּא וְלֹא־בִטְלוּ (בטל) הֵמוּ	3.	De Istenük szeme rajta volt a zsidók vénein, és (így) nem akadályozták őket ... (Ezsd 5,5)
וּבְקִירוּ (בקר) בְּבֵית סַפְרֵיָא	4.	... és utánajártak (ennek) a levéltárban... (Ezsd 6,1)
וַיִּקְבְּלוּ (קבל) מְלֻכּוּתָא קַדִּישִׁי עֲלֵיוֹנִין	5.	De a Magasságos szentjei nyerik (majd) el a királyságot... (Dán 7,18)
כֹּל־קִבֵּל דִּי מִן־קִדְּם מְלָכָא ... שְׁלִיחַ (שלח) לְבַקְרָא (בקר) עַל־יְהוּד וְלִירוּשָׁלַם בְּדַת אֱלֹהֵי דִי בִידְךָ:	6.	Mivel te a király ... elől küldettél, hogy megvizsgáld Júdát és Jeruzsálemet Istened törvénye szerint, amely a kezeden van. (Ezsd 7,14)
וְאֱלֹהֵיָא דִי שְׁכֵן (שכן) שְׁמָה תַפְּחָה יִמְצָר (מגר) כֹּל־מְלֻךְ וְעַם דִּי יִשְׁלַח (שלח) יָדָה ... לְחַבְלָה (חבל) בֵּית־אֱלֹהֵיָא דִי	7.	Az Isten pedig, aki ott lakoztatja a nevét, döntsön le minden olyan királyt és népet, aki kinyújtja kezét, hogy ... lerombolja az Istennek ezt a házat...! (Ezsd 6,12)
וְלִגְבָרִין גְּבַר־יְחִיל דִּי בְּחִילָה אָמַר (אמר) לְכַפְתָּה (כפת) לְשִׁדְרָךְ מִישָׁךְ וְעַבְדֵּךְ נִגּוּ	8.	És a férfiaknak, akik a legerősebb vitézek voltak a seregében, megparancsolta, hogy kötözzék meg Sadrakot, Mésakot és Abéd-Negót... (Dán 3,20)
לְקַצֵּת יֶרְחִין תְּרֵי־עָשָׂר עַל־הֵיכַל מְלֻכּוּתָא דִי בְּבֵל מְהֻלָּךְ (הלך) הָוֵה (הוה):	9.	Tizenkét hónap múlva (amikor) a babiloni királyi palota tetején sétált, ... (Dán 4,26)
וְלֵךְ טְרַדִּין (טרד) מִן־אֲנָשָׂא וְעַם־חַיִּית בְּרָא לְהָוֵה (הוה) מְדַרְךָ ... וּמִטַּל שְׁמֵיָא לָךְ מִצְבָּעִין (צבע)	10.	És számúznak téged az emberek közül, és a mezei vadak közt lesz majd a szállásod, ... és az ég harmatja áztat majd téged. (Dán 4,22)
וּגְבַרֵּיָא אֵלֶךְ תִּלְתָּהוֹן שְׁדַרְךָ מִישָׁךְ וְעַבְדֵּךְ נִגּוּ נִפְלוּ (נפל) לְגֹא־אֲתוֹן־נֹרָא יְקַדְתָּא מְכַפְתִּין (כפת):	11.	És az a három férfi, Sadrak, Mésak és Abéd-Negó beesett az izzó tűz kemencéjének belsejébe, megkötözve. (Dán 3,23)

14.5. A Hitpa'al igetörzs

(1) Ez az igetörzs a *Pa'él* reflexív/passzív megfelelője; perfectumban, imperfectumban, infinitivusban és participiumban fordul elő.

(2) A *Hitpa'al* igetörzs képzésének három fontosabb jellegzetessége van:

- a középső gyökmássalhangzót megkettőzzük, amit írásban *dágés forte* jelez,
- az első gyökmássalhangzó alá minden esetben *patach* kerül,
- az igető perfectumban egy --הָה preformativumot kap, ami imperfectumban a --הִ stb. formára, participiumban pedig --הִ -re módosul:

	<i>Perfectum</i>	<i>Imperfectum</i>	<i>Imperativus</i>
E/3. hn.	הִתְפַּתֵּב	יִתְפַּתֵּב	---
E/3. nn.	הִתְפַּתְּבִת	תִּתְפַּתְּבִי	---
E/2. hn.	הִתְפַּתְּבִתְךָ	תִּתְפַּתְּבִי	---
E/2. nn.	הִתְפַּתְּבִתֵי	תִּתְפַּתְּבִינָן	---
E/1.	הִתְפַּתְּבִתְנָא	אֲתְפַתְּבִי	---
T/3. hn.	הִתְפַּתְּבוּ	יִתְפַּתְּבוּ	---
T/3. nn.	הִתְפַּתְּבֵינָה	יִתְפַּתְּבֵינָן	---
T/2. hn.	הִתְפַּתְּבִיתְךָ	תִּתְפַּתְּבִי	---
T/2. nn.	הִתְפַּתְּבִיתְנָא	תִּתְפַּתְּבֵינָן	---
T/1.	הִתְפַּתְּבִיתְנָא	נִתְפַתְּבִי	---

<i>Participium</i>		
	<i>Aktív</i>	<i>Passzív</i>
E. sz. hn.	מִתְפַּתֵּב	---
E. sz. nn.	---	---
T. sz. hn.	---	---
T. sz. nn.	---	---

<i>Infinitivus</i>	
<i>absolutusban</i>	הִתְפַּתְּבָה
<i>constructusban</i>	הִתְפַּתְּבוֹת

(3) A perfectum képzésének jellegzetessége tehát a középső gyökmássalhangzóba írt *dágés forte*, valamint a --הָה preformativum, ami mögött az első gyökhangzó *patach*ot kap, a második gyökmássalhangzó alatt pedig *patach* vagy *sewá'* áll.

(4) Az imperfectumi előképző után a --הִה preformativum *hé'*-je kiesik, így a --הִה stb. helyett --הִ stb. lesz. Ezen kívül itt is megjelennek az igetörzs fő jellegzetességei: az első gyökhangzója alá *patach* kerül, illetve második gyökhangzójába *dágés forte*.

(5) Az infinitivus képzéséhez a perfectum E/3. szem. hímnemű formát kell alapul venni, aminek a végére egy --ה végződés kapcsolódik, ami miatt a megelőző szótag nyílttá válik és ezért a *patach qámecre* vált: הִתְפַּתְּבָה . Az infinitivus *status constructusban* itt is a jellegzetes --ה végződést kapja, lásd pl. $\text{עָמָא הִתְנַדְּבוֹת (נדב)}$ 'a nép önkéntes felajánlása' (Ezsd 7,16).

(6) A participium képzése az imperfectum E/3. szem. hímnemű formából történik úgy, hogy a --הִ prefixum *jódja* helyére a participiumi *mém* előképző (--מִ) kerül: מִתְפַתֵּב .

(7) A *Hitpa'al* igetörzs ritka változata az *Itpa'al*, amely összesen három alkalommal és csak perfectumban fordul elő. A kettő között a különbség csak annyi, hogy *Itpa'alban* a --הָה preformativum *hé'*-je *'álef*re módosul, azaz a szó elején --הָה helyett --הָא preformativum áll; ezek a formák azonban az erős igék esetében nem fordulnak elő.

(8) Példák a *Hitpa'al* igék ragozására (erős, vagy *Hitpa'alban* nem rendhagyó igék):

בְּסֵף וְדָהָב דִּי־מִלְכָּא וַיַּעֲטוּהִי הַתְּנַדְבוֹ (נדב) לְאַלֶּה יִשְׂרָאֵל דִּי בִירוּשָׁלַם מְשַׁבְּנָה:	1.	... az ezüstöt és aranyat, amelyet a király és tanácsosai önként ajánlottak föl Izráel Istenének, akinek hajléka Jeruzsálemben van. (Ezsd 7,15)
אַתְיַעֲטוּ (יעט) כָּל סַרְכֵי מַלְכוּתָא סַגְנִיא וְאַחְשַׁדְרַפְנִיא	2.	Tanácskozást tartottak a királyság összes főkormányzói, az előljárók és a kormányzók... (Dán 6,8)
וּכְעֹן הֵן עַל־מִלְכָּא טֹב יִתְבַקֵּר (בקר) בְּבֵית גְּנֻזִיא דִּי־מִלְכָּא תַמָּה דִּי בְּבַבְלֹ	3.	Most azért, ha a király jónak látja, kutattassék utána a király ottani kincstárában, Babilonban... (Ezsd 5,17)
מְשַׁתְּפֵל (שכל) הָיִית (הוה) בְּקַרְנִיא	4.	Figyeltem a szarvakat: ... (Dán 7,8)
בְּאֵיִן מִתְכַנְשִׁין (כנש) אַחְשַׁדְרַפְנִיא סַגְנִיא וּפְחוּתָא ... לְחַנְכַת צְלָמָא	5.	Akkor összegyűltek a kormányzók, az előljárók és a helytartók ... a szobor felavatására... (Dán 3,3)
וְדַתָּא נִפְקַת (נפק) וְחַכְמִיא מִתְקַטְלִין (קטל)	6.	És kijött a parancs, hogy a bölcseknek meg kell gyilkoltatniuk... (Dán 2,13)

14.6. A Haf'él igetörzs

(1) A *Haf'él* igetörzs a három műveltető/deklaratív cselekvést kifejező igetörzs csoportjának az aktív cselekvést kifejező tagja. Gyakran használt igetörzs, valamennyi ragozási kategóriában előfordul.

(2) Az igetörzs képzésének fő jellegzetessége a –ח preformativum, amely az első gyökmássalhangzóval egy zárt szótagot alkot, valamint a középső gyökmássalhangzó alatt preferált *céré*. A héber *Hif'iltól* eltérően az igetörzs sajátossága, hogy a –ח preformativum a legtöbbször akkor is megmarad, ha elé előrag vagy valamilyen preformativum kerül:

	<i>Perfectum</i>	<i>Imperfectum</i>	<i>Imperativus</i>
E/3. hn.	הִכְתַּב	יִהְיֶהֱכַתֵּב	
E/3. nn.	הִכְתַּבְתָּ	תִּהְיֶהֱכַתֵּב	
E/2. hn.	הִכְתַּבְתָּ	תִּהְיֶהֱכַתֵּב	הִכְתַּב
E/2. nn.	הִכְתַּבְתִּי	תִּהְיֶהֱכַתֵּבִין	הִכְתַּבִּי
E/1.	הִכְתַּבְתָּ	אֲהִכְתֵּב	
T/3. hn.	הִכְתַּבוּ	יִהְיֶהֱכַתֵּבוּן	
T/3. nn.	הִכְתַּבְהֶם	יִהְיֶהֱכַתֵּבוּן	
T/2. hn.	הִכְתַּבְתֶּם	תִּהְיֶהֱכַתֵּבוּן	הִכְתַּבוּ
T/2. nn.	הִכְתַּבְתֶּן	תִּהְיֶהֱכַתֵּבוּן	הִכְתַּבְהֶם
T/1.	הִכְתַּבְנָא	נִהְיֶהֱכַתֵּב	

<i>Participium</i>		
	<i>Aktív</i>	<i>Passzív</i>
E. sz. hn.	מִהְכַּתֵּב	מִהְכַּתֵּבָה
E. sz. nn.	מִהְכַּתֵּבָה	מִהְכַּתֵּבָה
T. sz. hn.	מִהְכַּתֵּבִין	מִהְכַּתֵּבִין
T. sz. nn.	מִהְכַּתֵּבוּן	מִהְכַּתֵּבוּן

<i>Infinitivus</i>	
<i>absolutusban</i>	הִכְתֹּבָה
<i>constructusban</i>	הִכְתֹּבוֹת

(3) *Haf'él* imperfectumban és participiumban tehát az előrag, illetve előképző esetén legtöbbször nem esik ki a –ה preformativum szótagkezdő *hé'* hangzója. Ám esetenként előfordul – a héberes – összevont forma is, lásd pl. יְהִי־וְנִבְּרָא (חסד) (Dán 7,18), illetve מְצַלְחִין (צלח) (Ezsd 6,14). Ezeket az alakokat *'Af'él* formáknak is tekinthetjük, lásd ehhez lentebb, a 7. bekezdést.

(4) Az infinitivus képzésénél a perfectum E/3. szem. hímnem alakját kell alapul venni. Ehhez kapcsolódik az הִ- (olykor הִ-) végződés, valamint a második gyökhangzó alá *qámece* kerül, pl. לְהִשְׁפֹּל (שפל) 'megalázni' (Dán 4,34). Infinitivus *status constructus*ban csak a gyenge igék között fordul elő, ahol az ה- végződést veszi fel.

(5) A participiumnak ebben az igtörzsben is van aktív és passzív formája, amelyek azonban itt is csak az E. sz. hímnemű alakok esetében különböztethetők meg egymástól. Hogy a többi esetben a participium aktív-e vagy passzív, azt a szövegkörnyezet dönti el.

(6) Az aktív participiumot a bibliai arámi úgy képzí, hogy az imperfectum E/3. szem. hímnemű alakjában az előrag *jódját mém* preformativumra cseréli. A passzív participium a középső gyökmássalhangzó alatt általában *patachot* (olykor *qámece*) preferál.

(7) A *Haf'él* igtörzsnek a birodalmi arámiban kialakult, a bibliai arámit követő korokban kizárólagossá vált változata az *'Af'él*, amelyre a bibliai arámiban még csak ritkán, és csak a gyenge igék között találunk példát. A kettő között a különbség csak annyi, hogy *'Af'él*ban a –ה preformativum *hé'*-je *'álef*re módosul, azaz a szó elején –ה helyett egy –א preformativum áll, lásd pl. a הִ- ige esetében a *Haf'él* הִי־הִי 'tette őt' (Dán 5,1) és az *'Af'él* אִי־הִי 'fölállította azt' (Dán 3,1) formát.

(8) A *Haf'él* és az *'Af'él* között további fontos különbség, hogy az –א preformativum *'álef*je minden olyan esetben kiesik, ha elé előrag vagy preformativum kerül. Erre a bibliai arámi az imperfectumra és a participiumokra kínál csak példákat. Így a 11 előforduló imperfectum alak mindegyikében a –אִ stb. szótag helyett –י stb. áll, a participiumok preformativumja pedig –אִ helyett –י lesz, lásd hipotetikusán a הִ- igeen megképezve ezeket a formákat:

	<i>Imperfectum</i>	
	<i>Egyes szám</i>	<i>Többes szám</i>
3. sz. hn.	יִכְתֹּב	יִכְתְּבוּן
3. sz. nn.	תִּכְתֹּב	יִכְתְּבוּ
2. sz. hn.	תִּכְתֹּב	תִּכְתְּבוּן
2. sz. nn.	*תִּכְתְּבוּן*	*תִּכְתְּבוּ*
1. sz.	אִכְתֹּב	נִכְתֹּב

	<i>Participium</i>	
	<i>Aktív</i>	<i>Passzív</i>
E/hn.	מִכְתֵּב	מִכְתֵּבָה
E/nn.	מִכְתְּבֵה	מִכְתְּבֵהָ
T/hn.	מִכְתְּבוּן	מִכְתְּבוּן
T/nn.	מִכְתְּבוּן	מִכְתְּבוּן

(9) A *Haf'él* igtörzs egy harmadik, még az *'Af'él*től is ritkább változata a *Saf'él*, amelyben a –ה preformativum *hé'*-je helyett egy *sín* hangzó, azaz a szó elején –ה helyett a –ש preformativum áll. A *Saf'él* összesen 15 alkalommal fordul elő a bibliai arámiban, méghozzá mindig az akkádból átvett jövevényszavak esetében; ezek az igék is mind a gyenge igék kategóriájába tartoznak. Képzésében csak a ש hangzóban tér el a *Haf'él*től, lásd pl. לְשַׁכֵּלָה (כלל) 'befejezni, beteljesíteni' (Ezsd 5,3).

(10) Példák a *Haf'él* igék ragozására (erős, vagy *Haf'él*ban nem rendhagyó igék):

<p>וְאִם מֵאֲנִיָּא דִּי־בֵּית־אֱלֹהֵא דִּי דְהֶבֶה וְכִסְפָּא דִּי נְבוּכַדְנֶצַּר הַנְּפִק (נִפְק) מִן־הֵיכְלָא דִּי בִּירוּשָׁלַם ... הַנְּפִק (נִפְק) הַמֹּו כּוֹרֵשׁ מִלְכָּא</p>	1.	Sőt, az Isten házának az arany és ezüst edényeit is, amelyeket Nebukadneccar kihozatott a jeruzsálemi templomból..., előhozatta Círus király. (Ezsd 5,14)
<p>לְהֹן מִן־דִּי הַרְגֹזוּ (רִגּוּ) אֲבַהֲתָנָא לְאֱלֹהֵ שְׁמַיָּא</p>	2.	Mivel azonban haragra ingerelték őseink a menny Istenét, ... (Ezsd 5,12)
<p>וְאַנְתָּ בְרַה בְּלִשְׂאֲעָר לָא הִשְׁפִּילְתָּ (שִׁפֵּל) לְבַבְךָ כְּלִקְבֵּל דִּי כְל־דְנָה יִדְעָתָּ (יִדַע):</p>	3.	De te, az ő fia, Bélsaccar, nem aláztad meg szívedet, bár mindezt tudtad. (Dán 5,22)
<p>בְּאֲדִין אֲמַר (אִמַר) בְּלִשְׂאֲעָר וְהִלְבִּישׁוּ (לְבַש) לְדַנְיָאֵל אַרְגָּוָנָא וְהַמְנִיכָא דִּי־דְהֶבָא עַל־צוּאָרָה</p>	4.	Akkor Bélsaccar parancsot adott, és Dánielt bíborba öltöztették, és nyakába aranyláncot (adtak) ... (Dán 5,29)
<p>מֵאֲנִי דְהֶבָא דִּי הַנְּפִקוּ (נִפְק) מִן־הֵיכְלָא דִּי־ בֵּית אֱלֹהֵא דִּי בִירוּשָׁלַם</p>	5.	... az aranyedényeket, amelyeket kihoztak az Isten házának jeruzsálemi templomából, ... (Dán 5,3)
<p>וְהִקְרִבוּ (קִרְב) לְחֻנְפַּת בֵּית־אֱלֹהֵא דְנָה תּוֹרִין מֵאָה דְכָרִין מֵאֲתִין אֲמַרִין אַרְבַּע מֵאָה</p>	6.	És feláldoztak az Isten eme házának a fölszentelésére száz bikát, kétszáz kost és négyszáz bárányt ... (Ezsd 6,17)
<p>בְּאֲדִין גְּבַרְיָא אֱלָדְ הַרְגֹשׁוּ (רִגֵּש) עַל־מִלְכָּא וְאֲמַרִין (אִמַר) לְמִלְכָּא</p>	7.	Akkor ezek a férfiak odasiettek a királyhoz, és ezt mondván a királynak:... (Dán 6,16)
<p>וְשִׁכְּלוּ (כִּל) מִן־טַעַם אֱלֹהֵא יִשְׂרָאֵל וּמִטַּעַם כּוֹרֵשׁ וְדַרְיוֹשׁ וְאַרְתַּחְשַׁשְׁתָּא מִלְּדָ פָּרַס:</p>	8.	És be is fejezték Izráel Istene parancsának, meg Círus, Dárius és Artahasztá perzsa király parancsának megfelelően. (Ezsd 6,14)
<p>וְתִלְתָּה מִלְכִין יְהִשְׁפֵּל (שִׁפֵּל):</p>	9.	... és három királyt fog alávetni. (Dán 7,24)
<p>וּמֵאֲנִיָּא דִּי־מִתְיַהֲבִין (יַהֲב) לְדָ לְפִלְחֹן בֵּית אֱלֹהֵד הַשְׁלָם (שִׁלַם) קִדְם אֱלֹהֵ יְרוּשָׁלַם:</p>	10.	És az edényekkel, amelyek most átadatnak neked Istened házának a szolgálatára, számolj el Jeruzsálem Istene előtt! (Ezsd 7,19)
<p>וְדִינָא יִתְב (יִתֵב) ... לְהַשְׁמֵדָה (שְׁמַד) ... עַד־סוּפָא:</p>	11.	És a törvényszék összeül ..., hogy végleg megsemmisítsék... (Dán 7,26)
<p>וְדִי מְהִלְכִין (הִלְד) בְּגִזָּה יְכַל (יִכַל) לְהַשְׁפִּילָה (שִׁפֵּל):</p>	12.	... és akik kevélységben járnak, (azokat) meg tudja alázni. (Dán 4,34)
<p>וְדִי־הִוָּה (הוּוה) צָבָא (צִבָא) הִוָּה מִשְׁפִּיל (שִׁפֵּל):</p>	13.	... és akit akart, megalázott. (Dán 5,19)
<p>דִּי־לְהוֹן (הוּוה) מְהִקְרִבִין (קִרְב) נִיחֻחִין לְאֱלֹהֵ שְׁמַיָּא</p>	14.	... hogy vihessenek kedves illatú áldozatokat a menny Istenének... (Ezsd 6,10)

14.7. A Hof'al (Huf'al) és a Hithaf'al igetörzs

(1) A Hof'al igetörzs a kauzatív, illetve deklaratív Haf'él passzív megfelelője. Ritka igetörzs, a bibliai arámiban az erős igék között csak perfectumban fordul elő.

(2) A Hof'al igetörzs képzésének fő jellegzetessége a –ה preformatívum, amely az első gyökmássalhangzóval egy zárt szótagot alkot, a középső gyökmássalhangzó alatt a preferált magánhangzó pedig a patach:

	Egyes szám	Többes szám
3. szem. hn.	הִכְתַּב	הִכְתְּבוּ
3. szem. nn.	הִכְתַּבְתְּ	הִכְתְּבֵי
2. szem. hn.	הִכְתַּבְתָּ	הִכְתַּבְתֶּם
2. szem. nn.	הִכְתַּבְתִּי	הִכְתַּבְתֶּי
1. szem.	הִכְתַּבְתִּי	הִכְתַּבְתֶּי

(3) Csak a gyenge igék esetében figyelhető meg a Hof'al igetörzs alábbi két jellegzetessége: Minden olyan esetben, ha a –ה preformatívum nyílt szótagot alkot, utána pedig hosszú hang következik, a rövid 'o' magánhangzót qámeç chátúf helyett chátéf qámeç is jelölheti, lásd pl. a הִקְיַמְתָּ (קום) 'állíttatott' igét (Dán 7,4). Bizonyos esetekben ilyenkor a prefixum magánhangzója a qámeç chátúf helyett qibbúç vagy súreq lesz, lásd pl. a הִעֲלִי (עלל) 'vezetettek' (Dán 5,15), הוֹסַפְתָּ (וסף) 'adatott hozzá' (Dán 4,33), vagy a הוֹבַד (אבד) 'megöletett' (Dán 7,11) igéket. Erre való tekintettel a nyelvtanok egy része az igetörzs megnevezésére a Huf'al nevet használja. Mivel azonban az erős és a gutturális igék esetében a bibliai szövegekben csak qámeç chátúffal képzett alakok fordulnak elő, ezért e nyelvtankönyv ezt a képzési módot tekinti az alapnak, és a Hof'al megnevezést használja.

(4) A Hithaf'al igetörzs a kauzatív, illetve deklaratív Haf'él reflexív megfelelője. A bibliai arámiban egyetlenegy igealak formájában, a Saf'élben használatos כָּלַל ige Histaf'aljaként összesen kétszer fordul csak elő, lásd יִשְׁתַּכְּלְלוּ (Ezsd 4,13.16) 'elkészülnek/befejeztetnek'.

(5) Példák a Hof'al és a Histaf'al igék ragozására (erős, vagy Hof'alban nem rendhagyó igék):

וְכִדְיָ רָם (רום) לְבָבָהּ ... הִנְחַת (נחת) מִן־כְּרִסָּא מִלְכוּתָהּ	1.	De amikor szíve felfuvalkodott, ... letaszíttatott királyi hatalmának trónjáról ... (Dán 5,20)
בְּה־זְמַנָּא מְנַדְעִי יְתוּב (תוב) עָלִי ... וְעָלִי* מִלְכוּתֵי הַתְּקֻנָּת (תקון) (*text. emend.)	2.	Ugyanabban az időben értelmem visszatért belém, ... és a királyi hatalmam rám visszahelyeztetet. (Dán 4,33)
כְּעֵן יְדִיעַ (ידע) לְהוּא (הוא) לְמַלְכָּא דִּי הוּן קְרִיתָא דְּדִתְבָּנָא (בנא) וְשׁוּרֵיהּ יִשְׁתַּכְּלְלוּ (כלל)	3.	Most azért legyen ismert a király előtt, hogy ha ez a város felépül, és a várfalak elkészülnek, ... (Ezsd 4,13)

Az erős igék ragozását – az erős igék között elő nem forduló, de a gutturális és a gyenge igék szempontjából lényeges igealakokkal is kiegészítve – a következő táblázat foglalja össze:

Táblázat
Az erős igék ragozása כָּתַב = 'ír'

Perfectum		Egyes szám		<i>P^e'al</i>	<i>P^e'il</i>	<i>Hitp^e'él</i>	<i>Pa'él</i>	<i>Pu'al</i>	<i>Hitpa'al</i>	<i>Haf'él</i>	<i>Hof'al</i>		
		3.	2.	1.	3.	2.	1.	3.	2.	1.	3.	2.	1.
Imperfectum		Egyes szám		3.	כָּתַב	כָּתִיב	הִתְכַתֵּב	כָּתַב	---	הִתְכַתֵּב	הִכְתֵּב	הִכְתַּבְתָּ	
		3.		כָּתַבְתָּ	כָּתִיבְתָּ	הִתְכַתֵּבְתָּ	כָּתַבְתָּ	---	הִתְכַתֵּבְתָּ	הִכְתֵּבְתָּ	הִכְתַּבְתָּ	הִכְתַּבְתָּ	
		2.		כָּתַבְתְּ	כָּתִיבְתִי	הִתְכַתֵּבְתִי	כָּתַבְתְּ	---	הִתְכַתֵּבְתִי	הִכְתֵּבְתִי	הִכְתַּבְתִּי	הִכְתַּבְתִּי	
		1.		כָּתַבְתִּי	כָּתִיבְתִי	הִתְכַתֵּבְתִי	כָּתַבְתִּי	---	הִתְכַתֵּבְתִי	הִכְתֵּבְתִי	הִכְתַּבְתִּי	הִכְתַּבְתִּי	
		Többes szám		3.		כָּתְבוּ	כָּתִיבוּ	הִתְכַתְּבוּ	כָּתְבוּ	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ
		3.		כָּתַבְתֶּם	כָּתִיבוּ	הִתְכַתְּבוּ	כָּתַבְתֶּם	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	
		2.		כָּתַבְתֶּם	כָּתִיבוּ	הִתְכַתְּבוּ	כָּתַבְתֶּם	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	
		1.		כָּתַבְתֶּם	כָּתִיבוּ	הִתְכַתְּבוּ	כָּתַבְתֶּם	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	
		1.		כָּתַבְתֶּם	כָּתִיבוּ	הִתְכַתְּבוּ	כָּתַבְתֶּם	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	
Imperat.		Egyes szám		3.	כָּתֵב	---	יִתְכַתֵּב	כָּתֵב	---	יִתְכַתֵּב	יִהְיֶה כָּתֵב	---	
		3.		יִתְכַתֵּב	---	יִתְכַתֵּב	יִתְכַתֵּב	---	יִתְכַתֵּב	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
		2.		כָּתֵב	---	יִתְכַתֵּב	יִתְכַתֵּב	---	יִתְכַתֵּב	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
		1.		כָּתֵב	---	יִתְכַתֵּב	יִתְכַתֵּב	---	יִתְכַתֵּב	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
		Többes szám		3.		יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִהְיֶה כָּתֵב	---
		3.		יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
		2.		יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
		1.		יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
		1.		יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִתְכַתְּבוּ	---	יִתְכַתְּבוּ	יִהְיֶה כָּתֵב	---		
Imperat.		E. sz. 2.		hn.	כָּתֵב	---	הִתְכַתֵּב	כָּתֵב	---	הִתְכַתֵּב	הִכְתֵּב	---	
		nn.		כָּתִיב	---	הִתְכַתֵּב	כָּתִיב	---	הִתְכַתֵּב	הִכְתֵּב	הִכְתֵּב	---	
		T. sz. 2.		hn.	כָּתְבוּ	---	הִתְכַתְּבוּ	כָּתְבוּ	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	---	
		nn.		כָּתִיבוּ	---	הִתְכַתְּבוּ	כָּתִיבוּ	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	---	
Infinitivus			מְכַתֵּב	---	הִתְכַתְּבוּ	כָּתֵבָה	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	---		
constructusban:			---	---	הִתְכַתְּבוּ	כָּתַבְתָּ	---	הִתְכַתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	הִכְתְּבוּ	---		
Participium		E.sz. hn.		a.	כָּתֵב	---	---	מְכַתֵּב	---	---	---	---	
		p/r		---	כָּתִיב	מְכַתֵּב	מְכַתֵּב	---	מְכַתֵּב	---	---	---	
		E.sz. nn.		a.	כָּתֵבָה	---	---	מְכַתֵּבָה	---	---	---	---	
		p/r		---	כָּתִיבָה	מְכַתֵּבָה	מְכַתֵּבָה	---	מְכַתֵּבָה	מְכַתֵּבָה	---	---	
		T.sz. hn.		a.	כָּתִיבוּ	---	---	מְכַתֵּבוּ	---	---	מְכַתֵּבוּ	---	
		p/r		---	כָּתִיבוּ	מְכַתֵּבוּ	מְכַתֵּבוּ	---	מְכַתֵּבוּ	מְכַתֵּבוּ	---	---	
		T.sz. nn.		a.	כָּתִיבוּ	---	---	מְכַתֵּבוּ	---	---	מְכַתֵּבוּ	---	
		p/r		---	כָּתִיבוּ	מְכַתֵּבוּ	מְכַתֵּבוּ	---	מְכַתֵּבוּ	מְכַתֵּבוּ	---	---	

15. § A gutturális igék ragozása

15.1. Általános tudnivalók

(1) Gutturális igéknek nevezzük azokat az igéket, amelyeknek valamely gyökmássalhangzója \aleph , \aleph , \aleph , \aleph vagy \beth gutturális hangzó, azaz torokhang. Az első és harmadik gyökmássalhangzó helyén az \aleph nem gutturálisként, hanem gyenge mássalhangzóként viselkedik, a szó végén ki nem ejtett \aleph pedig szintén nem gutturális, hanem gyenge mássalhangzó. A \beth ugyan képzésére nézve nem gutturális, de a középső és – bizonyos helyzetekben – a harmadik gyökmássalhangzó helyén szintén torokhangként viselkedik.

(2) A gutturális igéket – attól függően, hányadik gyökmássalhangzójuk a torokhang – három csoportba osztjuk:

- a) *primae gutturális* igék: az első mássalhangzó \aleph , \aleph , vagy \beth (itt a \beth erős, míg az \aleph gyenge mássalhangzóként viselkedik),
- b) *mediae gutturális* igék: a második gyökmássalhangzó \aleph , \aleph , \aleph , \beth vagy \beth ,
- c) *tertiaie gutturális* igék: a harmadik gyökmássalhangzó \aleph , \aleph , \beth (itt az \aleph és a \aleph gyenge mássalhangzóként, a \beth pedig csak esetileg viselkedik torokhangként).

(3) A torokhangok fő jellegzetessége, hogy ők maguk a ragozás, illetve képzés során nem módosulnak (szemben a gyenge mássalhangzókkal), ám a szó magánhangzó-készletét – a szabályos, ún. erős igékéhez képest – gyakran módosítják.

(4) A gutturális igék ragozásának főbb sajátosságai – alapvetően a bibliai héberhez hasonlóan – a következők:

- a) a kiejtett szimpla *séwá'* helyett a *chátéf*-hangzót preferálják;
- b) amennyiben a torokhang szótagzáró mássalhangzó, s így alatta néma *séwá'* állna, a szótag gyakran megnyílik, és a néma *séwá'*-t is egy *chátéf*-hangzó váltja fel;
- c) nem lehet megkettőzni őket, azaz írásban nem kerülhet beléjük *dágés forte*, a kettőzés elmaradását pedig vagy pótlónyújtás, vagy virtuális kettőzés kompenzálja:
 - pótlónyújtás: a gutturális hangzót megelőző rövid magánhangzó megnyúlik,
 - virtuális kettőzés: a *dágés forte* elmarad, és mivel a magánhangzók nem módosulnak, a mássalhangzót minden bizonnyal megkettőzve kell(ett) kiejteni;
- d) magánhangzóként a *patachot* és a *qámecet* preferálják (ami zárt szótagban sem vált át *chíreqre*);
- e) ha a szó végén álló \aleph , \aleph , \beth vagy \beth előtt hosszú magánhangzó áll, akkor a könnyebb kiejtés kedvéért a hosszú magánhangzó és a gutturális közé – a bibliai héberhez hasonlóan – egy *patach furtivum* ('becsempészett' *patach*) ékelődik be.

(5) A bibliai arámiban van néhány ige, amelynek a gyökhangzói közül kettő is gutturális hangzó vagy \beth . Ezek képzésének nincs speciális szabálya, a vonatkozó gutturális-szabályokat együttesen kell rájuk alkalmazni.

15.2. *Primae gutturális* igék

(1) *Primae gutturális* igék azok az igék, amelyeknek az első mássalhangzója ה, ח, vagy ע. (A ה mint első gyökmássalhangzó nem viselkedik torokhangként, az ח pedig ebben a pozícióban a gyenge mássalhangzók tulajdonságait mutatja.) Ilyen ige például a הדר 'tisztel; magasztal', a הלך 'megy', a חבל 'megsebez, összetör; elpusztít' és az עבד 'tesz' ige. Számos gyenge ige egyben *primae gutturális* ige is.

(2) A *primae gutturális* igék ragozásának egyik legfőbb sajátossága az, hogy a torokhang alatt a hangzó szimpla *séwá'* helyett *chátéf*-hangzó, méghozzá a legtöbb esetben *chátéf patach* áll, lásd pl. *Pe'al* perfectumban עבד 'ő tette' (Dán 3,1), עבדך 'teszel' (Dán 4,32), *Hitpe'él* imperfectumban יתעבדך 'legyen elvégezve' (Ezsd 7,23).

(3) Amennyiben a torokhang szótagzáró mássalhangzó, s így alatta néma *séwá'* állna, a szótag gyakran megnyílik, és a néma *séwá'*-t is egy *chátéf*-hangzó váltja fel, lásd pl. *Haf'él* perfectumban: הִתְקַטְּנוּ 'birtokba vették' (Dán 7,22), הָיָה 'ő lesz' (Dán 2,40).

(4) Ha a *chátéf*-hangzó után hangzó szimpla *séwá'* következne, akkor a félhangzók torlódásának elkerülése érdekében az gyakran a *chátéf*-hangzónak megfelelő teljes magánhangzóra vált, lásd pl. *Pe'al* imperfectumban: תַּעֲבֹדוּן 'fogjátok tenni' (Ezsd 7,18), *Hof'al* perfectumban: הִתְרַבַּח 'leromboltatott' (Ezsd 4,15).

(5) A *primae gutturális* igék másik fontos sajátossága, hogy az első gyökmássalhangzó mögött és előtt egyaránt teljes értékű magánhangzóként a *patachot* preferálják, ami zárt szótagban sem vált át (szemben az erős igékkel) *chireqre*, így

- a) a *Pe'al* perfectumban: עֲבַדְתָּ 'én tettem' (Dán 3,15) – szemben az erős igék mintájára képzett שָׁמַעְתָּ 'hallottam' (Dán 5,14) alakkal,
- b) *Pe'al* imperfectumban: יִתְקַלְפוּן 'fognak eltelni' (Dán 4,13) – szemben az erős יִתְבַּחוּן 'fognak írni' alakkal,
- c) bizonyos esetekben azonban ez a *patach ségólra* vált, lásd pl. *Pe'al* imperfectumban: יַעֲדֶה 'el fog műlni' (Dán 7,14), תַּעֲדֶה 'hatályát veszítse' (Dán 6,9).

(6) Mivel *Pa'élban* és *Hitpa'alban* az erős igék esetében első gyökmássalhangzó alatt végig *patach* van, így a *patachot* preferáló gutturális hangok ezekben az igtörzsekben nem okoznak szabálytalanságot. Ragozásuk ennek megfelelően az erős igék mintájára történik.

(7) Példák a *primae gutturális* (vagy az adott helyzetben gutturálisként viselkedő *primae 'álef*) igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָּא עֲבַד (עבד) צְלִם דִּי־ דָּהָב	1.	Nebukadneccar király csinált egy aranszobrot... (Dán 3,1)
	אֲדִין דְּנִיָּאל לְבֵיתָהּ אֲזַל (אזל)	2.	Ezután Dániel a házába ment... (Dán 2,17)
	יִדְעוּ (ידע) לְהוּא (הוא) לְמֶלֶכָּא דִּי־ אֲזַלְנָא (אזל) לְהוּד מְדִינְתָא לְבֵית אֱלֹהָא רַבָּא	3.	Legyen ismert a király előtt, hogy elmentünk Júda tartományába, a nagy Isten házához. (Ezsd 5,8)
	אֱלֹהֵיָא דִּי־שָׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבָדוּ (עבד)	4.	Az istenek, amelyek nem alkották az eget és a földet... (Jer 10,11)

	וּמָה דִּי עֲלֶיךָ וְעַל-אַחֶיךָ יֵיטֵב (יטב) בְּשֹׁאֵר כְּסָפָא וְדַהֲבָה לְמַעֲבָד (עבד) ... תַּעֲבֹדוּן :(עבד)	5.	... és amit neked és testvéreidnek jónak tűnik a megmaradó ezüsttel és arannyal megtenni, ... tegyétek meg! (Ezsd 7,18)
<i>Pe'il</i>	וְכָל-דְּיָרֵי אֶרְעָא כְּלָה חֲשִׁיבִין (חשב)	6.	És a föld minden lakója semminek gondoltatik (előtte), ... (Dán 4,32)
<i>Hitpe'él</i>	כָּל-דִּי מִן-טַעַם אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא יִתְעַבֵּד (עבד)	7.	Minden, ami a menny Istenének parancsából való, legyen megcse- lekedve! (Ezsd 7,23)
	וְכָל-דְּיָלֵא לְהֹוא לְהֹוא (הוה) עָבֵד (עבד) דְּתָא דִּי-אַלְהֵיךָ וְדָתָא דִּי מְלָכָא אֶסְפְּרָנָא דִּינָה לְהֹוא (הוה) מִתְעַבֵּד (עבד) מְנָה	8.	És mindazokról, akik nem telje- sítik Istened és a király törvényét, pontosan (így) legyen végrehajtvá rajta az ítélet: ... (Ezsd 7,26)
<i>Pa'él</i>	וְלֹא לְהָא דִּי-נִשְׁמַתְךָ בִּידָה וְכָל-אַרְחַתְךָ לָהּ לֹא הִדְרַתְךָ (הדר):	9.	... de az Istent, kinek kezében van az életed, és minden ösvényed az övé, nem magasztaltad. (Dán 5,23)
	כְּעֹן אֲנָה נְבוּכַדְנֶעֶצַר מְשַׁבַּח (שבח) ... וּמְהַדְרֵל (הדר) לְמַלְךְ שְׁמַיָּא	10.	Most azért én, Nebukadneccar, dicsérem ... és dicsőítem a mennyei Királyát ... (Dán 4,34)
<i>Haf'él</i>	וּזְמַנָּא מְטָה (מטה) וּמְלִכּוּתָא הֶחְסְנוּ (חסן) קַדִּישִׁין:	11.	És elérkezett az idő, és a szentek birtokba vették a királyságot. (Dán 7,22)
	וּיְקַבְלוּן (קבל) מְלִכּוּתָא קַדִּישִׁי עֲלִינְגִין וּיְחֻסְנוּן (חסן) מְלִכּוּתָא עַד-עֲלֵמָא וְעַד עֲלֵם עֲלֵמִיָּא:	11.	De a Magasságos szentjei nyerik el a királyságot és örökre ők birto- kolják a királyságot örökké és örökkön-örökké. (Dán 7,18)
<i>Hof'al</i>	עַל-דִּדְנָה קְרִיתָא דְךָ הֶחְרַבְתָּ (חרב):	12.	... ezért is romboltatott le ez a város. (Ezsd 4,15)

15.3. Mediae gutturalis igék

(1) Azok az igék tartoznak ide, amelyeknek a második gyökmássalhangzója א, ה, ח, ע, ו, ל vagy ר, lásd pl. a שאל 'kér', בהר 'megrémít, ijeszt', מחא 'üt; akadályoz' (egyben gyenge ige is), ברך 'áld', טעם 'etet, táplál' igéket.

(2) Az intenzív igitörzsekben a középső gyökmássalhangzót minden alak esetében meg kellene kettőzni. A *mediae gutturalis* igék esetében azonban a középső mássalhangzó nem kettőzhető, így a legtöbb szabálytalanság itt mutatkozik. Ilyenkor az elmaradt kettőzés kompenzálására vagy pótlónyújtás, vagy virtuális kettőzés történik:

- virtuális kettőzés* történik ח esetében mindig, ר esetén soha, ע és ה esetében részben, lásd pl. *Pa'él* imperfectumban: יִמְחֵא 'megveri' (Dán 4,32), יִטְעַמוּן 'táplálnak majd téged' (Dán 4,22),
- pótlónyújtás* történik, azaz a torokhang előtti *patach*-ból *qamec* lesz ר esetén mindig, ח esetében soha, ע és ה esetében részben, lásd pl. *Hitpa'al* participiumban: מְתַבְּהַל 'zavarodott, tanácstalan' (Dán 5,9), *Pa'él* perfectumban: בְּרַךְ 'áldotta' (Dán 2,19), (passzív) participiumban: מְעָרַב 'összekeveredve' (Dán 2,41), מְבָרַךְ 'áldott' (Dán 2,20).

(3) A *mediae gutturalis* igék esetében is a szimpla hangzó *s^ewá*’ helyett általában *chátéf*-hangzó, méghozzá a legtöbb esetben *chátéf patach* áll, lásd például *Pe’al* perfectumban: *יְשַׁאֲלֶנְכוּן* ’(ő) kér tőletek’ (Ezsd 7,21, *יְנַכּוּן*- igei tárgyraggal), *Pa’él* participiumnál: *מְסַעְדִּין* ’támogatták’ (Ezsd 5,2).

(4) Amennyiben a torokhang szótagzáró mássalhangzó, s így alatta néma *s^ewá*’ állna, a szótag *mediae gutturalis* igék esetében is gyakran megnyílik, és a néma *s^ewá*’-t egy *chátéf*-hangzó váltja fel, lásd pl. *Hitpe’al* imperfectumban: *יְתִיבּוּן* ’adatni fognak’ (Dán 7,25).

(5) Példák a *mediae gutturalis* igék ragozására:

<i>Pe’al</i>	<i>בְּנֵי־אֲנָשָׁא חֵילֹת בָּרָא וְעוֹר־שְׂמִיָּא יְהֵב (יהב) בִּינְדָּךְ</i>	1.	... az emberek fiait, a mezei vadakat és az ég madarait a kezébe adta... (Dán 2,38)
	<i>וּמִן־רַבּוּתָא דִּי יְהֵב־לָהּ (יהב) כָּל עֲמֻמָּא אֲמִיא וְלִשְׁנַיָּא הֵנוּ (הוה) ... דְּחֵלִין (דחל) מִן־קִדְמוּהִי</i>	2.	És a nagyság miatt, amit neki adott, minden nemzet, nép és nyelv ... rettegett előtte. (Dán 5,19)
<i>Pa’él</i>	<i>... וְתִקְרַב (קרב) הַמֹּו עַל־מִדְבָּחָהּ דִּי בֵּית אֱלֹהִים דִּי בִירוּשָׁלַם:</i>	3.	... és áldozd fel azokat Istenetek jeruzsálemi házának az oltárán. (Ezsd 7,17)
	<i>אֵלֵינוּ דְּנִיָּאל בָּרַךְ (ברך) לְאַלְהָה שְׂמִיָּא:</i>	4.	Ekkor Dániel áldotta (érte) a menny Istenét. (Dán 2,19)
	<i>וְעֵשְׂבָא כְּתוּרִינוּ לָךְ יִטְעִמוּן (טעם)</i>	5.	... és fűvet adnak enni majd neked, mint a marháknak... (Dán 4,22)
	<i>לְהוּא (הוה) שְׁמָה דִּי־אַלְהָא מְבָרַךְ (ברך) מִן־עֲלְמָא וְעַד־עֲלְמָא דִּי חֻכְמָתָא וּגְבוּרָתָא דִּי לַה־הִיא:</i>	6.	Legyen az Isten neve áldott örökkön örökké, mert övé a bölcsesség és a hatalom! (Dán 2,20)
	<i>פְּרוּזְלָא מְעַרְב (ערב) בְּחֶסֶרַּ טִינָא:</i>	7.	... a vas össze volt keverve az agyagcseréppel. (Dán 2,41)
	<i>וְעַמְקוֹן נְבִיָּא דִּי־אַלְהָא מְסַעְדִּין (סעד) לְהוֹן:</i>	8.	... És velük voltak az Isten prófétaí, akik támogatták őket. (Ezsd 5,2)
	<i>וְלֹא אִיתִי דִּי־יִמְחָא (מחא) בִּינְדָּה</i>	9.	És nincs, aki lefoghatná a kezét, ... (Dán 4,32)
<i>Hitpa’al</i>	<i>אֵדִין מְלָכָא בְּלִשְׂאֲצַר שְׂגִיא מִתְבָּהֵל (בהל)</i>	10.	Ekkor Béliaccar király még jobban megrémült... (Dán 5,9)

15.4. *Tertiae gutturalis* igék

(1) *Tertiae gutturalis* igék azok az igék, amelyeknek a harmadik gyökmássalhangzója kiejtett *ה*, *ח* vagy *ע*, lásd például *שִׁלַח* ’küld; kinyújt’, *שָׁמַע* ’hall’; *תוה* ’megdőbben, elcsodálkozik’. Az *ח* és a *mappiq* nélkül írt *ה* a szó végén gyenge mássalhangzó. A *ח* harmadik gyökmássalhangzóként az esetek zömében erősen viselkedik, s csak kivételes esetben mutatja a gutturalisok jellegzetességeit.

(2) Amennyiben a szó végén álló torokhang előtt rövid – de nem *patach* – magánhangzó állna, ez a magánhangzó *patachra* vált, lásd pl. *Haf'él* perfectumban: הַצֵּלְהָ 'eredményessé tette' (Dán 3,30) vagy a teljes *Pe'al* imperfectumban, illetve az aktív participium esetén, de ugyanígy a teljes *Pa'él* és *Haf'él* (és *'Af'él*), valamint *Hitpe'él* igetörzsekben. Amennyiben a ragozás során a szó végén álló harmadik gyökmássalhangzó előtt amúgy is *patach* állna, az ige nem szenved módosulást, lásd pl. a *Pe'al* perfectum alakokat.

(3) Amennyiben a szó végén álló torokhang előtt hosszú magánhangzó állna, a könnyebb kiejtés kedvéért a hosszú magánhangzó és a gutturális közé egy *patach furtivum* ékelődik be, lásd pl. a *Pe'il* participiumot. וְשָׁלַחְתָּ 'elküldetett' (Ezsd 7,14) *Pe'il* participiumot.

(4) Példák a *tertiaie gutturális* igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	עַד דִּי־יָדַעַע (ידע) דִּי־שָׁלַיִט (שלט) אֱלֹהִים עֲלָאָהּ בְּמַלְכוּת אֲנָשָׂא ...	1.	... míg el nem ismerte, hogy a Felséges Isten uralkodik az emberek királyságán. (Dán 5,21)
	אֱלֹהֵי שְׁלַח (שלח) מִלְאַכָּה וְסַגְרָ (סגר) פִּם אַרְיוּתָא	2.	Az én Istenem elküldte az angyalát, és az bezárta az oroszlánok száját... (Dán 6,23)
	וְאַתָּה בְּרַחֲבֵי בִלְשַׁאצָּר לָא הַשְׁפַּלְתָּ (שפל) לְבַבְךָ כִּלְקַבְּלֵי דִי כָּל־דְּנָה יִדְעָתָּ (ידע):	3.	De te, az ő fia, Bélsaccar, nem aláztad meg a szívedet, holott mindezt tudtad. (Dán 5,22)
	בִּלְטְשַׁאצָּר רַב חַרְטֻמְיָא דִּי אֲנָהּ יִדְעָתָּ (ידע) דִּי רוּחַ אֱלֹהִים קַדִּישִׁין בְּךָ	4.	Baltazár, te nagy mágus! Én tudom, hogy isteni, szent lélek van benned, ... (Dán 4,6)
	וְשִׁמְעָתָּ (שמע) עֲלֵךְ דִּי רוּחַ אֱלֹהִים בְּךָ	5.	És azt hallottam rólad, hogy isteni lélek... van benned. (Dán 5,14)
	דְּנָה פְּרִשְׁנָן אֲגַרְתָּא דִּי שְׁלַחוּ (שלח) עֲלוּהִי	6.	Ez a másolata annak a levélnek, amit küldtek neki:... (Ezsd 4,11)
	נִשְׁתַּוְּנָא דִּי שְׁלַחְתּוּן (שלח) עֲלֵינָא	7.	A levelet, amelyet nekünk küldtetek, ... (Ezsd 4,18)
	כְּעֵן כִּלְקַבְּלֵי דִי־מַלְחָה הֵיכְלָא מְלַחְנָא (מלח) ... עַל־דְּנָה שְׁלַחְנָא (שלח) ... לְמַלְכָּא:	8.	Most pedig, mivel a palota sójával sózunk, ... ezért üzentünk ... a királynak (Ezsd 4,14)
	כָּל־אֲנָשׁ דִּי־יִשְׁמַעַע (שמע) קָל קַרְנָא ... יִסְגַּד (סגד) לְצִלְמֵי דְהַבָּא:	9.	... minden ember, aki meghallja a kürt ... hangját, hódoljon az aranyszobor előtt. (Dán 3,10)
	וְשִׁבְעָה עֲדָנִין יַחְלִפוּן (חלף) עֲלֵךְ עַד דִּי־תִנְדַּעַע (ידע) דִּי־שָׁלַיִט (שלט) עֲלָאָהּ בְּמַלְכוּת אֲנָשָׂא	10.	És hét időszak telik (így) el fölötted, amíg el nem ismered, hogy a Felséges uralkodik az emberek királyságán ... (Dán 4,22)
	דִּי לֹא־יִפְלַחוּן (פלח) וְלֹא־יִסְגְּדוּן (סגד) לְכָל־אֱלֹהִים לְהַזְנוּ לְאֱלֹהֵינוּ:	11.	... de nem szolgáltak és nem hódoltak egyetlen istennek sem, az ő istenükön kívül. (Dán 3,28)
	יִדְיַעַע (ידע) לְהֵנָּה (הוה) לְמַלְכָּא דִּי	12.	Legyen tudott a király előtt, hogy ... (Ezsd 4,12)

	בְּרִיךְ (ברך) אֱלֹהֵהוּן דִּי־שַׁדְרָךְ מִשְׁדָּךְ וְעַבְדֵּךְ נִגְזָר דִּי־שַׁלַּח (שלח) מִלְּאַכְבָּה	13.	Áldott legyen Sadrak, Mésak és Abéd-Negó Istene, mert elküldte az angyalát ... (Dán 3,28)
<i>Hitpe'él</i>	וְכָל־אַתְרָא לֹא־הִשְׁתַּכַּח (שכח) לְהוּן	14.	... és semmi nyomát sem lehet találni nekik. (Dán 2,35)
<i>Pa'él</i>	וְלֹא־לֵהִי כִסְפָא־וְזָהָבָא ... שְׁבַחְתָּ (שבח) וְלֹא־לְהָא דִּי־נִשְׁמַתְךָ בִּידָהּ וְכָל־ אַרְחַתְךָ לָהּ לֹא הִדְרַתָּ (הדר):	15.	... és az ezüsből és aranyból ... való isteneket dicsőítetted, de az Istent, kinek kezében van az életed, és minden ösvényed az övé, nem magasztaltad. (Dán 5,23)
	וְלַעֲלֹאָהּ בְּרַכְתָּ (ברך) וְלַחֵי עֲלָמָא שְׁבַחְתָּ (שבח) וְהִדְרַתָּ (הדר) דֵּי שְׁלִטְנָהּ שְׁלִטְוֹן עֲלָם וּמַלְכוּתָהּ עַסְדְרָךְ וְדָר:	16.	És áldottam a Felsőgezt, és az örökké Élőt dicsőítettem és magasztaltam, mert az ő uralma örök uralom, és királysága (megmarad) nemzedékről nemzedékre. (Dán 4,31)
	לְדָךְ אֱלֹהֵי אַבְהָתֵי ... מְשַׁבַּח (שבח) אַנְהָ דֵּי חֲכַמְתָּא וּגְבוּרְתָא יְהִבְתָּ (יהב) לִי	17.	Atyáim Istene, ... dicsőítelek téged, mert nekem adtad a bölcsességet és az erőt ... (Dán 2,23)
<i>Hitpa'al</i>	וּמִן־אֲנָשָׁא טְרִיד (טרד) ... וּמִטְל שְׁמִיָּא גְשַׁמָּה יִצְטַבַּע (צבע)	18.	És számúzetett az emberek közül, ... és az ég harmatjától ázatott a teste... (Dán 4,30)
	מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת עֲלָם וְכָל־שְׁלִטְנָיָא לָהּ יִפְלְחוּן (פלח) וְיִשְׁתַּמְעוּן (שמע):	19.	Királysága örök királyság, és minden hatalom neki szolgál és (neki) engedelmeskedik. (Dán 7,27)
<i>Haf'él</i>	וְדַנְיָאֵל דְּנָהּ הִצְלַח (צלח) בְּמַלְכוּת דְּרִיּוֹשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ פְּרַסְאָה:	20.	És ez a Dániel sikeresen működött Dárius uralkodása alatt, majd a perzsa Círus uralkodása alatt. (Dán 6,29)
	דִּי־הִשְׁפַּחְתָּ (שכח) גְּבַר מִן־בְּנֵי גְלוּתָא דֵּי יְהוּד	21.	Találtam egy férfit a Júdából való foglyok közül... (Dán 2,25)
	אֲדִין גְּבַרְיָא אֱלֵךְ הִרְגִּישׁוּ (רגש) וְהִשְׁכַּחוּ (שכח) לְדַנְיָאֵל בְּעַא (בעה) ... קִדְמָא אֱלֵהּ:	22.	Akkor ezek a férfiak odasiettek, és Dánielt imádkozva találták ... Istene előtt. (Dán 6,12)
	אֲדִין גְּבַרְיָא אֱלֵךְ אֲמַרְוּן (אמר) דֵּי לֹא נְהַשְׁכַּח (שכח) לְדַנְיָאֵל דְּנָהּ כָּל־עֲלָא	23.	Akkor ezt mondták ezek a férfiak: Nem találunk semmiféle kifogást ez ellen a Dániel ellen... (Dán 6,6)

16. § A gyenge igék ragozása

16.1. Általános tudnivalók

(1) Gyenge igéknek nevezzük azokat az igéket, amelyeknek valamelyik gyökmássalhangzója gyenge mássalhangzó. Gyengék azok a mássalhangzók, amelyek a ragozás során maguk is különféle módosulásokat szenvedhetnek el, s ezzel az ige alakja – az erős igékhez képest – nem csak a magánhangzó-készletében (mint a gutturális igéknél), hanem mássalhangzó-készletében is módosul. Gyenge mássalhangzó a ג, a ך, a ך, végül az egyébként gutturális, de esetenként gyengén viselkedő ך és ך.

(2) Ezek a hangzók ugyanazokat a típusú módosulásokat szenvedhetik el, mint a bibliai héberben: asszimilálódhatnak, kvieszkálhatnak, nyomtalanul kieshetnek (azaz aferézist, szinkópét vagy apokópét szenvedhetnek), vagy hosszú magánhangzóba keményedhetnek.

(3) A gyenge igéket az arámi nyelvtanok jó része a bibliai héberből ismert módon jelöli: a rövidítés első tagja előbb – a פעל ige megfelelő gyökhangzójával – azt adja meg, hogy az ige hányadik gyökhangzója a gyenge, majd maga a gyenge gyökmássalhangzó következik. Így a ך"ל jelölés azt jelenti, hogy az ige első gyökmássalhangzója egy gyengén viselkedő ג, a ך"ל rövidítés pedig azt, hogy a harmadik gyökhangzó egy gyengén viselkedő ך stb.

16.2. A ך"ל igék

(1) A ך"ל igék azok, amelyeknek az itt gyengén viselkedő *nún* az első gyökmássalhangzója, lásd pl. נפל 'esik, leesik', נפק 'kimegy', נדב 'önként megtesz', נתן 'ad'. Ennek sajátossága, hogy amennyiben szótag végén állna, akkor gyakran asszimilálódik, azaz beolvad a mögötte álló gyökmássalhangzójába, amit egy *dágés forte* jelez. Ám a *nún* ebben a helyzetben (a későbbi nyelvfejlődés eredményeként) viszonylag gyakran megmarad, ilyenkor az ige ragozása szabályos.

(2) Az előrag vagy előképző nélküli alakjaikat a ך"ל igék mind szabályosan, az erős igék mintájára képzik, lásd pl. נפל (נפל) 'leborult' (Dán 2,46), נפל (נפל) 'beleestek' (Dán 3,23). Ugyancsak szabályosan képződnek a *Hitpe'él* és az intenzív igitörzsek, lásd pl. נסח (נסח) 'húzássék ki' (Ezsd 6,11), illetve נדב (נדב) 'önként megtenni' (Ezsd 7,16), נדב (נדב) 'önként ajánlottak föl' (Ezsd 7,15). Így valójában a *nún* asszimilációja kizárólag a *Pe'al* (és elviekben a *Pe'il*) előraggal vagy előképzővel képzett (azaz nem perfectumi) alakjaira, valamint a kauzatív igitörzsekre korlátozódik.

(3) *Pe'al* imperfectumban a *nún* beolvad a második gyökmássalhangzóba, az előrag alá pedig általában *híreq* kerül, lásd נפל (נפל) 'leesik, leborul' (Dán 3,6), תפל (נפל) 'borultatok le' (Dán 3,5). Számos esetben azonban minden hangtani feltétel megléte esetén is megmarad a *nún*. Azt, hogy a *nún* beolvad-e vagy sem, nem szabja meg további szabály, de úgy tűnik, a נתן 'ad' ige különösen is hajlik az utóbbira, lásd pl. נתן 'ő ad' (Dán 2,16), נתן 'te adsz' (Ezsd 7,20), נתן 'adnak (majd)' (Ezsd 4,13), ugyanígy az infinitívust: נתן 'adni' (Ezsd 7,20). Elképzelhető, hogy ezekben az esetekben nem a tőhöz tartozó *nún* megmaradásáról van szó, hanem nazalizációról (*nún insertio*), amikor a kieső gyökmássalhangzót egy, a többé beillesztett *nún* helyettesíti.

(4) *Pe'al* imperativusban a *nún* általában kiesik, azaz aferézist szenved (hiszen szókezdő mássalhangzó nem kaphat *dágés fortét*, így a beolvadását nem jelezheti semmi), lásd pl. אָשׁ (נשא) 'vedd át!' (Ezsd 5,15); פָּקוּ (נפק) 'gyertek ki!' (Dán 3,26).

(5) *Haf'él*, *'Af'él* és *Hof'al* igetörzsben a *nún* beolvadása eléggé eseti; úgy tűnik, egyes igék az egyik (a), mások a másik megoldást (b) részesítik előnyben, lásd például

- a) אָחַת (נחת) 'helyezd el!' (*'Af'él*, virtuális kettőzéssel) (Ezsd 5,15), מְהַחֲתִין 'elhelyezők; szokták elhelyezni' (virtuális kettőzéssel) (Ezsd 6,1), (נצל) לְהַצִּיל 'megszabadítani' (Dán 3,29), מַצֵּל 'megmentő' (Dán 6,28), אָתְרוּ (נתר) 'tépjétek le!' (Dán 4,11).
- b) הִנְפִיק (נפק) 'elhozott' (Dán 5,2; Ezsd 6,5), הִנְפִיקוּ 'elhozták' (Dán 5,3), הִנְחַת (נחת) 'letaszított' (Dán 5,20), תְּהַנִּיק (נזק) 'megkárosít' (Ezsd 4,13).

(6) Példák a פ"ן igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	בְּאֵינִי מְלָכָא נְבוּכַדְנֶצַּר נָפַל (נפל) עַל־אֲנָפוּהִי וְלִדְנִיאֵל סָגַד (סגד)	1.	Akkor Nebukadneccar király az arcára borult és hódolt Dániel előtt... (Dán 2,46)
	בְּה־שְׁעָתָה נִפְקָה (נפק) אֶצְבְּעוֹן דִּי יַד־אֲנִישׁ	2.	Azon nyomban egy emberi kéz ujjai tűntek fel ... (Dán 5,5)
	וּמִן־דִּי־לֹא יִפֹּל (נפל) וְיִסְגֹּד (סגד) בְּה־שְׁעָתָא יִתְרַמָּא (רמה) לְגֹא־ אֲתוֹן נִרְאָא יְקַדְתָּא:	3.	És ha valaki nem borul le és nem hódol (előtte), az azon nyomban dobassék be az izzó tűz kemencéjének belsejébe! (Dán 3,6)
	בְּעַדְנָא דִּי־תִשְׁמְעוֹן (שמע) קָל קַרְנָא ... וְכָל זְנִי זְמַרָא תִפְלֹן (נפל) וְתִסְגְּדוֹן (סגד) לְצִלְם דְּהָבָא	4.	... amint meghalljátok a kürt ... és az összes egyéb hangszer hangját, boruljatok le és hódoljatok az aranyoszobor előtt ... (Dán 3,5)
	וְשֹׁאֵר חֲשָׁחוּת בֵּית אֱלֹהֵי דִי יִפֹּל־ לָךְ (נפל) לְמַנְתָּן (נתן) תִּנְתָּן (נתן) מִן־בֵּית גְּנֹזֵי מְלָכָא:	5.	És Istened házának egyéb szükségletét, amelyet megadni rád esik, add meg a királyi kincstárból! (Ezsd 7,20)
	וְאִמְרֵ־לָהּ (אמר) אֵל מְאֲנִיא שְׂא (נשא)	6.	És ezt mondta neki: Vedd át ezeket az edényeket... (Ezsd 5,15)
	שְׂדֵרְךָ מִישָׁךְ וְעִבְד־נְגֹו עֲבֹדוּהִי דִי־ אֱלֹהָא עֲלָאָה פָּקוּ (נפק)	7.	Sadrak, Mésak és Abéd-Negó, szolgálj a felséges Istennek, gyertek ki! (Dán 3,26)
<i>Hitp'e'él</i>	יִתְנַסַּח (נסח) אָע מִן־בֵּיתָהּ וּזְקִיף (זקף) יִתְמַחָא (מחא) עֲלֵהִי וּבִיתָהּ נָלוּ יִתְעַבְד (עבד) עַל־דְּנָה:	8.	... húzassék ki egy gerenda a házából és felállítva szegeztesék fel arra, és a háza tétessék szemédombbá emiatt. (Ezsd 6,11)
<i>Haf'él</i>	... וּמַצֵּל (נצל) וְעַבְד (עבד) אֲתִין וְתַמְהִין בְּשִׁמְיָא וּבְאַרְעָא	10.	... és megszabadít, jeleket és csodákat tesz az égen és a földön. (Dán 6,28)
	וּבִקְרוּ (בקר) בְּבֵית סַפְרֵיא דִי גְּנֹזִיא מְהַחֲתִין (נחת) תְּמָה בְּבַבְל:	11.	... és utánakerestek a levéltárban, ahol a kincsek szoktak elhelyezve lenni Babilonban. (Ezsd 6,1)

16.3. A פ"י ו"י igék

(1) Azok az igék tartoznak ide, amelyeknek az első gyökmássalhangzója jelenleg egy gyengén viselkedő *jód*. Az arámi nyelvben – ahogy a kánaáni nyelvekben is – a szókezdő *wáw*-ot felváltotta a *jód*. Így a פ"י igék, a bibliai héberhez hasonlóan, két csoportra bonthatók: azok, amelyek eredetileg is פ"י igék (az ún. valódi *pé'-jód* igék), illetve azok, amelyek eredetileg פ"י igék voltak (az ún. פ"י ו"י *pé'-jód-pé'-wáw* igék), lásd például יהב 'ad', יתב 'ül; lakik', יכל 'tud; képes rá'; ידע 'tud, ismer', illetve יטב 'jönak lenni' (valódi *pé'-jód*). A ragozást illetően minimális az eltérés a két csoport között.

(2) *Pe'al* és *Pe'il* perfectumban ha az első gyökmássalhangzó alatt *sewá'* áll, az igealakhoz pedig *wáw* kötőszó kapcsolódik, akkor – a *wáw* egybeírásának szabályai miatt – a *jód* kvieszkál, és az előtte álló hosszú magánhangzó *mater lectionis*aként szolgál, lásd pl. ויהבו (יהב) 'odaadták' (Dán 3,28).

(3) Ezek az igék *Pe'al* imperfectumban az alábbi jellegzetességeket mutatják:

- az első mássalhangzó beolvad a másodikba, amit írásban egy *dágés forte* jelez, pl.: יכל (יכל) 'tud, képes rá' (Dán 3,29), יתב (יתב) '(össze-)ül' (Dán 7,26),
- előfordul azonban nazalizáció is, azaz a kieső gyökmássalhangzót egy a többe beillesztett *nún* helyettesíti, lásd pl. ידע אדע (ידע) 'tudni fogom' (Dán 2,9), ידעו ידעו 'hadd tudják meg' (Dán 4,14),
- végül nagy ritkán a *jód* nem esik ki, csak elveszíti mássalhangzó értékét, és (a פ"י ו"י igék analógiájára) egy *céré* mellett *mater lectionis* lesz: יטב (יטב) '(ő/az) jó' (Ezsd 7,18).

(4) Imperativusukat ezek az igék *Pe'al* ige törzsben aferézissel képzik, azaz nyomtalanul kiesik a *jód*, lásd pl. הב (יהב) 'add!' (Dán 5,17), דע (ידע) 'tudd meg!' (Dán 6,16).

(5) Legfontosabb jellegzetességüket azonban a פ"י ו"י igék a kauzatív *Haf'él* és *Hof'al* ige törzsben mutatják: itt ugyanis az eredeti פ"י igék esetében az eredeti *wáw* gyökmássalhangzó mint *mater lectionis* tér vissza:

- Haf'él*ben ez a *wáw* mint *chólem* (–הו) van jelen, lásd pl. הותב (יתב) 'telepített le' (Ezsd 4,10), הודענא (ידע) 'tudatjuk' (Ezsd 4,14), הודעונו (ידע) 'tanítsátok meg' (Ezsd 7,25), הודעה (ידע) 'tudatni' (Dán 5,8),
- Hof'al*ban pedig mint *súreq* (–הו), lásd pl. הוספת (יסת) 'adatott hozzá' (Dán 4,33); azaz ezeknél az igéknél a *Hof'al* ige törzset *Huf'al*nak is nevezhetjük.

(6) A valódi פ"י igék az esetek zömében szintén ezt a mintát követik. Ám az eredeti *jód* néhány ige esetében megmaradt, és az kvieszkálva *mater lectionis*ként egy *céré gádólt* alkot (–הי), lásd pl. היל (יכל) 'elhozott' (Ezsd 5,14).

(7) Az arámi az akkád יב/שיזב 'megment' jövevényszót *Saf'él*ban szintén a valódi פ"י igék mintájára ragozza, lásd pl. שיזב 'kiszabadította' (Dán 3,28), ישיזב 'ő ki fog szabadítani' (Dán 3,17), משיזב 'szabadító' (Dán 6,28).

(8) *Pa'él* ige törzsben az egyetlen előforduló igealak egy infinitivus, és az szabályos. *Hitp'él*ben és *Hitpa'al*ban פ"י ו"י ige nem fordul elő, de a ragozás ezekben az ige törzsekben egyébként sem lenne szabálytalan, mivel az első gyökmássalhangzó nem kerül szótag végére.

(9) A יכל 'tud, képes vmire' ige rendhagyó יוכל imperfectum E/3. szem. hímnemű alakja gyakran előfordul a bibliai héberben, de fennmaradt a bibliai arámiban is, lásd Dán 2,10. A forma valószínűleg egy ősi passzív *Hof'al* képződés.

(10) Példák a פ"י/ו igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	דְּנִיאֵל עֶבֶד (עבד) אֱלֹהָא חַיָּא אֱלֹהֵךְ ... הֵיכַל (יכל) לְשִׁיבוּתְךָ (שיזב) מִן- אַרְיֹתָא:	1.	Dániel, az élő Isten szolgálja! A te Istened ... meg tudott-e menteni téged az oroszlánoktól? (Dán 6,21)
	וּמִן-בְּנֵי אַנְשָׁא טְרִיד (טרד) ... עַד דִּי- יָדַע (ידע) דִּי-שְׁלִיט (שלט) אֱלֹהָא עֲלָאָה בְּמַלְכוּת אַנְשָׁא	2.	És száműzetett az emberek fiai közül, ... míg el nem ismerte, hogy a Felséges Isten uralkodik az emberek királyságán. (Dán 5,21)
	כָּל-קַבְל דִּי לֹא אִיתִי אֱלֹה אַחֲרֵן דִּי-יִכַּל (יכל) לְהַצֵּלָה (נצל) כְּדָנָה:	3.	Mert nincs más isten, aki így meg tud szabadítani. (Dán 3,29)
	וְאַנְתָּ בְּרַח בְּלִשְׂאֲצָר לֹא הִשְׁפַּלְתָּ (שפל) לְבַבְךָ כָּל-קַבְל דִּי כְּלָדָנָה יָדַעְתָּ (ידע):	4.	De te, az ő fia, Bélsaccar, nem aláztad meg a szívedet, holott mindezt tudtad. (Dán 5,22)
	לָדָךְ אֱלֹה אַבְהָתִי ... מְשַׁבַּח (שבח) אֲנָה דִּי חֲכַמְתָּא וְגַבְרִתָּא יְהִיבְתָּ (יהב) לִי	5.	Atyáim Istene, ... dicsőítelek téged, mert a bölcsességet és az erőt nekem adtad ... (Dán 2,23)
	בֵּלְטִשְׂאֲצָר רַב חֲרַטְמִיא דִּי אֲנָה יָדַעְתָּ (ידע) דִּי רוּחַ אֱלֹהִין קַדִּישִׁין בְּךָ	6.	Baltazár, te nagy mágus! Én tudom, hogy isteni, szent lélek van benned, ... (Dán 4,6)
	וְשַׁבְעָה עַדְנִין יַחְלִפוּן (חלף) עַלְךָ עַד דִּי- תִנְדַּע (ידע) דִּי-שְׁלִיט (שלט) עֲלָאָה בְּמַלְכוּת אַנְשָׁא	7.	És hét időszak telik (így) el fölötted, amíg el nem ismered, hogy a Felséges uralkodik az emberek királyságán. (Dán 4,22)
	עַד-דְּבִרְתָּ דִּי יִנְדַּעוּן (ידע) חַיָּיא דִּי-שְׁלִיט (שלט) עֲלָאָה בְּמַלְכוּת אַנְשָׁא ...	8.	... azért, hogy megtudják az élők, hogy a Felséges uralkodik az emberek királyságán ... (Dán 4,14)
	מִתְנַתְּךָ לָךְ לְהוֹיֵן (הוה) וְגַבְזִיבִיתְךָ לְאַחֲרֵן הָב (יהב)	9.	Ajándékaid legyenek a tied, és adományaidat add másnak! (Dán 5,17)
	בְּאִדְלִין גַּבְרִיאֵל אֱלֵךְ הֲרַגְשׁוּ (רגש) עַל- מַלְכָּא וְאַמְרִין (אמר) לְמַלְכָּא דַּע (ידע) מַלְכָּא דִּי ...	10.	Akkor ezek a férfiak a királyhoz siettek, és ezt mondván a királynak: Tudd meg, ó, király, hogy... (Dán 6,16)
<i>Pe'il</i>	פֶּרְס פְּרִיסַת (פרס) מְלַכוּתְךָ וְיְהִיבְתָּ (יהב) לְמַדְי וּפְרָס:	11.	<i>Perész</i> (azt jelenti): Felosztatik királyságod és a médeknek meg a perzsáknak adatik. (Dán 5,28)
	קְטִילַת (קטל) חַיֹּתָא ... וְיְהִיבְתָּ (יהב) לִיקְדַת אֲשָׂא:	12.	... megöletett az állat ... és a tűz égésére adatott. (Dán 7,11)
	וְהוֹתֵב (יתב) הָמוּ בְּקִרְיָה דִּי שְׁמֶרִין וְשָׂאָר עַבְרַנְהָרָה ...	13.	... és letelepítette őket Samária városában meg a többi városban a Folyamon túl. ... (Ezsd 4,10)
	וְאֵף מְאֵנִי בֵּית-אֱלֹהָא דִּי דְהָבָה וְכֶסֶפָּא דִּי נְבוּכַדְנֶצַּר הִנְפִּיק (נפק) מִזְהִיכְלָא דִּי- בִירוּשָׁלַם וְהִיבַל (יבל) לְבַבְלָה	14.	Sőt az Isten házának az arany- és ezüstedényeit is, amelyeket Nebukadneccar hozatott ki a jeruzsálemi templomból, és vitt el Babilonba, ... (Ezsd 6,5)

<i>Hitp'él</i>	וּלְבַב חַיִּיָּה יִתְיַהֵב (יהב) לָהּ וְשִׁבְעָה עֲדָנִין יִחְלְפוּן (חלף) עָלֶיהָ: 15.	... és állati értelem adasson ne- ki, és hét időszak teljék el (így) fölötte! (Dán 4,13)
	וַיִּתְיַהֲבוּן (יהב) בְּיָדָהּ עַד-עֲדָן וְעֲדָנִין וּפְלֶג עֲדָן: 16.	... és a kezébe adatnak egy idő- szakra meg két időszakra és egy fél időszakra. (Dán 7,25)
	וְנִפְקְתָּא מִזְבֵּית מַלְכָּא תִּתְיַהֵב (יהב): 17.	És a költségek a királyi palo- tából adassanak! (Ezsd 6,4)
<i>Haf'él</i>	אַדְנִין מִלְּתָא הַיּוֹדֵעַ (ידע) אַרְיֹךְ לְדַנְיָאֵל: 18.	Ekkor (ezt) a dolgot tudtára adta Arjók Dánielnek. (Dán 2,15)
	מְשִׁיב (שיזב) וּמַצֵּל (נצל) וְעַבְדִּי (עבד) אַתְּיִן וְתַמְהִיִן בְּשִׁמְיָא וּבְאַרְעָא דִּי שִׁיזִיב (שיזב) לְדַנְיָאֵל מִזְיַד אַרְיֹתָא: 19.	... aki megment és megszabadít, jeleket és csodákat tesz az égen és a földön; (ő az,) aki megmen- tette Dánielt az oroszlánok ke- zéből! (Dán 6,28)
	הַשְּׁפַחַת (שכח) גְּבַר מִזְבְּנֵי גְלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פְּשָׂרָא לְמַלְכָּא יְהוּדֵעַ (ידע): 20.	Találtam egy férfit a Júdából való foglyok közül, aki tudatja majd a magyarázatot a királlyal. (Dán 2,25)
	בְּרִיךְ (ברך) אֱלֹהֵהוֹן דִּי-שְׁדַרְךְ מִשְׁדָּךְ וְעַבְדִּי נִגְוֵי דִי-שְׁלַח (שלח) מִלְּאַכָּה וְשִׁיזִיב (שיזב) לְעַבְדֻוְהִי דִּי הִתְרַחְצוּ (רחץ) עָלֶיהָ 21.	Áldott legyen Sadrak, Mésak és Abéd-Negó Istene, mert elküld- te az ő angyalát, és kiszabadít- totta szolgálait, akik benne bíztak. (Dán 3,28)
	לְהֵן עַל-דְּבַרְתִּי דִּי פְּשָׂרָא לְמַלְכָּא יְהוּדֵעֹן (ידע) וְרַעֲיוֹנֵי לְבַבְךָ תַּנְדַּע (ידע): 22.	... hogy tudassák a királlyal a magyarázatot, és szíved gon- dolatait megtudd. (Dán 2,30)
	וְלֹא-כְהִלִּין (כהל) כְּתַבָּא לְמַקְרָא (קרא) וּפְשָׂרָה לְהוֹדְעָה (ידע) לְמַלְכָּא: 23.	... és nem tudták az írást elol- vasni és a magyarázatát tudatni a királlyal. (Dán 5,8)
	וְלֵהִיבְלָהּ (יבל) כֶּסֶף וְדָהָב דִּי-מַלְכָּא וְיַעֲטוּהִי הַתְּנַדְּבוּ (נדב) לְאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל דִּי בִירוּשָׁלַם מְשַׁכְּנָה: 24.	... és hogy elvigye az ezüstöt és aranyat, amit a király és taná- csosai önként ajándékoznak Izráel Istenének, kinek a hajléka Jeruzsálemben van. (Ezsd 7,15)
	וְחִלְמָא אָמַר (אמר) אֲנָהּ קְדַמְהֹן וּפְשָׂרָה לְאִמְהוֹדְעִין (ידע) לִי: 25.	... és elmondtam nekik az álmo- mat, de ők nem adták meg ne- kem a magyarázatát. (Dán 4,4)
<i>Hof'al</i>	וְעָלִי *מְלִכּוּתִי הַתְּקַנְתִּי (תקן) וּרְבוּ יִתְיַהֵב הוֹסַפְתִּי (יסף) לִי: (*text. emend.) 26.	... és a királyi hatalmam rám visszahelyeztetet, és rendkívüli hatalom adatott még nekem hozzá. (Dán 4,33)

16.4. A א"פ igék

(1) Azok az igék tartoznak ide, amelyeknek az első gyökmássalhangzója egy 'álef'. Ez a hang ugyan alapvetően gutturális, ám első gyökmássalhangzóként gyakran gyengén viselkedik. Ilyen ige például az אָמַר 'mond', אָכַל 'eszik', אָבַד 'elpusztul', אָמַן (*Haf'él*) 'megbízik'.

(2) Minden olyan esetben, ahol az 'álef' mint első gyökmássalhangzó nem kap előragot vagy előképzőt, az 'álef' gutturális hangzóként viselkednek, azaz

- a) az 'álef' zárt szótag elején a *patachot* preferálja, lásd pl. אָמַרְתָּ 'megmondtam' (Dán 4,5),
- b) hangzó szimpla *s^e wá'* helyett pedig *chátéf patachot* kap, אָמַרְתָּ 'mondta' (Ezsd 5,15), אָכַלְתֶּם 'ettek' (Dán 3,8), אָכַלְתִּי 'egyél!' (nn., Dán 7,5).

(3) Minden olyan esetben azonban, ahol az 'álef' valamilyen előraggal vagy előképzővel zárt szótagot alkotna, azaz az 'álef'nek egy néma *s^ewá'*-t kellene kapnia, az 'álef' elveszíti mássalhangzó értékét (kvieszkál), az előtte nyílt szótagba kerülő magánhangzó megnyúlik, a kvieszkáló 'álef' pedig *mater lectionisként* annak hosszúságát jelzi.

(4) Így *Pe'al* imperfectumban és az infinitivus esetében az 'álef' előtt az eredeti *chíreq cére* nyúlik: יָאָכַל 'ő eszik' (nn., Dán 4,30), יָאָכַל 'ő megeszi' (nn., Dán 7,23), יָאָמַר 'mondja' (Dán 2,7), יָאָמַרְוּ 'mondjátok' (Jer 10,11), יָאָמַר 'mondani' (Ezsd 6,9), יָאָבַדוּ 'elpusztulnak' (Jer 10,11). A némává vált 'álef' ki is eshet (azaz aferézist szenvedhet), lásd pl. יָמַר 'mondani' (Ezsd 5,11).

(5) A kauzatív igeörzsekben a א"פ igéket az arámi hasonlóan képzik, mint a א"י igéket, azaz a némává vált 'álef' nyomtalanul kiesik (aferézist szenved), *mater lectionisként* pedig egy *jód* vagy egy *wáw* váltja fel, lásd pl.

- a) *Haf'él* perfectumban: הֵימַן (אָמַן) 'ő bízott' (Dán 6,24), imperfectumban/jussivusban: הֵיבְדוּן (אָבַד) 'elpusztítsák' (Dán 2,18, így, *defectiva* írással), infinitivusban: הֵיבְדוּהָ (אָבַד) (Dán 7,26), passzív participiumban: מְהֵימַן (אָמַן) 'megbízható' (Dán 6,5),
- b) *Hof'al* perfectumban pedig: הֵיבְדָה (אָבַד) 'elpusztult' (Dán 7,11).

(6) *Pe'il*, *Pa'él* és a reflexív igeörzsekben nem szerepel א"פ ige.

(7) Az אָמַר 'mond' ige néhány alakja rendhagyó:

- a) imperativusban az első magánhangzó (a *s^ewá'*-t helyettesítő *chátéf patach* helyett) *chátéf szegól*, a második pedig (*qibbúc* helyett) *patach*: אָמַרְ 'mond!' (Dán 2,4), אָמַרְוּ 'mondjátok!' (Dán 2,9),
- b) a perfectum E/3. szem. nőnemű alak: אָמַרְתָּ (és nem אָמַרְתָּ, Dán 5,10).

(8) Ugyancsak rendhagyó az אָזַל 'megy' ige imperativusa, amelyben *cére* az első magánhangzó, ami után *szegól* következik: אָזַלְ 'eredj el!' (Ezsd 5,15).

(9) Példák a א"פ igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	וְחָלַמְתָּ קִדְמוֹהִי אָמַרְתָּ (אמר):	1.	És elmondtam előtte (= neki) az álmot. (Dán 4,5)
	בְּדִנְהָ תֵאמְרוּן (אמר) לְהוֹם אֱלֹהֵי אֲדָמָה שְׁמֵי אֲרִקָּא לֹא עֲבָדוּ (עבד) יָאָבְדוּ (אבד) מֵאֲרִעָא וּמִן־תְּחֹת שְׁמֵי אֱלֹהֵי:	2.	Így szóljatok hozzájuk: Azok az istenek, amelyek nem alkották az eget és a földet, kivesznek majd a földről és az ég alól. (Jer 10,11)

	<p>וּמִן־אֲנָשָׁא טָרִיד (טרד) וְעִשְׂבָּא כְּתוּרִין יאֲכֹל (אכל) וּמִטֵּל שְׁמִיא גְשָׁמָה וְצִטְבֵּעַ (צבע)</p>	<p>3. És számúzetett az emberek közül; füvet evett, mint a marhák, és az ég harmatjától ázott a teste. (Dán 4,30)</p>
	<p>מֶלֶכָּא חֲלָמָא יֹאמֵר (אמר) לְעַבְדֻהִי</p>	<p>4. A király mondja el az álmat az ő szolgáinak... (Dán 2,7)</p>
	<p>דְּנָה חֲלָמָא וּפְשָׁרָה נֹאמֵר (אמר) קְדָם־מֶלֶכָּא:</p>	<p>5. Ez az álom, és a magyarázatát is elmondjuk a királynak. (Dán 2,36)</p>
	<p>[וַיְדַבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לְמֶלֶךְ אַרְמִית] מֶלֶכָּא ... אָמַר (אמר) חֲלָמָא לְעַבְדֻךָ וּפְשָׁרָא נְחֹוא (חזה):</p>	<p>6. [A csillagiósok így szóltak arámul a királyhoz:] Ó, király, ... mondd el az álmat szolgálidnak, és meg- adjuk a magyarázatát! (Dán 2,4)</p>
	<p>וְכֹן אָמְרִין (אמר) לָהּ ... אֲכָלִי (אכל) בְּשָׂר שְׂגִיא:</p>	<p>7. És így szóltak hozzá: ... egyél nagyon sok húst! (Dán 7,5)</p>
	<p>לְהֹן חֲלָמָא אָמְרוּ (אמר) לִי</p>	<p>8. Ezért mondjátok el nekem az álmat! (Dán 2,9)</p>
	<p>וּנְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָּא שָׁלַח (שלח) ... לְאַחַשְׁדַּרְפַּנְיָא ... וְכָל שְׁלֹטְנֵי מְדִינָתָא לְמַתָּא (אתה) לְחַנְכַּת צִלְמָא</p>	<p>9. És Nebukadneccar király üzent ... a kormányzóknak ... és a tartomá- nyok összes tisztviselőjének, hogy jőjjenek el a szobor felavatására. (Dán 3,2)</p>
<i>Haf'el</i>	<p>... וְכָל־חַבְלֵי לְאִה־שִׁתְּכַח (שכח) בָּהּ דֵּי הַיָּמִן (אמן) בְּאֵלֶהָ:</p>	<p>10. ... és egyetlen sérülés sem volt található rajta, mert hitt Istenében. (Dán 6,24)</p>
	<p>אֲזַלְ (אזל) וְכֹן אָמַר־לָהּ (אמר) לְחַכְמֵי בָבֶל אֶל־תְּהוֹבְדוּ (אבד)</p>	<p>11. Odament, és így szólt hozzá: A babiloni bölcseket ne pusztítsd el! (Dán 2,24)</p>
	<p>דֵּי לֹא יִהְבְּדוּן (אבד) דְּנִיָּאל וְחַבְרֻהִי עִם־שְׂאָר חַכְמֵי בָבֶל:</p>	<p>12. ... hogy ne pusztítsák el Dánielt és társait a többi babiloni bölccsel együtt. (Dán 2,18)</p>
	<p>וְדִינָא יִתָּב (יתב) ... לְהַשְׁמָדָה (שמד) וְלִהְוֹבְדָה (אבד) עַד־סוּפָא:</p>	<p>13. És összeül a törvényszék ... hogy megsemmisítsék és végleg elpusz- títsák. (Dán 7,26)</p>
	<p>וַיֵּצִיב חֲלָמָא וּמְהִימֵן (אמן) פְּשָׁרָה:</p>	<p>14. És igaz (ez) az álom, és bizonyos a magyarázata. (Dán 2,45)</p>
<i>Hof'al</i>	<p>קָטִילַת (קטל) חַיּוֹתָא וְהוֹבְדָ (אבד) גְּשָׁמָה וַיְהִיבַת (יהב) לִיקְדַת אָשָׁא:</p>	<p>15. Megöletett az állat, a teste elpusz- tított, és a tűz égésébe adatott. (Dán 7,11)</p>

16.5. Az ע"ו és az ע"י igék

(1) Azok az igék tartoznak ebbe a csoportba, amelyeknek a középső gyökmássalhangzója egy gyengén viselkedő *wáw* vagy *jód*, lásd pl. קום 'felkel'; תוב 'visszatér'; לך 'lakik'; נד 'elmenekül'; שם 'tesz, helyez'; דן 'bíráskodik, ítél'. Ezek az igék eredetileg két gyökmássalhangzóból álltak, a középső gyökmássalhangzót pedig a három gyökmássalhangzós rendszer kialakulásakor vették fel. Nem tartoznak ide azok a *tertiaie gutturális* és ל"ה igék, amelyek esetében a *wáw* erős mássalhangzóként viselkedik, lásd pl. תנה 'megdöbben, elcsodálkozik', היה 'él', הוא 'van'. Az ע"ו és az ע"י igék ragozása idővel csaknem mindenben igazodott egymáshoz, így érdemes ezt a két igeragozást együtt tárgyalni.

(2) Az ע"ו és az ע"i igék szótári alakja nem a *Pe 'al perfectum* E/3. szem. hímnemű alak, hanem a *jódot* vagy *wáwot mater lectionis*ként magában foglaló *imperativus* E/2. szem. hímnemű forma, lásd pl. קום 'felkel' (valójában: 'kelj fel!'), שם 'tesz, helyez; ül' (valójában: 'ülj le!'), kiejtésük a magánhangzók jelölése nélkül is 'ú' és 'i' hangzóval történik. Ezek a formák alakilag megegyeznek a bibliai héberben használt szótári formákkal.

(3) *Pe 'al perfectum*ban a *jód* vagy a *wáw* kiesik, és az első gyökmássalhangzó *qámece*t kap, lásd pl. קם 'fölkelt' (Dán 3,24), קמו 'hozzáfogtak' (Ezsd 5,2), שם 'tette, adta' (Dán 5,12), שמו 'tesznek' (Dán 3,12). Ez a szótag mindig hangsúlyos, s így benne a *qámece* – a hébertől eltérően – végig megmarad, lásd pl. שמו (שים) '(parancsba) adta' (Dán 3,10). Ez a hangsúlyozás okozza azt is, hogy E/1. személy végződése ת- helyett ת- lesz, lásd pl. שמו (שים) 'adtam (parancsba)' (Ezsd 6,12).

(4) *Pe 'al imperfectum*ban az ע"ו igék esetén a *wáw* végig az 'ú' tőhangzó *mater lectionis*aként van jelen, lásd pl. a קום ige esetében: יקום, תקום, יקומו, stb. A *mater lectionis* nélkül írt *defectiva* alak itt meglehetősen ritka, lásd תנה (נד) 'elmenekül' (Dán 4,11). Az imperfectumi forma tehát csak abban tér el a hébertől, hogy az előrag magánhangzója nem nyúlik meg, jóllehet nyílt szótagba kerül, lásd a héber יקום helyett az arámiban יקום, תקום, יקומו, stb. Az ע"i igék esetében biblián kívüli forrásokból tudjuk, hogy a *jód* egy *chíreq gádól mater lectionis*aként (ישם) volt jelen, ám a bibliai arámiban ezek az igék imperfectumban nem fordulnak elő.

(5) *Pe 'al imperativus*ban a *wáw* és a *jód* szintén *mater lectionis*ként, az imperfectumban használt magánhangzókkal szerepelnek, pl. E. sz. nőnemben קומי (קום) 'kelj föl!' (Dán 7,5), T. sz. hímnemben שמו (שים) 'adjátok (parancsba)!' (Ezsd 4,21). Ahogy azt fentebb említettük, ezeknél az igéknél az imperativus E/2. szem. hn. alakja szolgál szótári formaként.

(6) A *Pe 'al aktív participium*ot mindkét csoport az ע"i igék mintájára képzik, ám a *jód* helyére gyakran egy mássalhangzós értékű 'álef került' (*'álef insertio*), s amennyiben a torokhang alatt szimpla *sewá'* állna, annak a helyébe egy *chátéf patach* lépett, lásd pl. קם '(volt) álló' (Dán 2,31), קמו 'állók' (*ketív*, Dán 3,3), קמו 'az álló (személy)' (Dán 7,16). A többes számú formák esetében azonban a masszoréták a *qeré*ben az 'álefet *jód*ra javították, vagy az 'álefet néma *mater lectionis*ként meghagyták a szövegben, de kitétték mellé a *jódot* is, lásd pl. *ketív*: קמו – *qeré*: קמו (Dán 3,3); *ketív*: קמו (דן) – *qeré*: קמו (Ezsd 7,25).

(7) A *Pe 'il passzív* alak a bibliai arámiban meglehetősen ritka, és csak perfectumban és participiumban fordul elő, mindkét alak esetében a *jód mater lectionis*ként egy *chíreq* mellett szerepel, lásd pl. שם '(parancsba) adatik' (Ezsd 7,13). A רום ige esetében a *defectiva* רם 'felemeltetett' (Dán 5,20) írásmód kivételnek tekinthető.

(8) A *Hitpe* 'él az előképzőben a *táw* megkettőzését mutatja, miközben a középső, gyengén viselkedő gyökmássalhangzó vagy mint *jód mater lectionis* egy *chíreq* mellett van jelen, vagy kiesik (szinkópét szenved), és az első gyökmássalhangzó a perfectumhoz hasonlóan *qámecet* kap, lásd *תִּזְיִן* (זוּן) 'táplálkozik' (Dán 4,9), *אֲשַׁעְיִם* (שִׁים) 'adatik' (Ezsd 4,21), *מִשְׁתַּעְיִם* 'helyeztetik' (Ezsd 5,8).

(9) Az intenzív igeörzsek képzésére az arámiban az *״ע* igeikre az a jellemző, hogy a középső gyökmássalhangzó – a szükséges megkettőzés érdekében – nem viselkedik gyengén, így a képzésük, eltérően a bibliai hébertől, szabályosan, az erős igeik mintájára történik. Az *״ע* igeik ragozása ebben az *״ע* igeikéhez igazodott, s így a középső gyökmássalhangzó helyén itt is egy *jód* áll, lásd pl. a *קוּם* ige *Pa* 'él infinitivusát: *קִיּוּמָה* (Dán 6,8). Jegyezzük meg azonban, hogy az *״ע* és az *״ע* igeik ezen az utóbbi igealakot – és a 12. bekezdésben említett eseteket – leszámítva a bibliai arámiban lényegében nem fordulnak elő.

(10) A *Haf* 'él perfectumban a *wáw* helyén *mater lectionis*ként egy *jód* szerepel, ami vagy *chíreq*, vagy *céré* magánhangzóval áll, akár egyazon igenél is ingadozva, lásd pl. *הִקִּים* (קוּם) (Dán 6,2), de *הִקִּים* 'felállított' (Dán 3,2.3.5.7), továbbá *הִקִּימוּ* 'felállították' (Ezsd 6,18), *תִּקִּימָה* 'felállítottam' (Dán 3,14), *תִּקִּימָתְךָ* 'felállítottál' (Dán 3,12.18). A *Hof* 'al igeörzsek egyetlen perfectumi alakban fordul elő, lásd *הִקִּימָתְךָ* 'felállítottad' (Dán 7,4.5), ahol rendhagyó módon a rövid 'o' hangot a *qámec chátúf* helyett egy *chátéf qámec* jelöli.

(11) A *Haf* 'él imperfectum és a participium képzése hasonló: a *wáw* helyén egy *jód mater lectionis* áll, ami vagy *chíreq*, vagy *céré* magánhangzóhoz kapcsolódik. A *-ה* előképző a bibliai arámiban nagyjából ugyanannyiszor marad meg, mint ahányszor kiesik, ismét csak – akár ugyanannál az igenél is – alkalmazva mindkét képzési módot, lásd pl. *הִקִּים* (קוּם) 'emel' (Dán 5,21; 6,16), de *הִקִּים* 'emel, támaszt' (Dán 2,44; 4,14), és *הִקִּים* 'add ki!' (Dán 6,9), *יִהְיֶיבּוּן* 'visszaviszik/vigyék vissza' (Ezsd 6,5), de *יִתְיבּוּן* 'visszahozták' (Ezsd 5,5), *מִהִקִּים* 'felállító' (קוּם) (Dán 2,21), de *מִרִּים* (רוּם) 'a felemelő' (Dán 5,19).

(12) A bibliai arámi a *רוּם* ige intenzív igeörzseit – a bibliai héberhez hasonlóan – az utolsó mássalhangzó reduplikációjával képzik, a *wáw* gyenge gyökmássalhangzó pedig egy *chólem mater lectionis*aként van jelen, lásd *מָרַמְתִּי* 'magasztaló' (Dán 4,34); *הִתְרַמְתִּי* 'emelted magad' (Dán 5,23). Így a *רוּם* ige vonatkozásában *Pa* 'él és *Hitpa* 'al helyett *Pólél* és *Hitpólél* igeörzsről is beszélhetünk.

(13) A bibliai arámiban a *הִלֵּךְ* 'megy' ige *Pe* 'al igeörzsből az *״ע* igeik mintájára viselkedik, azaz a gyengén viselkedő *lámed* a ragozás során kiesik, a megmaradó két gyökmássalhangzó közé pedig – rendhagyó módon – egy *qámec* kerül, lásd imperfectumban *הִלֵּךְ* 'elmegy' (Ezsd 5,5), az infinitivus pedig *לְהִלֵּךְ* 'menni' (Ezsd 7,13). Az ige ragozása a többi igeörzsből a *primae gutturalis* igeikét követi.

(14) A *סִלַּק* 'felmegy' ige középső, *ל* gyökmássalhangzója *Haf* 'él és *Hof* 'al igeörzsekben azoknál az alakoknál, amelyekben a *ס* és a *ל* gyökmássalhangzók között nem állna magánhangzó, szintén gyengén viselkedik és kiesik, ezért a képzés itt is részben az *״ע* igeik mintájára történik. A *lámed* kiesését ugyanakkor az első gyökmássalhangzó megkettőzése kompenzálja, ami miatt az ige a *פִּ״ן* igeik jellegzetességeit is mutatja, lásd *הִסְקוּ* 'felvitték' (Dán 3,22); *הִסְקוּ* 'felhozott' (Dán 6,24). A jelenség a *ל* rendhagyó, fordított irányú asszimilációjaként is leírható. A *Haf* 'él infinitivus esetében kettőzés helyett nazalizáció történik, lásd *לְהִנְסִיקָה* 'felhozni' (Dán 6,24). *Pe* 'alban az ige ragozása szabályos.

(15) Példák az ע"ו és az ע"י igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	בְּשֵׁנַת חֲדָה לְכוֹרֶשׁ מִלְכָּא בּוֹרֶשׁ מִלְכָּא שָׁם (שִׁים) טַעַם בֵּית־אֱלֹהֵא בִירוּשָׁלַם	1.	Círus király első évében parancsot adott Círus király az Isten jeruzsálemi házára nézve: ...” (Ezsd 6,3)
	אֲנָתְ מִלְכָּא שְׁמַתָּ (שִׁים) טַעַם דִּי כָּל־אֲנָשׁ דִּי־יִשְׁמָע קָל קִרְנָא ... וְכָל זִנְי זְמַרְא יִפֹּל (נִפֹּל) וְיִסְגֵּד (סִגַּד) לְאַלְמָס דְּהַבָּא:	2.	Te, ó, király, parancsot adtál, hogy minden ember, aki meghallja a kürt ... és minden egyéb hangszer hangját, boruljon le, és hódoljon az aranszobor előtt. (Dán 3,10)
	אֲנָה דְרִיּוּשׁ שְׁמַתָּ (שִׁים) טַעַם אֲסַפְרָנָא יִתְעַבֵּד (עִבַּד):	3.	Én, Dárius adtam (ezt a) parancsot, pontosan hajtasson végre! (Ezsd 6,12)
	... וּמִנְדַעְלִי עָלַי יִתּוּב (תּוּב) וְלַעֲלֹאָה בְרִכְתָּ (בִּרְד) וְלַחֵי עֲלֵמָא שְׁבַחַתָּ (שִׁבַּח) וְהִדְרַתָּ (הִדֵּר) ...	4.	... és értelmem visszatért belém. És áldottam a Felségest, és az örökké Élőt dicsőítettem és magasztaltam ... (Dán 4,31)
	וְקִרְנֵיָא עֲשֵׂר מִנְהָ מְלֻכּוּתָהָ עֲשָׂרָה מִלְכִּין יְקֻמוּן (קוּם) וְאַחֲרָיו יְקוּם (קוּם) אַחֲרֵיהוֹן	5.	És a tíz szarv (ezt jelenti): A királyságból tíz király fog támadni, majd még egy másik is támad utánuk. (Dán 7,24)
	קִרְבַּתָּ (קִרַב) עַל־חַד מִן־קְאָמֵיָא (קוּם)	6.	Odamentem egyhez az (ott) állók közül... (Dán 7,16)
	... שְׁפָטִין וְדִינִין דִּי־לְהוֹן דְּאִינִין (דִּין) לְכָל־עַמָּה דִּי בְּעֵבֶר נִהְרָה	7.	...bírákat és ítélethozókat, hogy ők bíraskodjanak az egész nép felett a Folyamon túl ... (Ezsd 7,25)
	נְבוּכַדְנֶצַּר מִלְכָּא לְכָל־עַמְמֵיָא אֲמֵיָא וְלִשְׁנֵיָא דִי־דִרִין (דוּר) בְּכָל־אַרְעָא שְׁלַמְכוּן יִשְׁגָּא (שִׁגָּא):	8.	Nebukadneccar király valamennyi népnek, nemzetnek és nyelvnek, akik (szerte) az egész földön laknak: Békességetek növekedjék! (Dán 6,26)
	וְכֹן אֲמַרְיוֹ (אִמַּר) לָהּ קוּמִי (קוּם) אֲכָלִי (אֲכַל) בְּשֵׂר שְׁגֵיָא:	9.	És így szóltak hozzá: Kelj föl, egyél nagyon sok húst! (Dán 7,5)
<i>Pe'il</i>	מִנְיָ שִׁים (שִׁים) טַעַם דִּי כָּל־ מִתְנַדֵּב (נִדַּב) בְּמִלְכוּתֵי מִן־עַמָּה יִשְׂרָאֵל ... לְמַהֲדָּ (הִלְדָּ) לִירוּשָׁלַם עַמְדָּ יְהֵדָּ (הִלְדָּ):	10.	Tőlem adatik (a) parancs, hogy mindenki, aki önként a királyságomban Izráel népéből el akar menni Jeruzsálembe ..., az elmehet veled. (Ezsd 7,13)
<i>Hitpe'él</i>	כְּעֵן שְׁיָמוּ (שִׁים) טַעַם לְבַטְלָא (בִּטַּל) גְּבַרְיָא אֲלֵדָּ וְקִרְיָתָא דְּדָּ לָא תְּתַבְנָא (בְּנָא) עַד־מְנֵי טַעַמָּא יִתְשָׁם (שִׁים) :	11.	Most azért adjátok parancsba, hogy akadályozzák meg ezeket a férfiakat, és ez a város nem építhetetik addig, amíg tőlem (újabb) parancs nem adatik. (Ezsd 4,21)
	... הִדְמִין תְּתַעַבְדוּן (עִבַּד) וּבְתִיכוּן נוֹלִי יִתְשָׁמוּן (שִׁים):	12.	... darabokra vágattatok, és házaitek szemétdombbá tétetnek. (Dán 2,5)

	<p>וּבְעֵנְפוֹהִי יְדוּרָן (דור) צְפְרֵי שְׁמַיָא וּמִנְהָ יִתְזִין (זון) כָּל-בְּשָׂרָא:</p>	13.	...és ágain az ég madarai laknak, és róla táplálkozik minden élőlény. (Dán 4,9)
<i>Hitpa'al</i>	<p>וְעַל מְרֵא-שְׁמַיָא הִתְרוֹמְמַת (רום)</p>	14.	És a menny Ura fölé helyezted magad... (Dán 5,23)
<i>Haf'él</i>	<p>וְקִימִין (קום) לְקַבֵּל צִלְמָא דִּי הַקִּים (קום) נְבוּכַדְנֶצַּר:</p>	15.	... és odaálltak a szobor elé, amelyet Nebukadneccar felállíttatott. (Dán 3,3)
	<p>גְּבַרְיָא אֱלֵךְ לָא-שְׁמוּ (שים) עֲלֵךְ מִלְכָא טַעַם ... וּלְצֵלַם דְּהַבָּא דִּי הַקִּימַת (קום) לָא סְגִדִין (סגד):</p>	16.	... ezek a férfiak semmibe vesznek téged, ó, király, ... és nem hódolnak az aranszobor előtt, amelyet felállíttattál. (Dán 3,12)
	<p>... לֹא־לֵהִי לָא אִיתִיכוֹן פְּלִחִין (פלח) וּלְצֵלַם דְּהַבָּא דִּי הַקִּימַת (קום) לָא סְגִדִין (סגד):</p>	17.	... isteneimet nem tisztelitek, és az aranszobor előtt, amelyet felállíttattam, nem hódoltok? (Dán 3,14)
	<p>וּבְיוֹמֵיהוֹן דִּי מְלַכֵּינָא אֲנֹן יְקִים (קום) אֱלֵהָ שְׁמַיָא מְלַכוֹ דִּי לְעֵלְמִין לָא תַתְחַבֵּל (חבל)</p>	18.	És azoknak a királyoknak az idejében támaszt majd a menny Istene egy királyságot, amely soha nem semmisül meg ... (Dán 2,44)
	<p>כְּעֵן מְלַכָּא תְקִים (קום) אֲסָרָא וְתַרְשֵׁם (רשם) כְּתַבָּא</p>	19.	Most (azért), ó, király, add ki a rendeletet, és írd alá az iratot! (Dán 6,9)
	<p>וְאַף מֵאֲנִי בֵית-אֱלֹהֵי דִּי דְהַבָּה וְכִסְפָּא ... יְהִתִּיבוֹן (תוב) וְיִהְיֶה (הלך) לְהִיכְלָא דִּי-בִירוּשָׁלַם לְאַתְרָה ...</p>	20.	Sőt Isten házának az arany- és ezüstedényeit is ... adják vissza, és kerüljenek a jeruzsálemi templomba a helyükre ... (Ezsd 6,5)
	<p>וְעֵין אֱלֹהֵהֶם הֹות עַל-שְׁבִי יְהוּדֵינָא וְלֹא-בִטְלוּ (בטל) הַמֹּו עַד-טַעֲמָא לְדַרְיוֹשׁ יְהֹוָה (הלך) וְאַדְוִין יְתִיבוֹן (תוב) נְשִׁתּוּנָא עַל-דְּנָה:</p>	21.	De Istenük szeme rajta volt a zsidók vénein, és nem akadályozták őket, míg el nem jut a jelentés Dáriushoz, és meg nem hozzák rá a (válasz-)levelet. (Ezsd 5,5)
	<p>וְדִי-הֹוה (הוה) צָבֵא (צבא) הֹוה מְרִים (רום) וְדִי-הֹוה צָבֵא הֹוה מְשִׁפִּיל (שפל):</p>	22.	... és akit akart, fölemelt, és akit akart, megalázott. (Dán 5,19)
	<p>... וּלְדַנְיָאֵל אֲמַר (אמר) לְהַנְסָקָה (סלק) מִן-גַּבָּא</p>	23.	... és Dánielről megparancsolta, hogy húzzák fel a veremből. (Dán 6,24)
	<p>גְּבַרְיָא אֱלֵךְ דִּי הַסְקוּ (סלק) לְשִׁדְרָךְ מִישַׁךְ וְעַבְדֵּךְ נְגֹו קַטֵּל (קטל) הַמֹּו שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא:</p>	24.	... ezeket a férfiakat, akik Sadrakot, Mésakot és Abéd-Negót felvitték, megölte őket a tűz lángja. (Dán 3,22)
<i>Hof'al</i>	<p>וְהַסְק (סלק) דְּנִיָּאֵל מִן-גַּבָּא וְכָל- חַבְלֵי לֹא־הִשְׁתַּכַּח (שכח) בְּהָ</p>	25.	És kihúzatott Dániel a veremből, és egyetlen sérülés sem volt található rajta... (Dán 6,24)
	<p>וְעַל-רַגְלֵין כְּאַנְשׁ הַקִּימַת (קום) וּלְבַב אֲנָשׁ יְהִיב (יהב) לָהּ:</p>	26.	... és két lábra állíttatott, akár egy ember, és emberi értelem adatott neki. (Dán 7,4)

16.6. Az ע"ע igék

(1) Az igéknek ebbe a csoportjába tartoznak azok, amelyeknek a második és a harmadik gyökmássalhangzója azonos, lásd pl. עלל 'bemeget'; נדד 'menekül'; חנן 'könyörül'; דקק 'összetörik'. Ezek az igék eredetileg két gyökmássalhangzóból álltak, és később, a hátsó gyökmássalhangzó reduplikációjával állította elő a nyelv a harmadik gyökhangzót.

(2) Ezeknek az igéknek a legfontosabb jellegzetessége az, hogy a két azonos gyökmássalhangzó – a bibliai héberhez hasonlóan – gyakran összeolvad, amit a szó belsejében *dágés forte* jelez, a szó végén pedig (mivel a szó végén nem állhat *dágés forte*), nem jelez semmi, lásd pl. על (עלל) 'ő bement' (Dán 2,16), העל (עלל) 'bevitetett' (Dán 5,13), מחן (חנן) 'könyörülni' (Dán 4,24), de נדד (נדד) 'menekült (előle)' (Dán 6,19), דדו (דדו) 'vágjátok ki!' (Dán 4,11), העעו (עלל) 'bevezetettek' (Dán 5,15).

(3) Összeolvadás esetén a kettőzés a prefixumos vagy preformativumos igealakok esetében gyakran nem történik meg, hanem ehelyett az első gyökhangzója kettőződik meg (fordított irányú, rendhagyó asszimiláció), lásd pl. *Pe'alban* תרע (רעע) 'szétzúz' (Dán 2,40, ahol a *rés* gyökmássalhangzó megkettőződését pótlónyújtás helyettesíti), *Haf'élban* דקק 'összetör' ige alakjaként דדקו 'összezúzták' (Dán 6,25), דדק 'összetöri' és מדדק 'darabokra törő' (Dán 2,40), מדדק 'összetipró' (Dán 7,19).

(4) Az elmaradt kettőzés pótlásának másik lehetséges módja, hogy első gyökmássalhangzóként egy *nún* lép be az ige elejére (nazalizáció), lásd különösen is az עלל 'bemeget' ige esetében, pl. העעל 'bevitte' (Dán 2,25; 6,19), להעעלה 'bevinni' (Dán 4,3, szemben a להעלה 'bevinni' Dán 5,7 virtuális kettőzéssel képzett azonos igealakokkal).

(5) Nem történik meg az összeolvadás az intenzív igitörzsekben – annak érdekében, hogy a középső gyökmássalhangzó megkettőzése mint a képzés jellegzetessége megmaradhasson, lásd pl. מלל (מלל) 'mondta' (Dán 6,22), ימלל 'beszél' (Dán 7,25), ממלל 'beszélő' (Dán 7,8.20), מרעע (רעע) 'szétzúz' (pótlónyújtással, Dán 2,40), קצצו (קצו) 'vagdaljátok le!' (Dán 4,11), מרחח (חחח) 'esedezve' (Dán 6,12). Az intenzív *Pa'él*, *Pu'al* és *Hitpa'al* igitörzsek ragozása tehát szabályosan, az erős igék mintájára történik.

(6) Viszonylag gyakran elmarad az összeolvadás a *Haf'él* igitörzsből, lásd pl. טטל (טלל) 'árnyékot keresett' (Dán 4,9), és mindig szabályosan, az erős igék mintájára képzik az arámi a *Saf'élban* és *Istaf'élban* ragozott כלל 'befejez' akkád jövevényszót, lásd pl. שכללו 'befejezték' (Ezsd 6,14), ישכללו 'elkészülnek' (Ezsd 4,13.16).

(7) Az ע"ע igék esetében *Hof'al* igitörzsből a prefixum magánhangzójaként a *qámeç chátúf* helyett *qibbúç* áll, lásd pl. a העל (עלל) 'bevitetett' (Dán 5,13), העעו (עלל) 'vezetettek' igit (Dán 5,15). A *Hof'alt* tehát ezeknél az igéknél *Huf'al*nak is nevezhetjük.

(8) A héberből ismert intenzív *Hitpólél* forma egyetlen egyszer (mint '*Etpólél*') fordul csak elő, lásd אשחח (שמח) 'megdöbben' (Dán 4,16).

(9) Példák az ע"ע igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	כָּל־קִבְּלָ דְּנָה דְּנִיאֵל עַל (עלל) עַל־ אַרְיֹוד	1.	Ezért Dániel elment Arjókhhoz. (Dán 2,24)
	מִלְּכָתָא לְקִבְּלָ מְלִי מְלָכָא וְרַבְרַבְנֵיהִי לְבֵית מִשְׁתָּיָא עַלְתָ (עלל)	2.	A királynő a király és főemberei szavai miatt bement a lakoma (= italozás) házába ... (Dán 5,10)

	בַּאֲדִין דְּקוֹ (דקק) כַּחֲדָה פְּרוּזָא חֶסֶפָא נְחֹשָׁא בְּסַפָּא וְדַהֲבָא	3.	Akkor egyszeriben összetört a vas, a cserép, a réz, az ezüst és az arany... (Dán 2,35)
	בַּאֲדִין עָלִין (עלל) חֶרְטְמִיָּא ... וְחַלְמָא אָמַר (אמר) אָנָּה קַדְמִיָּהוּן וּפְשָׁרָה לֹא־מְהוֹדְעִין (ידע) לִי:	4.	Akkor bejöttek a mágusok ..., és elmondtam nekik az álmomat, de a magyarázatát nem tudatták velem. (Dán 4,4)
<i>Pa'él</i>	אֲדִין דְּנִיָּאל עִם־מַלְכָּא מַלְל (מלל)	5.	Ekkor Dániel (így) beszélt a királlyal: ... (Dán 6,22)
	וְאֵלֹו עֵינִין כְּעֵינֵי אַנְשָׁא בְּקִרְנָא־דָּא וּפִם מְמַלְל (מלל) רַבְרָבוֹ:	6.	És íme, az emberek szemeihez hasonló szemek voltak ezen a szarvon, és egy nagyot mondó száj. (Dán 7,8)
<i>Haf'él</i>	אֲדִין אַרְיֹוֹךְ בְּהַתְּבַהֲלָהּ (בהל) הַנְּעֵל (עלל) לְדִנְיָאֵל קַדְם־מַלְכָּא וְכֹן אָמַר־ לָהּ (אמר) דִּי־הַשְּׂכַחַת (שכח) גָּבַר מִזְבְּנֵי גְלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פְּשָׁרָא לְמַלְכָּא יְהוּדַע (ידע):	7.	Akkor Arjók sietve bevitte Dánielt a király elé, és így szólt hozzá: Találtam egy férfit a júdai foglyok közül, aki a magyarázatot a királlyal tudatja majd. (Dán 2,25)
	... מְטוּרָא אַתְגַּזְרַת (גזר) אָבוֹן דִּי־לָא בִּידִין וְהַדְקַת (דקק) פְּרוּזָא נְחֹשָׁא חֶסֶפָא בְּסַפָּא וְדַהֲבָא	8.	... a hegyről egy kő vált le, de nem (emberi) kéztől, és összezúzta a vasat, a rezet, a cserepet, az ezüstöt és az aranyat. (Dán 2,45)
	עַד דִּי־שְׁלִטּוֹ (שלט) בְּהוּן אַרְיֹוֹתָא וְכָל־גְּרַמִּיָּהוּן הַדְקוֹ (דקק):	9.	... mire legyűrték őket az oroszlánok, és minden csontjukat összezúzták. (Dán 6,25)
	וּבִיּוֹמֵיהוּן דִּי מַלְכֵיָּא אַנּוּן ... תַּדְק (דקק) וְתַסִּיף (סוף) כָּל־אַלִּין מַלְכוּתָא וְהִיא תִּקּוּם (קום) לְעַלְמֵיָּא:	10.	És azoknak a királyoknak az idejében ... összetöri és bevégti mindezeket a királyságokat, ő pedig fennmarad örökre. (Dán 2,44)
	וּמְנֵי שִׁים (שים) טַעַם לְהַנְעֵלָהּ (עלל) קַדְמִי לְכָל חַפְיָמֵי בְּבַל	11.	Általam adatott (a) parancs, hogy vezessék elem az összes babiloni bölcsét ... (Dán 4,3)
	וּמַלְכוֹ רַבִּיעָאָה תְּהוּא (הוה) תְּקִיפָה כְּפַרְזֵלָא כָּל־קַבֵּל דִּי פְּרוּזָא מְהַדְק (דקק) ... כָּלָא וְכַפְרוּזָא דִּי־מַרְעַע (רעע) כָּל־אַלִּין תַּדְק (דקק) וְתַרְע (רעע):	12.	És a negyedik királyság erős lesz, akár a vas. Mert ahogy a vas összetör ... mindent, és mint a vas, amely összezúz: úgy fogja mindazokat összetörni és összezúzni. (Dán 2,40)
	וּשְׁנִין דִּי־פְרוּזָל לָהּ רַבְרָבוֹן אַכְלָה (אכל) וּמַדְדָּהּ (דקק) וּשְׁאָרָא בְּרַגְלָהּ רְפָסָה (רפס)	13.	És hatalmas vasfogai voltak; evett, összerágott, és a maradékot a lábaival összetaposta. (Dán 7,7)
<i>Hof'al</i>	בַּאֲדִין דְּנִיָּאל הֶעֱל (עלל) קַדְם־מַלְכָּא	14.	Akkor Dániel a király elé vezetett... (Dán 5,13)
	וּכְעֵן הֶעֱלוּ (עלל) קַדְמֵי חַפְיָמֵיָּא אַשְׁפִּיָּא	15.	És most elem vezetettek a bölcsék és a varázslók... (Dán 5,15)

16.7. A ה"ל igék

(1) A ה"ל igék jellegzetessége, hogy a harmadik gyökmássalhangzójuk – a bibliai héberhez hasonlóan – eredetileg *jód* vagy *wáw* mássalhangzó volt (י"ל és ו"ל igék). Ezek a mássalhangzók azonban harmadik gyökhangzókként gyengén viselkednek: szótag végén vagy kvieszkálnak, vagy apokópét szenvednek, és az így kinyílt szótag hosszú magánhangzóját *mater lectionisként* általában egy *hé'* (néha pedig egy *jód*) jelöli (innen a ה"ל megjelölés), lásd pl. הוה 'van; válik vmivé'; הוה 'látomást) lát'; בנה 'épít'; בעה 'kér, könyörög'. Esetenként, amennyiben a középső gyökmássalhangzó *jód* vagy *wáw*, a szó végi *hé'* kiejtendő, így ezek az igék nem ה"ל, hanem *tertiaie gutturális* igék, lásd ה"ל 'megdőbben, elcsodálkozik'.

(2) Mivel a ה"ל igék harmadik gyökmássalhangzójának a kiesése lényegében ugyanazokat a hangtani módosulásokat idézi elő, ezért ezeknek az igéknek a ragozása nagyon sok ponton megegyezik a ה"ל igékével. A köztük lévő különbséget tovább csökkenti, hogy a ה"ל igék esetében a szó végi *hé'* *mater lectionist* gyakran '*álef*' helyettesíti, vagy éppen fordítva, ה"ל igék kaphatnak a kiesett '*álef*' helyett *hé'* *mater lectionist*, köszönhetően annak az általános jelenségnek, hogy a bibliai arámiban az ה és ה egymással felcserélhető. A szótárak ezért gyakran eltérnek abban, hogy ugyanazt az igetövet a ה"ל vagy a ה"ל igék közé sorolják-e be, számos nyelvtan pedig ennek a két gyenge igének a ragozását összevontan ismerteti. (A jelenséghez lásd már fentebb, a 2. § (6) bekezdése alatt.)

(3) A ה"ל igék ragozásának egyik fő jellegzetessége az, hogy az eredeti harmadik gyökmássalhangzó, a *jód*, illetve a *wáw*

- általában nincs jelen, és azt *mater lectionisként* a *hé'*, illetve gyakran egy '*álef*' pótolja;
- mint *jód mater lectionis* van jelen, amely az előtte álló magánhangzó hosszúságát jelzi;
- az eredeti *wáw* gyökmássalhangzó a mögötte álló végraggal összeolvad, ami a végrag módosulását okozza;
- az eredeti gyökmássalhangzó – jóval gyakrabban, mint a bibliai héberben – mint teljes értékű mássalhangzó tér vissza.

(4) A ה"ל igék ragozásának másik fő jellegzetessége, hogy a héberből ismert uniformizálást (azaz hogy az azonos igealakok valamennyi igetörzsben ugyanazt a végződést veszik fel) itt is megfigyelhetjük:

- a perfectum E/3. szem. hímnemű alak *Pe'alban qámecre*, az összes többi igetörzsben *chíreqre* végződik;
- a perfectum E/3. szem. nőnemű alakok *Pe'alban* egy egy ה־ végződést, a többi igetörzsben ה־ végződést kapnak;
- perfectum T/3. szem. hímnemben az eredeti –*jú* végződés *Pe'alban* ה־ végződéssé, az összes többi igetörzsben ה־ végződéssé olvadt össze;
- az imperfectum és a participium a végrag és végződés nélküli alakok esetében minden igetörzsben *cé*rére végződik;
- az imperfectum T/2. és 3. szem. hímnemű alakok ה־ végződést kapnak;
- az infinitivus *Pe'alban* *cé*rére, az összes többi igetörzsben *qámecre* végződik,
- az imperativusok E/2. szem. hímnemű alakjai *chíreqre* végződnek.

Lássuk most a ragozás jellegzetességeit részletesebben!

(5) *Pe'al* perfectum E/3. szem. hímnemben a szó végén kvieszkáló *hé'* előtt általában (a *tertiaie gutturálisokra* jellemző eredeti *patach* helyett) egy *qámec* áll, lásd ה־ (בעה) 'kérte' (Dán

2,16), de lásd ugyanezt az igealakot *'áleffel* írva is: בָּעָא (Dán 2,49). E/3. szem. nőnemben az ige perfectumban egy ת־ végződést kap, lásd pl. הָוָה (הוה) 'ő volt' (Dán 7,19), רָבָה (רבה) 'nagygyá lett, kiterjedt' (Dán 4,19).

(6) Amennyiben a perfectumi igealak mássalhangzóval kezdődő végragot kap, az eredeti jód (és wáw) gyökmássalhangzó általában *jód* formájában mint *mater lectionis* van jelen, ami az előtte álló *céré* hosszúságát hivatott jelezni, lásd pl. רָמָה (רמה) 'dobtunk' (Dán 3,24), בָּעִינָא (בעיה) 'kértünk; kerestünk' (Dán 2,23), חִזָּה (חזה) 'láttam' (Dán 2,26), חִזָּה (חזה) 'látjátok' (Dán 2,8). Példa a *chíreqes* igealakokra: צָבָה (צבה) 'akartam' (Dán 7,19).

(7) Teljes értékű mássalhangzóként tér vissza az eredeti gyökmássalhangzó a perfectumban E/2. szem. hímnemben, lásd חִזָּה (חזה) 'láttál' (Dán 2,41).

(8) T/3. szem. hímnemben az eredeti –jú végződés י– végződéssé olvad össze, lásd pl. בָּנָה (בנה) 'építettek' (Ezsd 6,14).

(9) A suffixum nélküli imperfectumi alakok *cérére* végződnek, amely mögött *mater lectionis*ként a kvieszkáló *hé'*, illetve gyakran egy *'álef* szerepel, lásd pl. צָבָה (צבה) 'akar' (Dán 5,21), שָׁנָה (שנה) 'eltér, más' (Dán 7,23), קָנָה (קנה) 'vásárolsz/vásárolj!' (Ezsd 7,17), בָּעָא (בעיה) 'kértem' (Dán 7,16), הָוָה (הוה) 'volt' (Dán 2,41).

(10) Az imperfectum T/2. és 3. szem. hímnemű alakok esetében az eredeti gyökmássalhangzó egy *chólemmé* módosult, így ezek az alakok egy י– végződést kapnak, lásd pl. בָּנָה (בנה) 'fölpítik' (Ezsd 6,7); בָּנָה (בנה) 'belevettettek' (Dán 3,15).

(11) Imperativusban az igék E. sz. hímnemben י– végződést, T. sz. hímnemben pedig י– végződést kapnak, lásd חִיָּה (חיה) 'örökké) élj!' (Dán 2,4); הָוָה (הוה) 'legyetek!' (Dán 5,19; Dán 2,35); אָתָה (אתה) 'gyertek!' (Dán 3,26).

(12) A végződés nélküli infinitivus alak י– végződést kap (zömében *'álef mater lectionis*szal írva), lásd מְבָנָה (בנה) 'építeni' (Ezsd 5,2); לְמַבְעָא (בעיה) 'kérni' (Dán 2,18); לְמַגְלָא (גלה) 'leleplezni' (Dán 2,47). Az E/3. szem. hímnemű birtokos suffixum előtt azonban az eredeti *jód* teljes értékű mássalhangzóként van jelen, lásd וְכִמְצָבָה (צבה) 'ahogy ő akarja' (Dán 5,32).

(13) Az aktív participium is *cérére* végződik, lásd pl. חִזָּה (חזה) 'látó' (Dán 2,31), צָבָה (צבה) 'akaró' (Dán 5,19), שָׂרָא (שרה) 'lakó' (Dán 2,22), a nőnemű ה־, valamint a hímnemű és nőnemű T. sz. végződés előtt pedig az eredeti *jód* ismét mássalhangzóként van jelen, lásd שָׁנָה (שנה) 'eltérő, más' (Dán 7,19), חִזָּה (חזה) 'látók' (Dán 3,27), שָׁנָה (שנה) 'különbözőek' (Dán 7,3).

(14) *Pe'íl* igeörzsben a második gyökhangzó utáni *chíreq* mellett az eredeti *jód* annak *mater lectionis*aként van jelen (azaz a *hé'* apokopálódik), lásd גָּלָה (גלה) 'feltárult, lelepleződött' (Dán 2,30; 2,19). A T/3. szem. hímnemű alak itt wáwra végződik, lásd רָמָה (רמה) 'voltak elhelyezve' (Dán 7,9). A participiumban a jellegzetes *chíreq* tőhangzó az aktív *Pe'al* participiumhoz igazodva *céré* lett, attól csak az első gyökmássalhangzó alatti *sewá'* különbözteti meg, lásd pl. בָּנָה (בנה) 'felépült' (Ezsd 5,11), שָׂרָא (שרה) 'szabadon van engedve' (Dán 2,22), többes számban שָׂרָא (Dán 3,25).

(15) A *Hitpe'él*, a *Pa'él*, a *Hitpa'al* és a *Haf'él* perfectumban a végrag nélküli alakok *chíreqre* végződnek, ahol az eredeti *jód* gyökmássalhangzó mint *mater lectionis* van jelen, lásd pl. מָנָה (מנה) 'parancsba adta' (Dán 2,24), ugyanígy a mássalhangzóval kezdődő végragok esetében: מָנָה (מנה) 'elrendelted' (Dán 3,12). Az E/3. szem. nőnemű alakok ת– végződése előtt a *jód* mássalhangzóként van jelen, lásd pl. אָתָה (אתה) 'megdőbönt' (Dán 7,15), míg a T/3. szem.

hímnem – végződést mutat: הִיָּתִיו (אתה) 'előhozták' (Dán 5,3), שָׁנִיו (שנה) 'megszegték' (Dán 3,28), אֶשְׁתִּיו (שתה) 'ittak' (Dán 5,3.4).

(16) Az imperfectum, az imperativus, a jussivus és a participium képzése hasonlóan történik, mint az alapigetörzsekben, lásd תִּבְנֶה (Ezsd 5,15; 6,3) és תִּבְנֶה (בנה) 'felépül' (Ezsd 4,13.16), מִתְּבַנֶּה 'épülő' (Ezsd 5,8.16), תִּתְרַמּוּן (רמה) 'leborultok, hódoltok' (Dán 3,15), אֶחְנֶה (חנה) 'megmagyarázom' (Dán 2,24), נְחַנֶּה (חנה) 'megmagyarázzuk' (Dán 2,4), מְנִי (מנה) 'rendelj ki!' (Ezsd 7,25).

(17) Az infinitivus esetében az eredeti *jód* mássalhangzóként van jelen, lásd pl. הִשְׁנִיָּה/הִשְׁנִיָּה (שנה) 'megváltoztatni' (Dán 7,25; Ezsd 6,12).

(18) A הוּהוּ 'van; válik vmivé' ige a bibliai arámi egyik leggyakoribb igéje. Mivel a szó gyakran egy participiummal együtt a folyamatos cselekvés vagy történés kifejezésére szolgál, lásd pl. הָיִיתָ הָיִיתָ 'voltam látó' = 'láttam' (Dán 7,7), ebben a nyelvtankönyvben az ige rendhagyó ragozását már fentebb, az *Exkursus* című fejezetünkben ismertettük.

(19) Példák a ל"ה igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	בְּהִזְמַנָּא אַתָּה (אתה) עֲלִיהוֹן תִּתְנִי פְּחַת עֲבַר־נְהַרָה ...	1.	Abban az időben odament hozzájuk Tattenaj, a Folyamon túli (tartomány) helytartója ... (Ezsd 5,3)
	אַנְתָּהּוּא מְלָכָא דִּי רְבִית (רבה) וּתְקַפְתָּ (תקף) וּרְבוּתָּדָּ רְבַת (רבה)	2.	Te magad vagy az, ó, király, aki nagygyá lettél és hatalmassá; és hatalmad megnőtt... (Dán 4,19)
	עֲנַת (ענה) מְלֻכְתָּא וְאַמְרַת (אמר) מְלָכָא לְעֵלְמִין חִיִּי (חיה)	3.	Megszólalt a királyné, és ezt mondta: Király, örökké élj! (Dán 5,10)
	אַדִּין עֲבִית (צבה) לְיַצְבָּא (יצב) עַל־ חִיּוּתָא רְבִיעִיתָא דִּי־הֵינָהּ שְׁנֵיהּ מִן־ כְּלָהִין	4.	Ekkor bizonyosságot akartam szerezni a negyedik állatról, amely más volt, mint az összes többi: ... (Dán 7,19)
	וּבְעוּ (בעה) דְנִיָּאל וְחַבְרֻהִי לְהִתְקַטְלָה (קטל):	5.	És keresni kezdték Dánielt és társait (is), hogy megölessenek. (Dán 2,13)
	עַד דִּי־יָדַע (ידע) דִּי־שְׁלֵיט (שלט) אַלְהָא עֲלָאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמִן־דִּי יַצְבָּה (צבה) יְהֻקִּים (קום) עֲלָהּ:	6.	... míg el nem ismerte, hogy a Felséges Isten uralkodik az emberek királyságán, és akit akar, azt emeli rá (a trónra). (Dán 5,21)
	פְּחַת יְהוּדִיָּא וּלְשַׁבֵּי יְהוּדִיָּא בֵּית־ אַלְהָא דָּד יִבְנוּן (בנה) עַל־אַתְרָהּ:	7.	... a zsidók helytartója és vénei hadd építsék föl Istennek eme házat a (rég) helyén! (Ezsd 6,7)
	וְהוּא יִשְׁנָא (שנה) מִן־קִדְמָיָא וּתְלָתָהּ מְלָכִין יְהֻשְׁפָל (שפל):	8.	... és ő más lesz, mint az előzőek, és három királyt fog alávetni. (Dán 7,24)
	קְרִבַת (קרב) עַל־חַד מִן־קְאָמָיָא (קום) וְיַצִּיבָא אֲבַע־מְנָה (בעה) עַל־ כְּל־דְנָה	9.	Odamentem egyhez az (ott) állók közül, és megkérdeztem az igazságot tőle mindezekről. (Dán 7,16)
	עֲנוּ (ענה) וְאַמְרִין (אמר) לְנְבוּכַדְנֶצַּר מְלָכָא מְלָכָא לְעֵלְמִין חִיִּי (חיה):	10.	Megszólaltak, és (ezt) mondták Nebukadneccar királynak: Király, örökké élj! (Dán 3,9)

	וּלְגַבְרִין ... אָמַר (אמר) לְכַפְתָּהּ (כפת) לְשִׁדְרָךְ מִיִּשְׁדָּךְ וְעַבְדְּךָ נָגוּ לְמַרְמָא (רמה) לְאַתּוֹן נוּרָא יְקַדְתָּא:	11.	És a férfiaknak megparancsolta, ... hogy kötözzék meg Sadrakot, Mé- sakot és Abéd-Negót, és dobják az izzó tűz kemencéjébe. (Dán 3,20)
	וְלֹא־לֵהִי ... דִּי לֹא־חֲזוּן (חזה) וְלֹא־ שְׁמַעֵין (שמע) וְלֹא יִדְעֵין (ידע) שְׁבַחְתָּ (שבח)	12.	És az ... isteneket, melyek nem lát- nak és nem hallanak és semmit sem tudnak, dicsőítetted. (Dán 5,23)
	אֲדִין סְרַכְיָא וְאַחַשְׁדַּרְפַּנְיָא הֵוּ (הוה) בְּעֵין (בעה) עֵלְהָ לְהַשְׁכַּחַה (שכח) לְדַנְיָאֵל ...	13.	Ekkor a főkormányzók és a kormányzók igyekeztek ürügyet találni Dániel ellen ... (Dán 6,5)
	עֲנָה (ענה) וְאָמַר (אמר) הָאֵאֻנָּה חִזָּה (חזה) גַּבְרִין אַרְבַּעַה שְׁלִין (שרה) מֵהַלְכִין (הלך) בְּגוֹא־נוּרָא	14.	Megszólalt és (ezt) mondta: Íme, én négy kioldozott férfit látok sétál- gatni a tűz belsejében ... (Dán 3,25)
	וְאַרְבַּע חִיּוֹן רַבְרָבּוֹן סְלָקוֹן (סלק) מִן־ יַמָּא שְׁנַיִן (שנה) דָּא מִן־דָּא:	15.	És négy hatalmas állat emelkedett ki a tengerből; mind különböztek egymástól. (Dán 7,3)
	שִׁדְרָךְ מִיִּשְׁדָּךְ וְעַבְדְּךָ נָגוּ עַבְדוּהִי דִּי־ אַלְהָא עֵלְאַה פְּקוּ (נפק) וְאַתּוֹ (אתה)	16.	Sadrak, Mésak és Abéd-Negó, szolgái a felséges Istennek! Gyertek ki, és jöjjetek (ide)! (Dán 3,26)
<i>Pe' il</i>	אֲדִין לְדַנְיָאֵל בְּחֻזּוֹא דִּי־לִילְיָא רְזָה גְלִי (גלה) אֲדִין דַּנְיָאֵל בְּרַךְ (ברך) לְאַלְהָ שְׁמַיָּא:	17.	Ekkor Dánielnek egy éjszakai láto- másban feltárult a titok. Ekkor Dá- niel áldotta a menny Istenét. (Dán 2,19)
	בְּאֲדִין גַּבְרַיָּא אֲלֵךְ כְּפַתּוֹ (כפת) ... וּרְמִיו (רמה) לְגוֹא־אַתּוֹן נוּרָא יְקַדְתָּא:	18.	Ekkor ezek a férfiak megkötötzet- tek ... és bedobattak az izzó tűz ke- mencéjének belsejébe. (Dán 3,21)
	אֲנַחְנָא הִמּוֹ עַבְדוּהִי דִּי־אַלְהָ שְׁמַיָּא וְאַרְטָא וּבְגִין (בנה) בֵּיתָא דִּי־הָוָא (הוה) בְּנָה (בנה) מִקְדַּמַּת דְּנָה שְׁנַיִן שְׁגִיָּאֵן	19.	Mi a menny és a föld Istenének a szolgái vagyunk, és újjáépítjük ezt a házat, amely sok évvel ezelőtt lett megépítve. (Ezsd 5,11)
<i>Hitpe' él</i>	מְהוֹדְעֵין (ידע) אֲנַחְנָה לְמַלְכָּא דִּי הֵן קְרִיַתָּא דָּךְ תַּתְּבַנָּא (בנה) ... לְקַבְּל דְּנָה חֶלֶק בְּעַבְרָ נְהָרָא לָא אִיתִי לָךְ:	20.	Tudatjuk tehát a királlyal, hogy ha ez a város felépítették, ... akkor emiatt nem lesz birtokod a Folya- mon túl. (Ezsd 4,16)
	כָּל־אֲנָשׁ דִּי־יִבְעֵהּ (בעה) מִן־כָּל־אַלְהָ וְאַנָּשׁ עַד־יוֹמִין תְּלַתִּין לְהֵן מִנְדָּךְ מַלְכָּא יְתַרְמָא (רמה) לְגוֹב אַרְיוּתָא	21.	Bárki, aki bármely istenhez vagy emberhez könyörög harminc napig rajtad kívül, ó, király, dobassék az oroszlánok vermébe! (Dán 6,13)
	וְהֵן לָא תְּסַגְדוּן (סגד) בַּה־שַׁעְתָּה תַּתְּרַמוּן (רמה) לְגוֹא־אַתּוֹן נוּרָא יְקַדְתָּא	22.	És ha nem hódoltok, azon nyomban bevettettek az izzó tűz kemen- céjének belsejébe. (Dán 3,15)
<i>Pa' él</i>	אֲדִין מַלְכָּא לְדַנְיָאֵל רַבִּי ... (רבה)	23.	Akkor a király nagyá tette Dánielt... (Dán 2,48)

	אִיִּי גְבָרִין יְהוּדָאִין דִּי־מְנִיָּת (מנה) יְתְּהוּן עַל־עֲבִידַת מְדִינַת בְּבֶל ...	24.	Vannak (itt) zsidó férfiak, akiket Babilon tartományának szolgálatára rendeltél: ... (Dán 3,12)
	וְשִׁיזַב (שיזב) לְעַבְדוּהֵי דֵי מַלְת מְלָכָא שְׁזִיו (שנה)	25.	... és kiszabadította szolgálait, akik (még) a király szavát (is) megváltoztatták! (Dán 3,28)
	מְלָכָא לְעֵלְמִין חֵיִי (חיה) אָמַר (אמר) חֲלָמָא לְעַבְדָּךְ וּפְשָׂרָא נְחוּא (חוה):	26.	Király, örökké élj! Mondd el az álmod szolgálidnak, és mi megadjuk a magyarázatát! (Dán 2,4)
	לְבַבְהָ מִן־אֲנִשָּׂא יִשְׁנֹן (שנה) וּלְבַב חֵיוָה יִתְיַהֵב (יהב) לָהּ וּשְׁבַעָה עַדְנִין יְחַלְפוּן (חלף) עָלוּהֵי:	27.	Változtassák el elméjét az emberitől, és állati értelem adasson (csak) neki, és hét időszak teljék el (így) fölötte! (Dán 4,13)
	וְהִיא מְשֻׁנָּה (שנה) מִן־כָּל־חַיּוֹתָא דֵי קַדְמֶיהָ וּקְרַנָּין עֶשְׂרָה לָהּ:	28.	És ő különbözött az összes állattól, amely előtte volt, és tíz szarva volt. (Dán 7,7)
<i>Hitpa'al</i>	בְּאֵדִין נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמַלִּי (מלא) חֲמָא וּצְלָם אֲנַפּוּהֵי אֲשַׁתְּנִי (שנה)	29.	Ekkor Nebukadneccar megtelt haraggal, és arcának képe is elváltozott ... (Dán 3,19)
	וְזִיוֵי יִשְׁתַּנּוּן (שנה) עָלַי וּמִלְתָּא בְּלַבֵּי נְטָרַת (נטר):	30.	... még a tulajdon arcom is elváltozott. De (ezt) a dolgot eszemben tartottam. (Dán 7,28)
<i>Haf'el</i>	יְהַב (יהב) הִמּוּ בְּיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מִלְּךְ־ בְּבֶל ... וְעַמָּה הַגְּלִי (גלה) לְבַבְלָא:	31.	Nebukadneccar, Babilon királyának a kezébe adta őket, aki ... fogságba vitte a népet Babilonba. (Ezsd 5,12)
	וּמְנֵי שִׁים (שים) טָעַם דֵי כָּל־אֲנָשׁ דֵּי יְהִשָּׁנָא (שנה) פְּתַגְמָא דְנָה	32.	És parancs adatik általam, hogy bárki, aki ezt a rendeletet megszegi, ... (Ezsd 6,11)
	וְהוּן חֲלָמָא וּפְשָׂרָה תְּהַחֲוֹן (חוה) מִתְּגַן ... תְּקַבְּלוּן (קבל) מִן־קַדְמֵי	33.	De ha az álmod és a magyarázatát (is) közlítek, ajándékokat ... kaptok tőlem. (Dán 2,6)
	מְלָכָא חֲלָמָא יֵאמֶר (אמר) לְעַבְדוּהֵי וּפְשָׂרָה נְהַחֲוָה (חוה):	34.	Mondja el a király az álmod az ő szolgálainak, mi pedig majd közöljük a magyarázatot! (Dán 2,7)
	לֹא־אִיתִי אֲנִשׁ עַל־יַבְשֶׁתָּא דֵי מַלְת מְלָכָא יוּכַל (יוכל) לְהַחֲוִיָּה (חוה)	35.	Nincs ember a szárazföldön, aki a király kérdésére (szavára) meg tudna felelni. (Dán 2,10)
	וְהוּא מְהִשָּׁנָא (שנה) עַדְנִיָּא וְזַמְנָא מְהַעֲדָה (עדה) מְלָכִין וּמְהַקִּים (קום) מְלָכִין	36.	És ő okozza az idők és az alkalmak változását. Királyokat mozdít el, és királyokat támaszt ... (Dán 2,21)

16.8. A א"ל igék

(1) Harmadik gyökmássalhangzóként az 'álef a bibliai arámi nyelvben is gyengén viselkedik, ezért a א"ל igék a gyenge igék egy különálló csoportját alkotják. Ilyen ige például a קרא 'kiált, hív; olvas'; נשא 'elvisz, elragad'; מוט 'elér, leér, felér'; נגש 'megnö; növekszik'.

(2) A gyengén viselkedő 'álef fő jellegzetessége az, hogy a szótag végén legtöbbször elveszíti mássalhangzós értékét (azaz kvieszkál), és mint *mater lectionis* a nyílt szótagban megnyúlt magánhangzó hosszúságát jelöli, esetenként pedig ki is esik (azaz apokópét szenved). Ez a módosulás azonos azzal, amit a ה"ל igék is elszenvednek: ezeknél az igéknél ugyanis az eredeti waw vagy jód a szótag végén szintén kvieszkál vagy apokópét szenved. Mivel mindkét esetben a szótag megnyílása lényegében ugyanazokat a hangtani módosulásokat idézi elő, a gyenge igéknek ez a két kategóriája nagyon sok hasonlóságot mutat. A köztük lévő különbséget tovább csökkenti, hogy a ה"ל igék esetében a szó végi hé' *mater lectionis* is gyakran 'álef helyettesíti, illetve fordítva, א"ל igék végén a némává vált 'álef helyén *mater lectionis*ként gyakran egy hé' szerepel, köszönhetően annak az általános jelenségnek, hogy a bibliai arámiban az א és a ה egymással felcserélhető. A két gyenge ige között a hasonlóság olyan jelentős, hogy a (3)–(7) és (9) bekezdésekben szereplő szabályok lényegében azonosak a ה"ל igék ragozásának szabályaival, annyi eltéréssel, hogy a magánhangzók *mater lectionis*aként a két igeragozásban esetenként más-más mássalhangzó szerepel.

(3) *Pe'al* perfectumban a harmadik gyökmássalhangzó csak az E/3. személyben áll szótag végén: ilyenkor az 'álef kvieszkál és *mater lectionis*ként a megnyílt szótag *qamec* magánhangzóját jelöli, lásd pl. נשא (נשא) 'elvisz, elragad' (Dán 2,35), מטא (מטא) 'odaért; bekövetkezett' (Dán 4,25), de lásd ez utóbbi igealakot hé'-vel írva: מטא (Dán 7,13.22).

(4) Nemcsak kvieszkál, hanem teljesen ki is esik az 'álef általában a perfectum E/3. szem. nőnem esetében, lásd pl. מטא (מטא) 'felér (az égis)' (Dán 4,19).

(5) A suffixum nélküli imperfectumi alakok *cérére* végződnek, amely mögött *mater lectionis*ként ismét a kvieszkáló 'álef vagy az azt helyettesítő hé' szerepel, lásd pl. מטא (מטא) 'elért (az égis)' (Dán 4,8.17), קרא (קרא) 'elolvasom' (Dán 5,17), de hé'-vel írva קרא 'elolvassa' (Dán 5,7).

(6) A T/3. szem. hímnemű alakokban (perfectumban és imperfectumban egyaránt) a א"ל igék átvették a ה"ל igékre jellemző י- / ין- végződést, lásd pl. מטא (מטא) 'leérték' (Dán 6,25), קרא (קרא) 'elolvassák' (Dán 5,15).

(7) Az infinitivus és a participium esetében a szó végi 'álef szintén kvieszkál, és előtte *céré* magánhangzó áll, lásd pl. קרא (קרא) 'elolvasni' (Dán 5,8.16), קרא (קרא) 'kiáltó, kiáltva' (Dán 3,4; 4,11).

(8) Az imperativus E/2. szem. hímnemű alakok esetében a kvieszkáló 'álef előtt – eltérően a ה"ל igéktől – szintén *céré* áll, lásd pl. נשא (נשא) 'vedd át!' (Ezsd 5,15).

(9) *Pe'il* igerörzsben nemcsak kvieszkál, hanem ki is esik az 'álef a hosszú י- után, lásd קרא (קרא) 'felolvastatott' (Ezsd 4,18.23). Ez az írásmód ismét a ה"ל igék mintáját követi.

(10) A többi igerörzs esetében a harmadik gyökmássalhangzó előtt gyakran az erős igék esetében is hosszú magánhangzó áll, amelyben így a kvieszkáló 'álef általában nem okoz módosulást; ahol *patach* állna az 'álef előtt, ott az szintén *qamec*re megnyúlik.

(11) Példák a א"ל igék ragozására:

<i>Pe'al</i>	בָּלָא מְטָא (מטא) על-נבוכדנצר מלכא:	1.	Mindez elérte Nebukadneccar királyt. (Dán 4,25)
	חָזָה (חזה) הוֹיֵת (הוה) עַד דִּי הַתְּגַזְרַת (גזר) אֲבָן דִּי-לָא בִידִין וּמַחַת (מחא) לְצִלְמָא עַל-רְגְלוֹהִי דִּי פְּרֻזָּא וְחֶסְפָּא וְהִדְקַת (דקק) הַמּוֹן:	2.	Nézted, amíg levált egy kő, de nem (emberi) kéztől, és ledöntötte a szobrot a vas- és cseréplábairól, és darabokra zúzta azokat. (Dán 2,34)
	וְאַבְנָא דִּי-מַחַת (מחא) לְצִלְמָא הוֹת (הוה) לְטוֹר רַב וּמְלַת (מלא) כָּל-אַרְעָא:	3.	A kő pedig, amely ledöntötte a szobrot, nagy hegygé lett, és betöltötte az egész földet. (Dán 2,35)
	וְלֹא-מְטָו (מטא) לְאַרְעֵית גְּבָא עַד דִּי-שְׁלִטוּ (שלט) בְּהוֹן אַרְיּוּתָא וְכָל-גְּרַמְיָהוֹן הִדְקוּ (דקק):	4.	És (még) le sem érték a verem fenekére, mire legyűrték őket az oroszlánok, és minden csontjukat összezúzták. (Dán 6,25)
	וּכְעַן הֵעֵלוּ (עלל) קְדָמִי חֲכִימָא אֲשַׁפְּיָא דִּי-כְתָבָה דְּנָה יְקָרוֹן (קרא)	5.	És most vezettettek eléem a bölcsek és a varázslók, hogy elolvassák ezt az írást... (Dán 5,15)
	עֲנָה (ענה) מְלָכָא וְאַמְרָא (אמר) לְחֲכִימֵי בְּבַל דִּי כָּל-אַנְשֵׁי דִי-יְקָרָה (קרא) כְּתָבָה דְּנָה ... אַרְגּוֹנָא יִלְבַּשׁ (לבש) וְהַמְּנִיכָה דִּי-דִּהְבָּא עַל-צוּאָרָה וְתִלְתִּי בְּמַלְכוּתָא יִשְׁלִט (שלט):	6.	Megszólalt a király és (így) szólt a babiloni bölcsekhez: Bárki, aki elolvassa ezt az írást, ... bíborba öltözhetsz és aranyláncot (kap) a nyakába és (rangban) harmadikként uralkodhat a királyságban. (Dán 5,7)
	רָבָה (רבה) אֵילָנָא וְתִקּוּף (תקף) וְרוּמָה יִמְטָא (מטא) לְשָׁמַיָּא	7.	Nőtt a fa és erősödött, és magassága felért az égig. (Dán 4,8)
	נְבוּכַדְנֶצַּר מְלָכָא לְכָל-עַמְמֵי אַמְיָא וְלְשָׁנַיָּא דִּי-דִירִין (דור) בְּכָל-אַרְעָא שְׁלַמְכוּן יִשְׁגָּא (שגא):	8.	Nebukadneccar király valamennyi népnek, nemzetnek és nyelvnek, akik (szerte) az egész földön laknak: Békességetek növekedjék! (Dán 3,31)
	כָּל-קַבְּלָ דְּנָה אֶסְפְּרָנָא תְּקִנָּא (קנא) בְּכֶסֶפָּא דְּנָה תּוֹרִין	9.	Ezért gondosan vásárolj ezen a pénzen marhákat... (Ezsd 7,17)
	בִּלְשַׁאצָּר אָמַר (אמר) בְּטַעַם חֲמָרָא לְהִיטִיָּה (אתה) לְמַאֲנִי דִּהְבָּא וְכֶסֶפָּא דִּי הַנְּפִלְק (נפק) נְבוּכַדְנֶצַּר אָבוּהִי מִן-הִיכְלָא דִּי בִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁתּוֹן (שתא) בְּהוֹן מְלָכָא וְרַבְּרַבְּנוּהִי שְׁגִלְתָּה וְלִחְתַּנְתָּה:	10.	Bélsaccar megparancsolta a bor hatására, hogy hozzák elő azokat az arany- és ezüstedényeket, amelyeket apja, Nebukadneccar hozott el a jeruzsálemi templomból, hogy azokból igyanak a király és főrangú emberei, feleségei és ágyasai. (Dán 5,2)
	כְּעַן הֵן תִּכַּל (יכל) כְּתָבָא לְמַקְרָא (קרא) ... אַרְגּוֹנָא תִּלְבַּשׁ ... וְתִלְתָּא בְּמַלְכוּתָא תִּשְׁלִט (שלט):	11.	Tehát ha most el tudod olvasni az írást, ... bíborba öltözhetsz... és (rangban) harmadikként uralkodhatsz a királyságban. (Dán 5,16)

	אֲדִין עֲלֵיךְ (עלל) כָּל חַבִּימֵי מַלְכָּא וְלֹא- כְּהִלִּין (כהל) כְּתַבָּא לְמַקְרָא (קרא) וּפְשָׁרָה לְהוֹדְעָה (ידע) לְמַלְכָּא:	12.	Akkor bejött a király valamennyi bölcse, de nem tudták az írást elolvasni és a magyarázatát tudatni a királlyal. (Dán 5,8)
<i>Hitpe'él</i>	בְּאֲדִין נְבוּכַדְנֶצַּר הַתְּמַלִּי (מלא) חֲמָא	13.	Ekkor Nebukadneccar megtelt haraggal ... (Dán 3,19)
	וּמְנֵי שְׂיָם (שים) טַעַם דִּי כָּל-אַנְשֵׁי דִּי יְהִשְׁנֵא (שנה) פְּתַגְמָא דְנָה יִתְנַסַּח (נסח) אָע מִן-בֵּיתָהּ וְזָקִיף (זקף) יִתְמַחָא (מחא) עֲלֵהּ וּבֵיתָהּ נִוְלוּ יִתְעַבְד (עבד) עַל-דְּנָה:	14.	És parancs adatik általam, hogy bárki, aki ezt a rendeletet megszegegi, húzassék ki egy gerenda a házából, és felállítva szegeztessek fel arra, és a háza tétessen szemétdombbá emiatt. (Ezsd 6,11)
	כְּעֵן דְּנִיָּאל יִתְקַרִי (קרא) וּפְשָׁרָה יְהַחֲוֵה :(חוה):	15.	Most Dániel hívattassék (ide), majd ő közli a magyarázatot! (Dán 5,12)
<i>Pa'él</i>	וְלֹא אִיתִי דִּי-יִמְחָא (מחא) בֵּידָהּ וַיֹּאמֶר (אמר) לָהּ מָה עֲבַדְתָּ (עבד):	16.	És nincs, aki lefoghatná a kezét, és ezt mondhatná neki: Mit csinálsz? (Dán 4,32)
<i>Hitpa'al</i>	וּמְנֵי שְׂיָם (שים) טַעַם וּבִקְרוּ (בקר) וְהִשְׁכְּחוּ (שכח) דִּי קְרִיתָא דְדָד מִן-יִזְמַת עֲלֵמָא עַל-מַלְכִין מִתְנַשְׂאָה (נשא)	17.	És parancs adatott általam, és utánakerestek, és úgy találták, hogy ez a város örök időktől fogva lázong a királyok ellen... (Ezsd 4,19)

17. § Az igei tárgyragok

(1) A participiumok (azaz a melléknévi igenevek) esetében az igealak a főnevek mintájára viselkedik, s így magától értetődik, hogy a birtokos ragozás keretében a főneveknél alkalmazott birtokos személyragokat is megkaphatják.

(2) Az infinitivusok (azaz a főnévi igenevek) szintén viselkedhetnek főnévként, s ennek keretében a bibliai arámiban is – akárcsak a héberben – *status constructus*ba kerülve birtokos személyragot is felvehetnek a cselekvés alanyának vagy tárgyának a kifejezésére. Az infinitivusok is – az esetek többségében – a főneveknél alkalmazott birtokos személyragokat kapják meg; az egyetlen kivétel az E/1. személy, ahol a ragozott igealakok névmási végződését, a ׀- végződést használja. Példák:

	(ידע)	הודעוּתְּךָ	'tudatni veled' (Ezsd 5,10),
	(קרב)	וּכְמִקְרִבְךָ	'az ő odaérésekor / amikor odaért' (Dán 6,21),
	(נצל)	לְהַצִּילֹתָהּ	'megmenteni őt' (Dán 6,15)
	(שיב)	לְשִׁיבֹתֵנָּא	'kiszabadítani minket' (Dán 3,17).
	(ידע)	לְהוֹדִיעַתְּנִי	'tudatni velem' (Dán 2,26).

(3) A bibliai héberhez hasonlóan azonban az arámi nyelvben a ragozott igealakok is kaphatnak névmási végzodéseket, azaz igei tárgyragokat (szuffixumokat), amelyek a cselekvés tárgyának számát és személyét fejezik ki. A bibliai héberhez hasonlóan a tárgyrag itt sem utalhat vissza magára az alanyra, azaz reflexív jelentés kifejezésére nem használható.

(4) Az igei tárgyragok alakjai alapvetően ugyanazok, mint a főnevekhez járó birtokos szuffixumoké, kivéve E/1. személyben, ahol az igei tárgyrag egy hangsúlytalan ׀- szótag:

		Perfectumhoz		Imperfectumhoz	
		magán- hangzóhoz	mással- hangzóhoz	végrag nélküli alakokhoz	–ún végződésű alakokhoz
Egyes szám	1.	׀-	׀-	׀-׀	׀-׀
	2. hn.	׀-	׀-	׀-	׀-
	nn.	---	---	---	---
	3. hn.	׀-	׀-	׀-	׀-
	nn.	---	׀-	׀-	*׀-
Többes szám	1.	׀-	׀-	*׀-	*׀-
	2. hn	׀-	׀-	׀-׀ / ׀-	*׀-
	nn.	---	---	---	---
	3. hn.	---	---	---	---
	nn.	---	---	---	---

(5) Többes szám 3. személyű igei tárgyragok a bibliai arámiban nem fordulnak elő, ezeket a ׀ / ׀ / ׀ és az ׀ személyes névmások helyettesítik (lásd fentebb, a 6.1. alfejezetet).

(6) Az igei tárgyragok a magánhangzóra végződő igealakokhoz kötőhangzó nélkül kapcsolódnak, míg a mássalhangzóra végződő igealakok esetében egy *patach/qámeç* kötőhangzó lép az ige és az igei tárgyrag közé, lásd pl.

kötőhangzó nélkül:

(בהל)	יִבְהֹלוּךָ	'gyötörjenek téged' (Dán 5,10),
(חבל)	חִבְּלוּנִי	'bántottak engem' (Dán 6,23),
(תוב)	הִתְּיָבוּנָא	'feleltek nekünk' (Ezsd 5,11), de

kötőhangzóval:

(בהל)	יִבְהֹלְךָ	'gyötörjön téged' (Dán 4,16),
(שלט)	וְהִשְׁלֹטָךָ	'uralkodóvá tett téged' (Dán 2,38),
(ידע)	הוֹדִיעָךָ	'tudatta veled' (Dán 2,29).

Kötőhangzó nélkül illeszkedik a tárgyrag az imperativushoz, lásd pl.

(עלל)	הַעֲלֵנִי	'vezess be engem! (Dán 2,24),
(חבל)	וְחִבְּלוּהִי	'és pusztítsátok el azt!' (Dán 4,20),
(חזה)	הִתְּיָנִי	'közöljétek velem!' (Dán 2,6).

(7) Az E/3. szem. hímnemű igei tárgyragoknak két formája van, attól függően, hogy mássalhangzóval vagy magánhangzóval végződő igealakhoz járul-e: mássalhangzóhoz az ה־ alak, míg magánhangzóhoz a י־ forma kapcsolódik, lásd pl.

(כלל)	שִׁכְּלָהּ	'befejezte azt' (Ezsd 5,11),
(סתר)	סִתְּרָהּ	'lerombolta azt' (Ezsd 5,12),
(שים)	שָׂמָהּ	'tette őt' (Ezsd 5,14),
(שלט)	הִשְׁלִיטָהּ	'uralkodóvá tette őt' (Dán 2,48),
(קום)	אֶקְיָמָהּ	'fölállította azt' (Dán 3,1),
(קום)	הִקְיָמָהּ	'rendelte/emelte őt' (Dán 5,11), de
(בנה)	בָּנָהּ	'építette azt' (Ezsd 5,11),
(קרב)	הִקְרִיבָהּ	'odavezették őt' (Dán 7,13),
(חבל)	חִבְּלוּהִי	'pusztítsátok el!' (Dán 4,20).

(8) Perfectum E/2. szem. hímnem esetében az eredeti ה־ végződés *qámeç* magánhangzója az igei tárgyrag előtt vagy *patachra* rövidül, vagy *sz^egól*ba megy át, lásd pl.

(בנה)	בָּנִיתָהּ	'megépítetted azt (mn.) (Dán 4,27),
(ידע)	הוֹדַעְתָּנִי	'tudtomra adtad' (Dán 2,23),
(ידע)	הוֹדַעְתָּנָא	'közölted velünk' (Dán 2,23).

(9) Ahogy fentebb említettük, T/3. személyben a bibliai arámi nem használ igei tárgyragokat; ezeket a személyes névmások helyettesítik, lásd pl.

(קרב)	וְתִקְרַב הֵמוּ	'és áldozd fel azokat' (Ezsd 7,17),
(רמה)	רָמוּ אֲנֹנִי	'bedobták őket' (Dán 6,25).

(10) Imperfectum és jussivus esetében a régebbi arámi gyakorlatnak megfelelően esetenként még előfordul, hogy az igei tárgyrag közvetlenül kapcsolódik az igealakhoz, lásd pl.

(בהל)	אֲלֵי־יִבְהֹלוּךָ	'ne gyötörjenek téged' (Dán 5,10),
(בהל)	אֲלֵי־יִבְהֹלְךָ	'ne gyötörjön téged' (Dán 4,16).

Ám a bibliai arámi korára szinte teljesen általánossá vált, hogy az igealak és az igei tárgyrag közé ezeknél az alakoknál belép egy *nún*, talán egy régebbi, nyomatékosításra használt *modus energicus* maradványaként. A jelenség funkciójában a bibliai héberből ismert, de ott jóval ritkább *nún energicum* használatára emlékeztet.

(11) Ez a *nún* a végrag nélküli igealakok esetében megkettőzött mássalhangzóként van jelen, amit egy *chíreq* kötőhangzó előz meg (a középső gyökmássalhangzó alatti magánhangzó ilyenkor általában kiesik); a *nún* megkettőződése csak a T/2. személyű végrag előtt nem következik be, lásd pl.

(דחל)	וידחלנני	'és megrémített engem' (Dán 4,2),
(חזה)	יחונני	'közli velem' (Dán 5,7),
(חזה)	יחונה	'közli azt (nn.)' (Dán 2,11),
(ידע)	יהודענני	'tudtomra adta' (Dán 7,16),
(דקק)	ותדקנה	'és összezúzza azt' (nn.)' (Dán 7,23),
(ידע)	אהודענה	'tudatom azt' (Dán 5,17),
(נתן)	יתננה	'adja azt (nn.)' (Dán 4,14),
(דוש)	תדושנה	'széttapossa azt (nn.)' (Dán 7,23),
(שיזב)	ישזבנה	'szabadítson ki téged!' (Dán 6,17),
(שאל)	ישאלנכון	'kér titeket' (Ezsd 7,21),
(שיזב)	ישזבנכון	'kiszabadít benneteket' (Dán 3,15).

(12) Az ך- végragra végződő igealakok esetében a *nún* kötőhangzó nélkül kapcsolódik az igealakhoz, a két, egymás mellé kerülő *nún* mint megkettőzött mássalhangzó (*dágés fortéval* írva) van jelen, lásd pl.

(ידע)	יהודענני	'tudassák (majd) velem' (Dán 4,3),
(ידע)	תהודענני	'tudassátok velem' (Dán 2,5,9),
(חזה)	תחונני	'közlitek velem' (Dán 2,9),
(בהל)	יבהלנני	'megrémítettek engem' (Dán 4,2),
(בהל)	יבהלנה	'megrémítették őt' (Dán 4,16),
(טעם)	יטעמונה	'etették őt' (Dán 5,21).

(13) Amennyiben egy mássalhangzóra végződő igealak magánhangzóval kezdődő igei tárgyragot kap (például E/3. szem. nőnemű suffixumot), a szóhangsúly általában áttevődik az igei tárgyragra, ami az igealakban gyakran a magánhangzó megrövidüléséhez vezet, lásd pl. הַשְׁלֵם – הַשְׁלֵמָה 'véget vet annak (nn.)' (Dán 5,26). A középső gyökmássalhangzó alatti magánhangzó rövidülése *Pe'al* perfectumban az első gyökmássalhangzó alatti *chátéf*-hangzó megerősödését idézi elő, lásd pl. חַתְמָה 'lepecsételte azt (nn.)' (Dán 6,18).

(14) További sajátosságok mutatkoznak akkor, ha az igei tárgyrag ך״ל vagy ך״ל igehez kapcsolódik, hiszen a kvieszkáló vagy kieső harmadik gyökmássalhangzó miatt az igei tárgyrag csatlakozása az igealak hangzókészletének módosulásával jár.

(15) Példák az igei tárgyragok alkalmazására:

וְאִף שָׁמַתְהֶם שְׂאֵלָנָא (שאל) לָהֶם לְהוֹדְעוֹתָךְ (ידע) דֵּי גִבְתָּב (כתב) שְׁם- גִבְרִיא דֵּי בְרָאשִׁיהֶם:	1.	Nevüket is megkérdeztük tőlük, hogy tudassuk veled, és hogy megírjuk azoknak a férfiaknak a nevét, akik az élükön állnak. (Ezsd 5,10)
וְכָל־דִּירֵי (דור) אֲרַעָא כָּלָה חֲשִׁיבִין (חשב) וְכַמְצִבִּיהָ (צבה) עֲבָד (עבד) בְּחִיל שְׁמִיא וְדִירֵי (דור) אֲרַעָא	2.	És a föld minden lakója semminek tűnik (előtte), ahogy akarja, úgy bánik az ég seregével és a föld lakóival. (Dán 4,32)
וְכַמְקַרְבָּה (קרב) לְגִבְאָא ... עֲנָה (ענה) מִלְכָא וְאָמַר (אמר) לְדַנְיָאֵל ... אֶלְהָךְ דֵּי	3.	Amint odaért a veremhez, ... megszólalt a király és (így) szólt Dánielhez: ... A te Istened, akit szolgálasz ..., meg tudott-e

<p>אַנְתָּ פִּלְח־לָהּ (פּלַח) ... הֵיכָל (יכּל) לְשִׁיבּוֹתֶיךָ (שיזב) מִן־אַרְיֹתָא:</p>		szabadítani téged az oroszánoktól? (Dán 6,21)
<p>אֱלֹהֵי שְׁלַח (שלַח) מְלֹאכָה וְסַגֵּר (סגּר) פֶּס אַרְיֹתָא וְלֹא חֲבַלוּנִי (חבל)</p>	4.	Az én Istenem elküldte angyalát, és az bezárta az oroszánok száját, és nem bántottak engem. (Dán 6,23)
<p>וּכְנָמָא פִּתְגָמָא הִתִּיבּוּנָא (תוב) לְמִמֵּר (אמר) אֲנַחְנָא הִמּוּ עֲבֹדוּהִי דִי־אַלְהָ שְׁמִיָּא וְאַרְעָא וּבְגִינֵן (בנה) בֵּיתָא דִי־הָוּא (הוה) בְּנָה (בנה) מִקְדָּמַת דְּנָה שְׁגִינָן וּמְלִךְ לְיִשְׂרָאֵל רֶב בְּנָהִי (בנה) וְשִׁכְלָהּ (כלל):</p>	5.	És ők ilyen üzenetet küldtek vissza nekünk: Mi a menny és a föld Istenének a szolgálói vagyunk, és felépítjük ezt a házat, amely sok évvel ezelőtt lett megépítve. Izrael egy nagy királya építtette azt, és be is fejezte. (Ezsd 5,11)
<p>וְגֵלָא (גלה) רִיזִיא הוֹדְעֵךָ (ידע) מָה־דִּי לְהָוּא (הוה):</p>	6.	És a titkok Kijelentője tudatta veled, hogy mi az, ami lesz. (Dán 2,29)
<p>אַזְלוּ (אזל) וְכֹן אֲמַר־לָהּ (אמר) לְחַכְמֵי בְּבַלְּ אֱל־תְּהוֹבֵד (אבד) הֵעֲלֵנִי (עלל) קִדְּם מְלֹכָא וּפְשָׂא לְמִלְכָּא אַתּוּנָא (חוה):</p>	7.	Odament, és így szólt hozzá: Ne pusztítsd el a babiloni bölcseket! Vezess engem a király elé, és én majd közlöm a királlyal a magyarázatot! (Dán 2,24)
<p>נְבוּכַדְנֶצַּר מְלֹכָא עֲבַד (עבד) צֶלֶם דִּי־דְהָב ... אַקִּימָהּ (קום) בְּבִקְעַת דּוּרָא בְּמִדְיַת בְּבַלְּ:</p>	8.	Nebukadneccar király csináltatott egy ... aranyszobrot. Fölállíttatta azt Dúrá völgyében, Babilon tartományban. (Dán 3,1)
<p>וּכְעַן הוֹדְעַתְנִי (ידע) דִּי־בְעֵינָא (בעה) מְדָךְ דִּי־מֵלֶת מְלֹכָא הוֹדְעַתְנָא (ידע):</p>	9.	... és most tudtomra adtad, amit kértünk tőled, tudtul adtad nekünk a király dolgát. (Dán 2,23)
<p>כֵּן אֲמַרְ (אמר) חִיּוֹתָא רְבִיעָאָה מְלֹכוּ רְבִיעֵיא תְהוּנָא (הוה) בְּאַרְעָא דִּי תִשְׁנָא (שנה) מִן־כָּל־מְלֹכוֹתָא וְתֹאכַל (אכל) כָּל־ אַרְעָא וְתִדּוּשְׁנָה (דוש) וְתִדְקָנָה (דקק):</p>	10.	Így szólt: A negyedik állat egy negyedik királyság lesz a földön, amely más lesz, mint a többi királyság volt. És bekebelezi az egész földet, eltapossa és összezúzza azt. (Dán 7,23)
<p>קִרְבַּת (קרב) עַל־חַד מִן־קְאָמִיא (קום) וְיִצִיבָא אֲבַעָמְנָה (בעה) עַל־כָּל־דְּנָה וְאֲמַר־לִי (אמר) וּפְשָׂר מְלִיא יְהוֹדְעַנְנִי (ידע):</p>	11.	Odamentem egyhez az (ott) állók közül, és megkérdeztem az igazságot tőle mindezekről. És felelt nekem, és tudatta velem a dolgok jelentését. (Dán 7,16)
<p>דִּי יִנְדַעוּן חֲיִיא דִי־שְׁלִיט (שלט) אֱלֹהָא עֲלָאָה בְּמִלְכוּת אַנְשָׂא וּלְמִן־דִּי יִצְבֵּא (צבה) יִתְנָהּ</p>	12.	Hadd tudják meg az élők, hogy a Felséges Isten uralkodik az emberek királyságán, és akinek akarja, annak adja azt ... (Dán 4,14)
<p>וּמִן־הוּא אֱלֹהָ דִּי יִשִּׁיבְנִכּוֹן (שיזב) מִן־יָדִי:</p>	13.	...És ki volna az az isten, aki kiszabadíthatna titeket a kezemből? (Dán 3,15)
<p>הֵן לָא תְהוֹדְעוּנִי (ידע) חֲלָמָא וּפְשָׂרָה הַדְּמִין תַּתְּעַבְדּוּן (עבד) וּבְתִיכּוֹן נֹלִי יִתְשָׁמוּן (שים):</p>	14.	Ha nem adjátok tudtomra az álmat és a magyarázatát, akkor darabokká tétettek, és a házaitek szemétdombbá lesznek téve. (Dán 2,5)

Irodalom az arámi nyelv tanulmányozásához

Nyelvtanok, nyelvtankönyvek, szakcikkek, monográfiák:

- ALGER, Johns, F.: *A Short Grammar of the Biblical Aramaic* (Andrew University Monographs Volume 1), Berrien Springs, Andrews University Press, 1966, Revised Edition: 1972.
- BARTELMUS, Rüdiger: *Einführung in das Biblische Hebräisch. Mit einem Anhang Biblisches Aramäisch*, Zürich, Theologischer Verlag, 1994.
- DOBOS, Károly Dániel: *Sém fiai. A sémi nyelvek és írásrendszerek története*, Budapest, Pázmány Egyetem Kiadó – Szent István Társulat, 2012.
- STEINMANN, Andrew E.: *Fundamental Biblical Aramaic*, in: BARTELT, Andrew H. – STEINMANN, Andrew E.: *Fundamental Biblical Hebrew and Fundamental Biblical Aramaic*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 2004.
- BAUER, Hans – LEANDER, Pontus: *Kurzgefasste Biblisch-Aramäische Grammatik. Mit Texten und Glossar* (Unveränderter Nachdruck der 1. Ausgabe, Max Niemeyer Verlag, Halle/Saale, 1929), Tübingen, Georg Olms, 1990.
- BAUER, Hans – LEANDER, Pontus: *Grammatik des Biblisch-Aramäischen*, Halle (Saale), Max Niemeyer Verlag, 1927.
- GREENSPAHN, Frederick E.: *An Introduction to Aramaic* (Society of Biblical Literature Resources for Biblical Study 38), Corrected Second Edition, Atlanta, Society of Biblical Literature, 2007.
- HUTZLI, Jürg: *Aramäisch*, in: WiBiLex (erstellt: Aug. 2014), elérhető: <https://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/13649/>, letöltés dátuma: 2018. szeptember 15.
- KARASSZON, Dezső: *Héber gyakorlókönyv és bibliai arám nyelvtan*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Nyomdája, 1994.
- KAUTZSCH, Emil Friedrich: *Grammatik des Biblisch-Aramäischen. Mit Einer Kritischen Erörterung der Aramäischen Wörter im Neuen Testament*, Leipzig, F. C. W. Vogel, 1884, Paperback Reprint: 2018.
- KUSTÁR, Zoltán: *A héber Ószövetség szövege. A masszoréta szöveghagyományozás és annak megjelenítése a Biblia Hebraicában*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2010.
- MARTI, Karl: *Kurzgefasste Grammatik der biblisch-aramäischen Sprache, Literatur, Paradigmen, Texte und Glossar* (Porta Linguarum Orientalium XVIII), 3., verbesserte Auflage, Berlin, Verlag von Reuther & Reichard G.m.b. H., 1925.
- MURAOKA, Takamitsu: *A Biblical Aramaic Reader. With an Outline Grammar*, Leuven, Peeters, 2015.
- NINOLAE, Daniel – TROPPER, Josef: *Biblisch-Aramäisch kompakt* (Hebraica et Semitica Didactica 2), 2. Auflage, Kampen, Spenner, 2013.
- NEEF, Heinz-Dieter: *Arbeitsbuch Biblisch-Aramäisch. Materialien, Beispiele und Übungen zum Biblisch-Aramäisch*, 3., durchgesehene und erweiterte Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018.
- REYMOND, Eric D.: *Introductory Lessons in Aramaic*, elérhető: <http://www.introlessonsinaramaic.com/>, letöltés dátuma: 2018. szeptember 15.
- RICHARDSON, H. Neil: *A Practical Handbook for the Study of Biblical Aramaic*, Boston, Boston University Bookstore, 1965.

- ROSENTHAL, Franz: *A Grammar of Biblical Aramaic* (Porta Linguarum Orientalium), 4. Auflage, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1974, Seventh, expanded Edition, 2006.
- ROWLEY, Harold Henry: *The Aramaic of the Old Testament: A Grammatical and Lexical Study of Its Relations with Other Early Aramaic Dialects*, London, Oxford University Press, 1929.
- SCHUELE, Andreas: *An Introduction to Biblical Aramaic*, Louisville, Westminster John Knox Press, 2012.
- SEGERT, Stanislav von: *Altaramäische Grammatik. Mit Bibliographie, Chrestomathie und Glossar*, 4., unveränderte Auflage, Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie, 1990.
- STRACK, Hermann L.: *Grammatik des Biblisch-Aramäischen mit den nach Handschriften berichtigten Texten und einem Wörterbuch*, 4., sorgfältig verb. Auflage, Leipzig, Hinrichs, 1905.
- VAN PELT, Miles V.: *Basics of Biblical Aramaic. Complete Grammar, Lexicon, and Annotated Text*, Grand Rapids, Zondervan, 2011.
- VANCE, Donald R. – ATHAS, George – AVRAHAMI, Yael – KLINE, Jonathan G.: *Biblical Aramaic. A Reader and Handbook*, Peabody, Hendrickson, 2016.

Szótárak:

- BROWN, Francis (ed.): *The Brown–Driver–Briggs Hebrew and English Lexicon. With an Appendix containing the Biblical Aramaic*, Reprinted from the 1906 edition, Peabody, Hendrickson Publishers, 2003.
- GESENIUS, Wilhelm: *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, bearbeitet von F. Buhl*, Unveränderter Neudruck der 1915 erschienenen 17. Auflage, Berlin – Göttingen – Heidelberg, Springer Verlag, 1962.
- GESENIUS, Wilhelm: *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, bearb. u. hrsg. v. Herbert Donner, 18. Auflage, Gesamtausgabe, Berlin – Heidelberg – Dordrecht – New York – London, Springer Verlag, 2013.
- BAUMGARTNER, Walter: *Wörterbuch zum aramäischen Teil des Alten Testaments in deutscher und englischer Sprache*, in: KOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter: *Lexicon veteris testamenti libros. Wörterbuch zum hebräischen Alten Testament in deutscher und englischer Sprache*, Leiden, Brill, 1958, 1045–1138.
- KOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter: *Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament*, 3. Auflage, Leiden, Brill, 1996.
- KOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter: *The Hebrew and Aramaic Lexikon of the Old Testament*, Leiden, Brill, 2001.
- VOGT, Ernst: *A Lexicon of Biblical Aramaic. Clarified by Ancient Documents*, Translated and revised by Fitzmyer, Joseph A., Second reprint with corrections, Roma, Gregorian and Biblical Press, 2011.

Nagyobb nyelvtanok függelékében szintén gyakran találunk teljes szótárt vagy részletesebb szójegyzéket, pl. Strack, Marti vagy Segert műveit.

Analitikus szótárak:

DAVIDSON, Benjamin: *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon*, Grand Rapids, Zondervan, 1970.

Konkordanciák:

EVEN-SHOSHAN, Abraham: *A new Concordance of the Bible. Thesaurus of the Language of the Bible. Hebrew and Aramaic Roots, Words, Proper Names, Phrases and Synonyms*, Jerusalem, Kiryat Sefer Publishing House Ltd., 1990.

LISOWSKY, Gerhard: *Konkordanz zum hebräischen Alten Testament*, 2. Auflage, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1981.

MANDELKERN, Solomon: *Veteris Testamenti Concordantiae Hebraicae atque Chaldaicae, Lipsiae*, 1896, Reprint: Tel-Aviv, Schocken Publishing House, 1978.

Függelék: Arámi–magyar szójegyzék

A háromszor vagy annál többször előforduló
bibliai arámi szavak és kifejezések jegyzéke

א

אב	apa, atya	אמן	Haf.: megbízik
אב	gyümölcs	אמר	mond, parancsol
אבד	elpusztul; Haf.: elpusztít	אמר	bárány
אבן	kő	אנה	én
אגרא / אגרה	levél	אנון	ők (hn.)
אדן	ekkor	אנהנא	mi
אזה	befűt	אנש	ember; az emberek
אזל	megy	אנתה	te (hn.)
אחר / אחר	után, utána; mögött	אנתון	ti (hn.)
אחרין / אחרין	végül	אסור	bilincs, kötél
אחרן	másik; a másik	אספרא	éppen; pontosan
nn.: אחר		אסר	tilalom
אחשדרפנין	satrafák; kormányzók	אע	fa; gerenda
אילן	fa	אף	is, szintén
איתי	van	אצבע	ujj
אכל	eszik	ארגון	bíbor
אל	nem; ne	ארו	íme
אל	ezek (T. sz.)	ארזה	oroszlán
אלה	isten; Isten	ארע	föld, ország; lent
אלה	ezek (T. sz.)	אש	alap
אלו	Íme!	אשף	varázsló
אלין	ezek (T. sz.)	את	jel
אלה	ezek; azok (T. sz.)	אתה / אתא	jön; Haf.: hoz, visz
אלף	ezer	אתון	kemence
אמה	könyök	אתר	hely; nyoma
אמה	nép		vminek

ב

ב	-ban, -ben	בית	ház, palota, templom
באדן	akkor; ezután	בלו	adó
באתר	után	בנה / בנא	épít
בהל	megrémít, ijeszt	בעה / בעא	keres; kér, könyörög
בהתבהלה	sietve	בעל	úr; gazda
בטל	megszűnik;	בקר	kutat, utánajár

	Pa.: akadályoz	בר I.	mező
בר II.	fia vkinek	בָּשָׂר	hús, test; az élőlények
בָּרַךְ	áld, megáld		
בָּרַם	de, még; kivéve, azonban		

ג

גֵּב	verem, gödör	גָּלוּ	fogság
גֵּבֵר	férfi	גִּבְזָא	kincs
גו / גוֹא	belső, vmi belseje	גֵּף	szárny
גִּזְרֵן	jövendőmondó, jós	גִּשְׁמִים	test
גָּלָא / גָּלָה	leleplez, feltár, Haf.: fogságba visz		

ד

דָּא	ez (E. sz. nn.)	דִּין	ítél; ítélet
דְּהַב	arany	דֵּף	ez; az (E. sz. hn.)
דוּר	lakik	דָּפֵן	ez; az (E. sz. hn.)
דְּחִיל	félelmetes	דָּכַר	kos
דְּחַל	fél, retteg	דְּנָה	ez (E. sz. hn.)
	Pa.: megrémít	דְּקַק	összetör; szétzúz
דִּי	aki, ami; hogy	דָּת	parancs, törvény

ה

הַ- / הֵ-	-e (kérdő partikula)	הַיְכָל	palota, templom
הַדְּבַר	udvari ember	הַלֵּף	megy
הַדָּר	tisztel; magasztal	הַלֵּף	adó
הַדָּר	pompa; méltóság	הַמּוֹן / הַמוֹן	ők, őket; azok (hn.)
הוּא	ő; az (hn.)	הַמְּנִיף	nyaklánc
הָאָה / הָהָא	van	הֵן	ha; vajon; vagy
הֵיא	ő; az (nn.)	הַתְּבַהֲלָה	sietség

ו, ז

ו / וַ	és	זְמַר	játék; zene
זִיו	arc(szín)	זֶן	fajta
זְמַן	idő; alkalom; -szor		

ח

חָבַל	megsebez, összetör	חַד , חֲדָה	egy
חָבַל	sérülés, kár	חֲנָה	Pa./Haf.: tudat, közöl

חֵבֵר	társ, barát	חִזָּה	lát, belát
חִזּוֹן	látomás	חִלּוֹם	álom
חַי	élő, eleven	חִלְפָה	elmúlik
חַיָּה	él	חִלְקָה	rész, osztályrész; sors
חַיָּוִת	állat; vadállat	חֵמֶר	bor
חֵיל	erő	חִנּוּכָה	felavatás
חֲכָמִים	bölcs	חִסְרָף	agyag; cserép
חֲכֻמָּה	bölcsesség	חֲרָטֶם	mágus

ט

טֵל	harmat	טָעַם	értelem; parancs, híradás
טַעַם	etet, enni ad; táplál	טָרַד	elűz

י

יָבֵל	jön; Haf.: visz	יָכֹל	tud, képes vmire
יָד	kéz; hatalom	יָצִיב	megbízható, egyenes
יָדַע	tud, ismer	יָקָד	ég
	Haf.: közöl, megmond	יָקָר	méltóság, tisztség
יָהֵב	ad	יָתֵב	ül, lakik
יּוֹם	nap	יָתִיר	rendkívüli; nagyon

כ

כֹּף	olyan, mint...	כִּנְשׁ	összegyűjt; Hitpa.: összegyülekezik
כְּדֵי	mihelyst	כִּנָּת	társ
כָּהֵל	tud, képes vmire	כֶּסֶף	ezüst
כֹּהֵן	pap	כֶּעַן	most, nos, tehát
כֹּל	minden, mindegyik; az összes	כֶּעֱנָת	most; nos
כָּל־קָבֵל דֵּי	mivel, noha; ezért, így	כֶּפֶת	megkötöz
כָּל־קָבֵל דְּנָה	ezért; ennek megfelelően	כֶּרֶסֶא	trónus
כָּלֵל	befejez	כֶּשְׂדֵי / כֶּשְׂדָא	káldeus; csillagiós
כֵּן	így	כָּתַב	ír
כִּנְמָא	így	כָּתַב	írás, irat; előírás

ל

לָ	-nak, nek; -hoz, felé; -t	לְנֹת	-nál, -nél
לָא / לְא	nem; ne	לְחִנָּה	ágyas
לָב / לְבַב	szív	לְיַלָּא	éjszaka
לְבִשׁ	felölt, felvesz	לְשׁוֹן	nyelv

לָהֶן ezért; de, még, kivéve

מ

מָאָה	száz	מֶלֶךְ	király
מָאֵן	edény	מְלָכוֹ	királyság; uralom
מָדָה	adomány	מִלַּל	Pa.: beszél
מְדוֹר	tartózkodás; lakóhely	מִן	ki?
מְדִינָה	tartomány	מִן	-tól, -től; -ból, -ből
מָה	mi?	מָרָא	úr
מָחָא	üt; akadályoz	מְשַׁכֵּב	heverő, ágy
מָטָא	elér, eljut; megtalál	מְשֻׁרוֹקִי	síp; fuvola
מָלָה	szó; dolog, ügy	מִתְּנָה	ajándék
מָלַח	só		

נ

נְבִיא	próféta	נָחַת	leszáll, lejön
נָדַב	Hitpa.: önként vállal	נָפַל	leesik, elesik
נָהַר	folyó; az Eufrátesz	נָפַק	kimegy
נָוֵל / נְוָלִי	romhalmaz, szemétdomb		Haf.: kivisz
נֹר	tűz	נָצַל	Haf.: megszabadít
נָזַק	kárt szenved, Haf.: megkárosít	נָשָׂא	fog, vesz; visz; emel
		נִשְׁתָּוֵן	levél
נְחָשׁ	érc; bronz	נָתַן	ad

ס

סַבְכָּא / שְׁבַכָּא	hárfa	סָלַק	felmegy
סָגַד	leborul	סָפַר	írnok
סָגַן	helytartó	סָפַר	könyv(tekercs)
סוּמְפָנִיָּה	duda	סָרַף	főkormányzó
סוּף	vége vminek		

ע

עָבַד	tesz, csinál	עִיר	angyal
עָבַד	szolga	עַל	-on, -en, -ön; felett
עֲבִידָה	munka; alkotás	עַל־דָּנָה	ezért
עֲבַר	túl(i vidék)	עָלָא	fent, felül; fölfelé
עַד	-ig	עָלָא / עָלָה	ürügy, kifogás
עָדָה	megy, jön	עָלָי / עָלָא	fenti; felséges; magasságos
עָדָן	idő		
עֵין	szem	עָלְיוֹן	Magasságos (Isten)

עָלַל	bemegy Haf.: bevezet, bevisz
עָלַם	örökkévalóság
עִם	-val, -vel; együtt
עַם	nép
עָנָה / עָנָא	felel, válaszol
עֵנָף	ág

עָפִי	lomb
עֵקֶר	(fa)törzs
עָרַב	kever
עֵשֶׁב	fű, növény
עֵשֶׂר	tíz
עֵתִיק	öreg, vén

פ

פָּחַה	helytartó
פָּלַח	szolgál; imád
פֶּם	száj
פְּסֻטְרִין / פְּסֻטְרִין	lant

פָּרָזַל	vas
פְּרִשְׁגָּן	másolat; példány
פִּישָׁר	jelentés; magyarázat
פְּתֻגָּם	üzenet

צ

צָבָה / צָבָא	akar
צָבַע	benedvesít; áztat
צְוֹאֵר	nyak

צָלַח	Haf.: megerősít; jó sora van
צָלַם	képmás; szobor
צִפֹּר	madár

ק

קָבַל	Pa.: fogad; elnyer; kap
קִבְּלָה	előtt; miatt
קַדִּישׁ	szent (mn.)
קִדְּםָה	előtt
קִדְּמִי	első
קוּם	felkel, feláll, áll Haf.: felállít
קָטַל	megöl, meggyilkol
קָל	hang

קָצַת	vége, része vminek
קָרָא	kiált, hív; olvas
קָרַב	közeledik Pa.: feláldoz Haf.: bevisz, bevezet
קָרִיאָה / קָרִיאָה	város
קָרַו	szarv
קִתְרוֹס	citera

ר

רָאשׁ	fej; fő
רַב	nagy
רָבָה	nagy; naggyá lesz
רְבוּ	nagyság; méltóság
רְבִיעִי	negyedik
רְבִרְבָּן	főrangú ember
רֵגַל	láb
רִגְשׁ	odafut; összeszalad

רָם	felemelkedik Pól.: magasztal Haf.: felemel
רָם	magasság
רֵז	titok
רָמָה	dob, vet; helyez
רַעְיוֹן	gondolat
רָשָׁם	ír; aláír

רוח szél; lélek

ז

שָׁב vén, öreg (fn.)
שִׁבְכָא / סִבְכָא hárfa
שָׂגָא megnő, növekszik
שָׂגִיא nagy, sok; nagyon

שִׁים tesz, helyez, rak
שָׁכְלָתְנוּ belátás, értelem
שָׁעַר szőr; haj

ז

שָׂאֵל kér; kérdez
שָׂאָר maradék
שָׂבַח Pa.: dicsér, magasztal
שָׂבַע , שָׂבָעָה hét
שָׂבַק hagy, elhagy; meghagy
שָׂגֵל másodfeleség
שָׂוַר fal
שָׂחַת megront, megromlik
שָׂיִזַב megszabadít
שָׂכַח Haf.: talál
שָׂלוּ tévedés, hiba
שָׂלַח küld; kinyújt
שָׂלַט uralkodik; megragad;
legyűr
שָׂלֻטֵן uralom
שָׂלִיט erős, hatalmas

שָׂלֵם kész, teljes (ige)
שָׂלָם béke, jólét
שָׂם név
שָׂמִינְן ég, menny
שָׂמַע hall
שָׂן fog (fn.)
שָׂנָא más, különbözik;
változik
שָׂנָה év
שָׂעָה óra
שָׂפַל Haf.: megaláz
שָׂפָר szép/jó (ige)
שָׂרָה kiold; lakik; kezd
שָׂרֵשׁ gyökér
שָׂת hat
שָׂתָא iszik

ת

תּוּב visszatér,
Haf.: visszaad
תּוֹר szarvasmarha
תּוֹחַתֵּיךְ alatt, alá
תּוֹלַתְּ háróm
תּוֹלְתֵי / תּוֹלְתָא harmadik

תּוֹמָה csoda
תּוֹמָה ott, oda
תּוֹקֵרֵךְ kemény, erős
תּוֹקֵרֵךְ erős; megerősödik
תּוֹרֵיךְ kettő